

YÚTOE MÁTEU koyúhoti koeku Jesus

Xapákuke neko íhikau Jesus, ápe hóyeno koéhati Máteu. Lévi itukóvomaka po'i íhaxeokonoke. Enepora inúxoti koyuhópeti yara Novo Testamento, Máteu yutoxôa. Yoko koperáxinoti náti itúkovo neko Máteu tumúneke hokópea Jesus. Hane yutóxino ne Máteu jûdeuhiko, exókoati itúkeovo koati Mésiya ne Jesus, eneponeko kíxone yutoéti ya Velho Testamento símeamo, enepone páhoemaka Itukó'oviti yara kúveu mêmum. Koati aha Máteu koúhapu'ikea yútoke itúkeovo natina jûdeu ne Jesus, enepone kúxone jûdeuhiko símeamo.

Xoko turi yútoe Máteu, anêko iháhiko neko oxúnoekene Jesus koukeôvoti xoko Âbraum turi jûdeuhiko. Xapákuke neko iha oxúnoekene Jesus, anêkomaka iha Ndávi, koati teyonéti natina jûdeuhiko mekúke. Éxokovea Máteu motókeyea itúkeovo natina jûdeuhiko ne Jesus. Koane vo'oku itúkeovo kúxone jûdeuhiko símeamo ne Jesus natínea kuteâti natínea ne Ndávi mekúke, énomone íhaxinokono “ámoripono Ndávi” ne Jesus. Yokómomapihi koeku “Ámoripono Ndávi” kixonéti hunókoku ra Novo Testamento xoko kouhápu'ikinoveati koêku.

*Oxúnoekenehiko Jesus
Lk 3.23-38*

1 Enepora yutoéti, koati koyuhó'inoviti iháhiko ne oxúnoekene Jesus Kristu, ámoripono Ndávi, ámoriponoikomaka Âbraum.

2 Eneponeko Âbraum, há'ane neko Izáki.

Kene Izáki, Njáko itukoa há'a.

Kene Njáko, Njúda yoko po'ínuhiko itukoa há'a.

3 Kene Njúda, Pêre yoko Nzêra itukoa há'a.

Táma koéha êno neko pi'âti xe'exa Njúda.

Kene Pêre, Êzorom itukoa há'a.

Yoko Âraum koéha xé'a neko Êzorom.

4 Kene Âraum, Aminâdabi itukoa há'a.

Kene Aminâdabi, Nâso itukoa há'a.

Kene Nâso, Sâumom itukoa há'a.

5 Kene Sâumom, Mbôa itukoa há'a.

Yoko Râbe koéha êno ne Mbôa.

Kene Mbôa, Ôbedi itukoa há'a.

Yoko Rúti koéha êno ne Ôbedi.

Kene Ôbedi, Njése itukoa há'a.

6 Eneponeko Njése, énomone itúko há'a neko Ndávi, nâtí mekûke.

Yoko ápe xe'éxa neko Ndávi xoko sêno, viúvana hóyeno koéhati Úriya.

Salúmaum koéha neko xé'a.

7 Kene Salúmaum, Robôaum itukoa há'a.

Kene Robôaum, Âmbiya itukoa há'a.

Kene Âmbiya, Âza itukoa há'a.

8 Kene Âza, Njozáfa itukoa há'a.

Kene Njozáfa, Njôraum itukoa há'a.

Kene Njôraum, Úziya itukoa há'a.

9 Kene Úziya, Njótaum itukoa há'a.

Kene Njótaum, Áka itukoa há'a.

Kene Áka, Ezékiya itukoa há'a.

10 Kene Ezékiya, Manáse itukoa há'a.

Kene Manáse, Âmum itukoa há'a.

Kene Âmum, Njôziya itukoa há'a.

11 Kene Njôziya, Njekóniya yoko po'ínuhiko itukoa há'a ya kaxénake íteokonoku ne viyénoxapa jûdeu xapa isukókoti yaneko omopókononehiko itúkeovo kaúti ya Mbabílonea.

12 Eneponeko Njekóniya, ápe xé'a koéhati Salatiye ike omópinekono viyénoxapa ya Mbabílonea.

Kene Salatiye, Nzorobâbe itukoa há'a.

13 Kene Nzorobâbe, Ambiûdi itukoa há'a.

Kene Ambiûdi, Eliyáki itukoa há'a.

Kene Eliyáki, Âzo itukoa há'a.

14 Kene Âzo, Sadóki itukoa há'a.

Kene Sadóki, Âkim itukoa há'a.

Kene Âkim, Eliûdi itukoa há'a.

15 Kene Eliûdi, Eleâza itukoa há'a.

Kene Eleâza, Mátam itukoa há'a.

Kene Mátam, Njáko itukoa há'a.

16 Kene Njáko, Yûse, ima Mâriya, itukoa há'a.

Yoko Mâriya, énomone itúko êno ne Jesus. Yoko Jesus, énomone ne iháxonetimaka Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

17 Enepone oxúnoekene Jesus yutoxóvoti îha yarâ'a, kátoze kôe ukeâti kaxena Âbraum tukú koeti kaxena Ndávi. Kene ukeâti kaxena Ndávi tukú koeti omópeokonoku viyénoxapa ya Mbabílonea, kátoze koépomaka îha ne oxúnoekene yutoxóvoti yarâ'a. Kene ukeâti kaxena omópeokonoku

viyénoxapa ya Mbabílonea tukú koeti ápepe Mésiya,
kátoze koépomaka ïha.

*Koeku inâ ipuhíko Jesus
Lk 2.1-7*

¹⁸ Hara kôe kixoku koêku inâ ipuhíko ne Jesus Kristu yara kúveu mêmum. Enepone Mâriya, eno Jesus, hoenáxokonotine itúkeovo yenomo Yûse. Itea koeku âvoya ava xoko Yûse koane âvoya akápinea, ihaikó koéne neko Mâriya ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁹ Yoko enepone Yûse, imamo Mâriya, koati itípakovoti hóyeno, epó'oxo koati ponóvoti kixoku itúkeovo. Exoâne Yûse íhaikea ne Mâriya, ápene isóneuke kotóhineopea mani kóyenoyea. Itea ako akáha'a ómea yuhoíkovokutike, puvâti váherexea yuhó'inokono ne Mâriya. ²⁰ Koeku ixómoyea itúkinoa isóneu Yûse, símoa ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Hopúneke vekínoa. Hara kíoxa:

—Yusé, iti ámoripono Ndávi, hako pivôa kéyenoyi ne Mâriya, vo'oku enepone íhaikea, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti porexôa kó'yeane. ²¹ Apêtimoxe'éxa, hóyenomo kalivôno. Jesus íheximo, vo'oku koíteovomo xanéna ya pahúnevo —kíxoane ánju neko Yûse.

²² Kó'inokeneye uhá koêti yanekôyo, vo'oku simóvotine kaxéna neko yuho Itukó'oviti ya yuhóke porófeta, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekûke. Énomone neko emo'úti koêti: ²³ “Apêtimoxe'éxa ihaíkoti ákoti hóyeno yuhó'ixoati. Koxe'éxatimo hóyeno kalivôno. Emanûe íhaxeokonomo” koêti. (Yoko enepone Emanûe koêti, anéye Itukó'oviti xapákuke úti koêti.)

²⁴ Iyukívone neko Yûse, itúkoa neko emó'uinoa ánu. Ako kuríkapa Mâriya, yane kâsatuxonehiko.
²⁵ Itea kóyeane âvoyea yúha'ixa imókone ipuhíko neko kalivôno. Yoko Jesus íhaxeá Yûse ne kalivôno.

2

Oposíkoá hâna'iti ko'éxoneti ne kalivôno, natínamo jûdeu

¹ Enepo ipuhíkone Jesus yara kúveu mêmum, Mbélem ipúhiko, pitivóko ya Njúdeya. Yaneko káxehiko, kaxénake itúkeovo náti ne Êrodi, apé koéne hóyenohiko simôti ya Njeruzálem ukeâti úkeaku ihâroti. Enepohikone hóyeno, koati hâna'iti ko'éxoneti ihíkaxovoti koeku hékerehiko.
² Simoné'eya, hara koe épemoke xanéhiko:

—Na óvo ne hóyeno kalivôno ínati ipuhíko, enepone natínamo jûdeuhiko? Kenó'okinoke ûti, vo'oku koeku vóvea vóvokuke ya úkeaku ihâroti, noixoâti ûti ne hékere hoénaxovope. Vihayú'ikoponoati simínoke ûti —koe yûho.

³ Kamoáne Êrodi neko koekúti, yupihovó koene itúkinoa isóneu. Uhá kôe xanéhiko ya Njeruzálem itúkinoamaka isóneu. ⁴ Yane ho'úxoanehiko Êrodi ne uhá koeti tutíhiko inuxínoti jûdeu hó'eke yóko'o ne ihíkaxotihiko ya hó'eke, ina epemó'ikoahiko koeku yuho porófeta mekúke ipúhikokumo ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. ⁵ Ina yu-mopâhiko:

—Mbélem ya Njúdeya, enemo ipúhiko. Vo'oku hara kôe ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke:

6 “Enepone Mbélem ya poké'exa Njúdeya, ako apáya'i itea haina ákoti itúkokonoke ya xapákuke ne koati hána'itinoe pitivóko ya Njúdeya, vo'oku énomonemo íhonea ne pahúkoti, enepone inuxínoatimo ne njanéna íhae Izarâe” kôe.

Miquéias 5.2

7 Yane he'onó kíxoane Érodi iháxikea neko hóyenohiko ukeâti úkeaku ihâroti, epemó'ikoati itukóvotiye káxe koane kohê ipúhikeaku neko hékere noíxonehiko. **8** Ina pahukoâhiko ya Mbélem. Hara kíxoa:

—Pîhe, kókoyuse íxea yépomo'iki koêku ne kalivôno. Enepomo inixépanane, yéta'akapanumo motovâtimaka mbíheaya inzáyu'ikoponea —kíxoane.

9 Úkeane pího neko hóyenohiko ixikó'okoanehiko náti. Ya xenékuke, ápeponemaka ne hékere, enepone noíxonehiko koeku óvea óvokuke ya úkeaku ihâroti inuxó kó'yea tumúnekehiko tukú koeti símo xoko yónoku. Simoné'e xoko óvoku ne kalivôno, xe'ó koéne neko hékere koati oúkeke. **10** Noixópanemaka hóyenohiko neko hékere, yupihovó koéne úhepeyeahiko isóneu koane êno elókeko okóvo. **11** Ina urúkovahiko neko ovokúti, yane noíxoane ne kalivôno yoko Mâriya, êno. Ipuyuké kó'yeanehiko nonékuke ne kalivôno ihayú'ikoati, koane míhe'okeahiko neko íhaku iparáti omínoakehiko ina porexâo neko omínoake, ôro, yoko kohépiti xêru êno úheti ihópune koéhati mîra, yoko po'inu xêru koéhati ísensu.

12 Ina kouhápu'ikinoa Itukó'oviti neko hóyenohiko ya hopúneke ákoyeane vekapa xoko Érodi. Énomone

vekópinohiko po'íke xêne koeku aúkopeovo poké'exake.

Ikóho'ixoa Yûse ne Mâriya yoko Jesus ya Ejítu

¹³ Enepo pihopóne neko hóyenohiko noixóponoti Jesus, yane símoane ánu ne Yûse ya hopúneke. Hara kíoxa:

—Keúsakapu, yáma ne kalivôno yoko êno. Íkeha'ixa ya Ejítu. Yâvaheixanemo tukú koeti endá'akapapimaka motó'iyevanemo yaúkopivo, vo'oku opósi'ixoane Êrodi ra kalivôno kaha'âti koépekea —kíxoane.

¹⁴ Yane koúsokovone Yûse, úkeane pího ya yóti ikóho'ixoati ne kalivôno yoko êno ya Ejítu.

¹⁵ Ôvoheixoane ya Ejítu tukú koeti ivokívone Êrodi. Kó'inokeneye maka kaúsakapune neko yuho Vúnae ya xoko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, enepone koëti: “Koeku ukópea Ejítu, undíne ihaxíkopa neko nje'éxa” koëti.

Koepékexokono neko inámatiko kalivôno

¹⁶ Exoâne Êrodi itúkeovo aupú'ikoatine hóyenohiko ukeâti úkeaku ihâroti, yupihovó koene ímaikeovo. Yane pahúkoane koépekexeokono neko uhá koeti inámatiko kalivôno ya Mbélem pi'âtine xoénaena poké'eke, koánemaka xapa ko'óvokutihiko oveâti xérerekuke. Itúkinovoke kalivôno pi'âtine xoénaena poké'eke vo'oku yûho neko hóyenohiko ukeâti úkeaku ihâroti kuteâti yé'akeneye xoénae ike ipúhikine neko hékere. ¹⁷ Yane koúsokovone neko kúxoti yútoe porofeta Njerémiya, enepone koëti:

¹⁸ “Ya Râma, ápe kámone xanéhiko, êno hónoti iyókexoti kotíveti koeku yaíkea. Manírapo

Rákeu iyôti vo'oku xe'éxaxapa. Yoko ako itoâti iyúni'ikea vo'oku heú koe ívohikeovo xe'éxaxapa" koêti.* *Njerémiya 31.15*

Ukopêa Ejítu ne Yûse

19 Ivokívone neko Êrodi, apé kó'ino Yûse ya hopúneke ne ánjuna Vúnae. Yoko Ejítuke ovó'iko ne Yûse. Hara kíoxa ánju:

20 —Keúsakapapune, yamápanemaka ne kalivôno yoko êno, yaúkapapune ya poké'exa Izarâe, vo'oku ivókovonehiko neko kaha'âti koépekea ne kalivôno — kíxoane.

21 Yane omópane Yûse ne kalivôno yoko êno. Poké'exa Izarâe yonópohiko. **22** Itea eyekóxoane Yûse itúkeovo Arkílau, xé'a Êrodi, ahe'ókopo haíkene natínea ya Njúdeya, píkoane yonópeaya. Yane exokoa Itukó'oviti ne Yûse yonópokumo ya hopúneke. Énomone pihópino Ngálileyake **23** xoko pitivóko koéhati Nazâre. Kó'inokeneye, koati tokopóvoti neko kúxoti yuho porófeta mekúke, enepone koêti: "Tháxeokonotimo lhae Nazâre" koêti.

3

Koeku yuho Xuaum Mbátita xapa xanéhiko Mk 1.1-8; Lk 3.1-18; Xu 1.19-28

1 Yaneko mekúke, pího Xuaum Mbátita ya Njúdeya yaneko mêmum ákoti apêti, koyúhoti emo'u Itukó'oviti xapa xâne kamokénoponoati. **2** Hara kôe:

---

* **2:18** Enepone Rákeu kíxone porófeta, énomone neko yeno Njáko, oxú'ikene ne jûdeuhiko. Kene yara yútoe Máteu, koati kixo'êkoti uhá koeti senóhiko jûdeu ya Mbélem koepékokonoti xe'ëxa.

—Ikétivexanoe iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa, vo'oku yé'exovone kaxena natínea ne Íhae Vanúke xapa xâne —kíxoane.

³ Yoko Xuaum Mbátita kíxo ne porofeta Izâiya mekúke yaneko kó'yeaku:

“Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêmum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yûho: ‘Míhe'akinanoe oxéne ne Vúnae itúkea ítuke xepákukeno. Kéyusea kixeku itíkivo nonéuke’” kôe. *Izâiya 40.3*

⁴ Yoko evo'i kámelu itúko ípovo neko Xuâum. Vakamótó itúko hô'e. Kene vohóho yoko ho'o mópo íhae mêmum itúko nîka. ⁵ Enepohikoneko íhae pítivokona Njeruzálem, yoko uhá koeti íhae Njúdeya, koane uhá koeti íhae xe'ókuke ne huvêo iháxoneti Njôrdaum, pihóhiko kamokénoponoti Xuâum. ⁶ Enepohikone xâne koyuhópoti pahúnevo, áhikoahiko Xuâum yane huvêo.

⁷ Noixoâne Xuâum símeahikomaka êno farízeu yoko sadíuseu, enepohikone payásoti ya hó'ake jûdeu, hara kíxovokoxoa:

—Itínoe ámoripono xâne kutí koeti koati ipúhokovoti koéxoe, ikítixatinoe itívoatimo ne ipíhoponopemo Itukó'oviti pohúneti vo'oku yáhikivo njokóyoke? Ako kalíhuina! ⁸ Konókoti itíkinoe únati motovâti iyúseyea itíkivonoe ikotívexoati isóneuke ne pahúnevo koane kirikópati. ⁹ “Uti ámoripono Âbraum” hákonoe koe iséneupinovo, pe'okoâti itíkivo aha Itukó'oviti vo'ókuke. Vo'oku eneponi itukápu énomone kahá'a ne Itukó'oviti, mani pahukoâti itúkopeovo ámoripono Âbraum ra itátanehiko mopôi.

10 —Kuteâti koêku ne povôti usó koyêtine tetúkea tikótihiko ukeâti poéheveke, enepohikone uhá koeti ákoti parêxa únati há'i, ina kurikókono yúkuke, énomonemakamo kíxoaneye Itukó'oviti ne xâne váhere kixoku itúkeovo. **11** Kaná'uti ánjikeopinoe ya úne, yéxokovope ikétivexi iséneuke ne pehúnevo koane kirikópati, itea ya ingénepoke, harakénemo koati hánal'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anjí'okeova koane omínoam perékatana, ako omóndokea. Énomonemo ahíko xâne, haînati ya úne itea ya xunáko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kutí koetimo xunako yúku kasás'a'ikea. **12** Kutí koetímo xâne omó'ixoti kasás'a'ikope ya vo'ókuke, kuteâti ápa. Kuteâti kixókonoku tiríku kasasá'ikokono, énomonemo kixóneye xâne nê'e. Kuteâti kixókonoku ha'i tiríku ipíhopokono íhakuke, énomonemo kixóneye xâne únati kixoku itúkeovo. Kene ne xâne kutí koeti tuti tiríku ákoti aunáti, oro'ókoatinemo yúkuke xoko ákotinemo ípukeovoku –kíxovokoxoane Xuaum Mbátita.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Xu 1.31-34

13 Yaneko káxehiko, ipúhikea Ngalíleya ne Jesus. Hara yóno huveóke, enepone Njôrdaum, motovâti áhikeovo xoko Xuaum Mbátita. **14** Ina kixôa Xuâum:
—Maní îti motokêa áhikeonu itea itukovó koe ûndi yépemo áhikeopi —kíxoane.

15 Ina yumopâ Jesus:

—Ako yuvâti vo'oku koeku kó'iyeaneeye, koati kousókoati ûti ne uhá koeti íníxone Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti —kíxoane.

Yane kúteanemaka isóneu Xuaum Mbátita, áhikoane. **16** Ehá'axo ipúhikopea úne ne Jesus yaneko

ahíkovo, mihe'ó kó'inoane vanúke koane noínea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti evesékoti xokóyoke kutí koeti kurûte. ¹⁷ Énomone yanê'e, apé koene emo'úti inu'íxoti vanúkeke kámone. Hara kôe:

—Eneporâ'a, énomone Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo —kôe.

4

Hixopâ Ndeâpu íkorokea ne Jesus

Mk 1.12-13; Lk 4.1-13; Èb 2.18; 4.15

¹ Énomone yaneko ike áhikinevo ne Jesus, ómane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya mêmum ákoti apêti, hixopâti Ndeâpu íkorokea pahunévotike. ² Itopónone koarenta koeti káxe koane koarenta koeti yótí ákoyea nîka ne Jesus, yane épokoane hímakati. ³ Yanê'e, pihínoane Ndeâpu, enepone íkorokenati xâne pahunévotike. Hara kíxoan:

—Enepo itikápxo Xe'exa Itukó'oviti, pehúkaikopo sá'iri'okopeovo pâum ra itátanehiko mopôi —kíxoane.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hara koe yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Haina pôhutine nikokónoti koxunáko xâne, itea kóxunakomaka ne uhá koeti emó'uinovi Itukó'oviti” kôe —kíxoane Jesus.

⁵ Úkeane óma Ndeâpu ya Njeruzálem, enepone iháxoneti Sasá'iti Pitivóko. Hara iyónoa xoko koati vanúke'exeaku yane hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu ⁶ ina kixôa:

—Enepo itikápxo Xe'exa Itukó'oviti, kepúhakapu poké'eke yukîti ra vanúke, vo'oku hara kôe ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti:

“Pahukoântimo Itukó'oviti ne ánjuhiko, enepone ovóxe íhae vanúke kóyonoyeopi. Énomonemo namukópopi ya vô'u maka hákone okó'okoa mopôi ne hívi” kôe —kíxoane Ndeâpu. *Sâramu 91.11-12*

7 Itea hara kíxoae Jesus:

—Ako kalíhuina, vo'oku haramaka kôe ya po'íke yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Hako yoposi'okovo Yúnae Itukó'oviti” kôe —kíxoane.

8 Ina omopómaka Jesus ne Ndeâpu oúke êno hána'iti mopôi, exókoati uhá koeti pahúkoku payásotihiko yara kúveu mêmum, koáne ne êno úhe'ene **9** ina kixôa:

—Mborexópeatimo uhá koêti ra koekúti neíxone kó'oyene enepo ipiyíkexa nonénguke kutí kixénuti Itukó'oviti —kíxoane.

10 Ina kixôa Jesus:

—Yahíkuxipunu Satanaé, vo'oku hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Ópoehane Yúnae Itukó'oviti ipiyikexino. Poéhane motovâ kíxeokononeye” kôe —kíxoane.

11 Noixoâne Ndeâpu ákoyea íta, yane ahíkuxopeovane. Yane ápehiko ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke simohíkoati ne Jesus kaxunákoponoati.

Inâ turíxo ítuke ne Jesus ya Ngalíleya

Mk 1.14-15; Lk 4.14-15

12 Exoâne Jesus iká'akeovone ne Xuaum Mbátita, aúkopovo ya Ngalíleya. **13** Pohu vekó koepo Nazâre yonópoti Kafanâum. Hane óvo ne pitivóko xe'óuke Mar-na Ngalíleya xoko po'i iháxakoku poké'ixa Ngalíleya iháxoneti Nzebûlom yoko Nafitáli. **14** Énomone yaneko pihópeaku Jesus

ya Ngalíleya, koúsokoa ne yútoe porofeta Izâiya mekúke koyuhó'yeati koêku, enepone koêti:

15 “Enepone poké'e íhauti Nzebûlom yoko Nafitáli ovoti íyeuke Hâna'iti Mar poixô'oke huvêo koéhati Njôrdaum, énomone ne Ngalíleya iháxoneti óvoku ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. **16** Enepohikone xanéhikoya ovóheixoti hahákutike, noíxone êno hâna'iti uhapú'iti. Epó'oxo enepohikone ovâti neko poké'e, óvohipoku xâne hoenáxovotine yonópea ipihóponovokutike, koúhapu'ikoane êno hâna'iti uhapú'iti” kôe. *Izâiya 9.1-2*

17 Énomone yanekôyo, turíxovone ne Jesus koyúhoyea ne emo'u Itukó'oviti. Hara koe yûho xapa xâne:

—Ikétivexa iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa, vo'oku kaxénane natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne —kôe.

Itaíkoa Jesus hókea ne koaturu koeti nûmikuxokenati

Mk 1.16-20; Lk 5.1-11

18 Koeku yónea ne Jesus xe'ókuke Mar-na Ngalíleya, tokononé koéne pi'âti kopo'ínukokoti, Símaum iháxoneti Pêturu, yoko Ándere ixómoti kurîko nûmikuxope vo'oku itúkeovo itúkovokenehiko.

19 Ina kixoáhiko Jesus:

—Hekánunoe. Hainá'ikomo hôe yíxovonoe itea indukópopitinenoemo ihíkaxoti xâne hókeonu —kixoanehiko.

20 Énomone yaneko ókoku ôra, kurí kíxoane neko nûmikuxope, pihónehiko ikéneke Jesus.

21 Yane kali tumûneke, tokononé koéne po'i pi'âti kopo'írukototó ixómoti koyúseopo nûmikuxope kúveuke vatékena. Énomone ne Teâku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu. Yoko ápemaka há'a yane vatékenake. Yane ítaikoane Jesus neko pi'âti hókeamaka. **22** Kuri kixónehiko há'a koane vatékena, pihónehiko ikéneke Jesus.

*Ihíkaxo ne Jesus koane koitóvo êno xâne
Lk 6.17-19*

23 Uhá kíoxa Jesus yónea neko poké'exa Ngalíleya koane íhikaxea emo'u Itukó'oviti ya sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, koane koyúhoyeamaka ne inámati íhíkauvoti koyúhoti kixoku natífea Itukó'oviti xapa xâne. Koítovamaka Jesus uhá koeti koékuti kó'iyevoku aríne neko xanéhiko. **24** Eyekóxokonone koeku ítupe ne Jesus ya uhá koeti poké'exa Sîrea, omókonone uhá koêti ne ka'aríneti xokóyoke. Yoko ako tôpi kó'iyevoku arinéti yuvâtihiko. Ápe xâne ûroevu ndémoniu. Ápemaka ákoti aunáti tûti pepokehí koêti, koane isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo. Koítovahiko Jesus uhá koêti. **25** Koati ênoti xâne íhae Ngalíleya hokó'ixoati, koane íhae iháxoneti Yehí Koeti Pitivóko, koánemaka íhae Njeruzálem, yoko íhae Njúdeya, koánemaka íhae poixô'oke huvêo, enepone Njôrdaum.

5

*Koeku xâne koati únati koêku nonékuke Vúnae
Lk 6.20-23*

1 Noixoâne Jesus neko êno xâne, pihóne oúke kali mopôi. Ivatákone, ina ahi'ókova íhikauhiko.

² Énomone yanê'e, turíxoane Jesus íhikaxeahiko. Hara kíxovokoxoa:

³ —Koati únati koêku ne xâne inixópovoti itúkeovo hána'iti ikonóko'ixovoti nonékuke ne Íhae Vanúke, vo'oku yonópotimo natíxokuke nê'e.

⁴ —Koati únati koêku ne xâne hokónuti, iyôti koeku kó'oyene, vo'oku kouhépekopinoatimo Itukó'oviti isóneu.

⁵ —Koati únati koêku ne xâne ákoti kapayásakapu, vo'oku ítukenemo ra poké'e ika'ínamakapananane.

⁶ —Koati únati koêku ne xâne kutí koeti épeu úne yoko épeu hímakati koeku yupíheovo kahá'ayea itúkea ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, vo'oku kousókinoatimo Itukó'oviti ne âha.

⁷ —Koati únati koêku ne xâne seánati, vo'oku koseánakonotimakamo.

⁸ —Koati únati koêku ne xâne pöhutine ponóvoti koekúti opósi'ixo itúkea, vo'oku iníxotimo Itukó'oviti.

⁹ —Koati únati koêku ne xâne oposí'ixoti íkasaxea omíxone po'ínuhiko xâne, vo'oku iháxeokonotimo xe'ixa Itukó'oviti.

¹⁰ —Koati únati koêku ne xâne ikoítóponokonoti kotíveti vo'oku únati ítuke, vo'oku yonópotimo natíxokuke Íhae Vanúke.

¹¹ —Koati únati kékunoe enepo apê ihakópiti, koane vaheréxoti ítukeinopi, koane apémaka ákoti tópi kixoku yûho itúkohyea kêku vo'oku itíkivo hokónuti. ¹² Yupihovó ákoenoe elókeko yokóvo ixekánaneye, vo'oku koati hána'itimo némoepo vanúkeke. Yoko énomonemaka kixókononeye váherexea ítukeinokono neko porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti nóvo, enepohikoneko inúxoti ya utíke.

*Íhokoa Jesus yúki ne íhkauhiko
Mk 9.50; Lk 14.34-35*

13 —Kuteâti koeku itúkeovo únati kixoku koúhekea xánena ne yúki, énomonemaka kénenoeye xapa xâne kírivokoevo yara kúveu mêmum. Itea enepo auké'e taú'iko ne yúki, ákonemo oxéne aúkopinokono taú'iko, yane ákonemo itúkovo, poéhane kuríkeokono koane kapásikexeokono xoko kuríkokonoku. Yokóhiyanavo mará'inamo yakútea ne yúki ákotine taú'iko.

14 —Kuteâti koeku yúku kouhápu'ikopeti, énomonemaka kénenoeye xapa xâne yara kúveu mêmum. Epó'oxo kuteâti koeku pitivóko ovoti oúkeke kali mopôi ákoti itoâti hé'onea, énomonemaka kénenoeye. **15** Ako ihúxoti koúhapu'ikope xovo'ú kixoâti, itea enepo ihúxokono, koati xoko ókoku yúku ixíkokono motovâti koúhapu'ikea uhá koeti ovâti ne kúveu ovokúti. **16** Énomonemaka ákoeneye únati kixeku itíkivo maka naíxane xanéhiko ne únati ítike, epó'oxo maka iháyu'ikanehiko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

17 —Hákonoe ikitixa nzimínoti ungé'exoponea ra Ponóvoti Kixovókuti ya yútoke Muîse, koánemaka ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Haina nzimínoti ungé'exoponea, itea nzimínoti indúkea uhá koêti ne yutoxóvotiya.

18 Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Koékumo âvoyea aúke'e ra vanúke koáne ra poké'e, áromo ápahuina koekúti veyopóvoti yane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muîse. Muhíkova pöhuti kali létara itukovo pöhuti kali telépu'i, áromo veyápapu ya koeku âvoyea kaúsakapu uhá koeti yutoxóvotiya. **19** Enepone xâne ákoti itukâ ne páhoenokono itúkea

yane yutoéti, yusíkoti itúkeovo íníxone ákoyea koati itúkovo ke, ina ihíkaxamaka po'i xâne ákoyea itúka, koati énomonemo okopô koati ikenétike ivávakopeokono ya natíxokuke Íhae Vanúke. Itea enepone xâne itukoâti uhá koëti neko yutoéti koane ihíkaxotimaka po'i xâne itúkea, énomonemo itukóvo koati teyonétiya. ²⁰ Koati ngixópitinoe: Enepone kixeku itíkivo, konókoti yupíheovo anú'ukea ponóvoko kixoku itúkeovo ne éskiriba yoko farízeu, enepohikone inuxínoti xanéhiko hó'eke. Hákoti koené'eye, ákomo kalíhuina yenópi natíxokuke Íhae Vanúke –kíxovokoxoane Jesus.

Nókone xâne itúkea apê puvone, áko'o itukovo apê puvâti

Rm 12.19; Éf 4.26; 1 Tm 2.8; Tk 1.19; 1 Xu 2.1, 11

²¹ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoe koëku neko páhoenokono voxúnoekene itúkea, enepone “Hako kepéko” koëti, koánemaka ne koëti: “Enepone koepékoti, omokónotimo yuhoíkovokutike maka ipíhapanakanane” koëti. ²² Itea hara ngixópinoe: Uhá koeti imaíkinovoti po'i xâne, omokónotimakamo yuhoíkovokutike maka ipíhapanakanane. Kene ne vaheréxinoti yuhó'ino po'ínu, omokónotimo xoko koati payásoti yuhoíkovokuti maka ipíhapanakanane. Kene ne koyúhoti itúkeovo ákoti isóneu ne po'ínu, naíxapu nê'e mará'inamo iyánapakana ipihóponovokutike xapa yúku. ²³ Itukovo yomoti iké'iparaxoke Itukó'oviti, ipíheati átake ina puyakápanapu yokóvo ápeyea pe'ínu vaheréxinopiti isóneu, ²⁴ kurí íxeavo ne yómone xoko áta, pihéne yího'ixoponi ne pe'ínu inúxotike motovâti

unátipinokokonoe iséneu, ínamo yaukápapu peréxi Itukó'oviti ne íperaxike.

25 —Enepone xâne apêti évotikopike, omópiti yuhoíkovokutike, yapásika kíxeaku unátipinoa iséneu ya xenékuke tumúneke sími yuhoíkovokutike. Hákoti koené'eye, itukapu simetíne yuhoíkovokutike, konokoâtimó yéni nonékuke ne pahúkotiya. Yane pahukópitimo kiríkikono xoko pulísea, ínamo kirikákana ika'ákovokutike. **26** Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ákomo ipíhikapa koeku ávoyea peréxapa uhá koêtí ne yoréveu —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea épemea Itukó'oviti kotúyopinoa pahúnevo tumúneke seópea nonékuke.

*Koêku ne xâne kapíneti ákoti itukapu koati yêno
Mt 18.8; Mk 9.43*

27 Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoe neko yuhôti koêtí: “Hákonoe kepiné'iyi múxone ne po'i xâne” koêtí. **28** Itea hara ngixópinoe: Itukovo apêti hóyeno komómoti sêno xaneâti íyokeova, koeku kó'yeaneYE isóneu, koati pahukóvotine vo'óuke ne vâhere oveâti isóneuke. **29** Enepo itukapu yûke, enepone koâti mbiú koeti ínixepé vâherexino ne ítike, yusikóneni meréki koane kiríki ákotike malîka motovâti ákoyea vâherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o yûke yenópi vanúke yaneko usokó kó'yea yûke itea yenópoti ipihóponovokutike. **30** Koane itukapu veô'u, enepone koati íhinovoke vâherexino ítike, yusikóneni titúki koane kiríki ákotike malîka motovâti ákoyea vâherexea ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u yenópi vanúke yaneko usokó

kó'iyea veô'u itea yenópoti ipihóponovokutike — kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea ákoyea iyuhixapapu sayá'ikopeova ne vâhere ítuke.

Koeku kuríkoti yêno

Mt 19.9; Mk 10.11-12; Lk 16.18

31 Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Hara koemáka po'i yutoéti: “Enepone kuríkoti yêno, paréxapa koyuhópeti kotuyôpeati îha itúkeovo ko'ímati” koé'epopo. **32** Itea hara ngixópinoe: Koêkuti kuríkoti yêno ákoti itukapu vo'oku aupú'ikoati yêno yuhó'ixoti po'i hóyeno, koati vaheréxoti ítuke nê'e, epó'oxo koatímakamo kutí'inoke pahukóvoti ne yêno oko'ímapo. Koánemaka ne koyenópati ne sêno, kutí koetímakamo ixómoti aupú'ikea inúxoti îma ne sêno koeku kóyenopea.

Veínoake xâne ikána'uxea yûho

Tk 5.12

33 —Koáne kémoanenoe koêku neko páhoenokono ne voxúnoekene itúkea, enepone koêti: “Hako simikíkixo koeku itúkeovo iháke Itukó'oviti keyúhoyi, itíkoti koati yuhôti. Konókotimaka kéveseki koêkuti yiûho kuteâti. Koati kenokoâti itíki ne yiûho keyúhone iháke Itukó'oviti” koêti. **34** Itea hara ngixópinoe: Hako itukóvo ya iháke koêkuti ihâe keyúhoyi. Muhíkova ya iháke “vanúke” ako yusíka, vo'oku koati ivátakoku Itukó'oviti natíxeá nê'e. **35** Muhíkovamaka ya iháke “poké'e” ákomaka yusíka, vo'oku kutí kôe ómomikoaku Itukó'oviti ne hêve. Muhíkovamaka ya iháke “Njeruzálem” ákomaka yusíka vo'oku itúkeovo pítivokona Nâti koati payásoti ya uhá koêti. **36** Muhíkovamaka ya iháke “tiûti” ákomaka yusíka, vo'oku enepone

póhuti kali híyeu tiûti, ako ítea kehópu'iki, áko'o itukovo keha'âti keháha'ikopi, ákomaka ítea itíki. ³⁷ Péhuxaikopo ne yiûho. Itukovo “Êm” kêtí, énomone yákoe koáne itíka ákoti ike'ítukexa po'i ihâe ikéna'uxi. Itukovo “Áko'o” kêtí, énomone yákoe, koane itíka ákoti po'i ihâe vínoake keha'âti ikéna'uxi. Yoko áva po'i vínoake keyúhoyi, koati ukeâti xoko Satánae nê'e.

*Ako omótova itúkoponea ésa'i ne váhere ítukeinokono
Lk 6.27-30*

³⁸ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoe neko emo'úti koêti: “Itukovo apêti okó'okoti uke po'i xâne, konokoâtimaka óko'okeokono ûke. Kúteanemaka koêku áva kehókoti oe po'i xâne, konokoâtimaka kehókeokono ôe” kôe.

³⁹ Itea hara ngixópinoe: Hako itikópono yésa'i enepo áva vaheréxoti ítukeinopi. Itukovo apêti ipusóhovoxopiti, síkeanemaka ipúsokea poixô'oke.

⁴⁰ Koáne enepo áva mani iyonópiti yuhoíkovokutike koyúhoti kónokea peréxi ripíno, síkeane omópeamaka keápana. ⁴¹ Koáne áva pahukópiti keínoinoa ínone ovâti póhuti kílomituru, yamína ya pi'âti kílomituru.

⁴² Koáne áva epemópiti ítikevo, peréxa. Áva kahá'ati váxeopi ítikevo, ívexamaka.

*Muhíkova xâne puvo'óviti, konókoti ákoyea omótova
yokóvo*

Lk 6.32-36; 23.34; Át 7.60; Rm 12.14

⁴³ —Kémoanenoe neko emo'úti “Hako motovâ yokóvo ne ínikene koane pívamaka ne puvópiti” koêti. ⁴⁴ Itea hara ngixópinoe: Hako motovâ yokóvo ne puvópiti. Itíkina orásau ne vaheréxoti ítukeinopi. ⁴⁵ Yane itínenoemo itukóvo koati

kaná'uti xe'éxaxapa Itukó'oviti ya vanúke. Vo'oku poréxoa Yá'a íhae vanúke uhápu'iyea ne káxe xapa xâne ákoti aunáti, koánemaka xapa únati xâne. Kúteanemaka kíxoaku poréxea úko ne xâne ponóvoti ítuke, koánemaka ne ákoti aunáti ítuke.

46 Itukapu pôhutine xâne ákoti omotóvopi okóvo ako omótovo yokóvo, namo kíxoaye ápeyea némoepo xoko Itukó'oviti? Muhíkova ne koperáxinotihiko náti, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, ákomaka kamáxatika ne ákoti omotóva okóvo. **47** Itukapu pôhutine ínikene itíkino únati, koati kutipasí keáti ne ákotihiko êxa Itukó'oviti, vo'oku énomonemaka kixóhiko itúkeovo. **48** Hukinóvoti ngíxeopinoe: Itíkapunoe ponóvoti kixoku itúkeovo kuteáti koêku Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

6

1 Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Yokóhiyanavonoe, hako yoposíko noíxeokono ne únati ítike keha'áti iháyu'ikeopi po'ínuhiko xâne, vo'oku enepo akoéneye ne ítike, ákomo némoepo xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Koêku ne poréxoti huvó'oxeake ne xâne apêti konokínovati

2 —Enepo áva peréxoake ne xâne apêti nôkone, hako kutíkoe pehúkoti inuxínopiti oxoti torombéta keha'áti noíxeokono ne ítike, kuteáti kixoku itúkeovo ne xâne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko. Vo'oku enepo apê pôreu ya íhikaxovoku hó'e koáne ya none ovokúti, énomone kixínoakeneye kaha'âtihiko ápeyea ihayú'ikoati. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko

Itukó'oviti. ³ Itea enepo áva hivó'oe, hako kalihú'ina yopósiki ápeyea po'i exoâti, muhíkova ne ínikene koati ákoti omotóva yokóvo ⁴ maka hákone exókono. Yane apêtimó némoepo xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti.

*Nókone kó'yea ne xâne itûko orásau
Lk 11.2-4*

⁵ —Enepo itikánoe orásau, hako kitêa ne xâne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko. Vo'oku enepo itûko orásau, áhatihiko xe'ó kó'yea ya íhikaxovoku hó'e koánemaka ya none ovokúti vékoheixoku xâne, kahá'ati noíxeokono. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxevone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ⁶ Kene ìti, enepo itíka orásau, urukú yákoepo kúveu yóvoku. Exexó íxea ne péhapetea. Yépema ne Yá'a íhae vanúke, enepone ákoti inixoâti, yane iko'íparaxopeatimo nê'e. Koáhati iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti.

⁷ —Koáne enepo itíka orásau, hako kitêa ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti yómoti káyuixea yûho enepo itûko orásau. Koati ikutíxatihiko yu-mopókonotimo vo'oku ixómoyea káyuixoa ne yûho. ⁸ Hako ikítipasikova ne xâne kuteâti nê'e, vo'oku exo nékone ne Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. Tumúneke yépemi, éxoane ne nékone. ⁹ Itea hara yákoe enepo itíka orásau:

“Iti Ha'a ûti íhae vanúke, émbemero téyeamo sasá'iti îhe ne uhá koeti xâne. ¹⁰ Émbemopi ukóponeamo ne netíxi yâye xapákuke ûti, uti xâne. Itúkapu yâha kousókovo yara poké'e kuteâti koeku koúsokeovo ya vanúkeke. ¹¹ Peréxavi nika

ûti itukovo káxe. ¹² Ketúyapa pahúnevo ûti koêkumaka kóseanayaea ûti ne po'ínuhiko xâne vaheréxinoviti ítupe, kutí kixoâti uti ákoti pahukápu. ¹³ Hako sike'évi víkorokeovo pahunévotike itea peréxavi víteova ne váhere kixovókuti, (vo'oku poéhane îti itukóvo hâna'iti nâti ya uhá koêti. Poéhane îti apê xunáko oúkeke uhá koêti. Poéhanemaka îti itukóvo hâna'iti ihayú'uti ya uhá koêti, ákotinemo hunókoku. Itúkapu énomoneoxo koéneye)" yákoe itîka orásbaum –kixovokxoane Jesus.

¹⁴ —Vo'oku enepo kutí ixêa ákoti váherexeaku ítukeinopi ne po'inu xâne, kúteanemakamo kixópiku Itukó'oviti. ¹⁵ Itea enepo hákoti kixeáneye (ne váhere ítukeinopi po'i xâne), ákomakamo katúyapa váhere ítike ne Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

¹⁶ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepo jejuá yakôe, hako isone'ekovoo keyê kuteâti kóyeku ne xanéhiko ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko, kahá'atimaka éxokeovo po'ínuhiko xâne itúkeovo jejuá koêti. Ivévaka ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ¹⁷ Kene îti, enepo jejuá yakôe, hako kixevóneye, itea kímanduxapu ina kevaríkapu koane kipénaneapu, ¹⁸ maka hákone exôa po'ínuhiko xâne itúkeovo jejuá kêtí, itea itúkapune pôhutine Itukó'oviti exôa, enepone Yá'a íhae vanúke iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti. Yane apêtimô némoepo xokýoye.

*Koêku ne kaná'uti vîrikuxea, uti xâne
Lk 12.33-34; 2 Tm 4.8; Êb 10.34; 1 Pê 1.4; Ap 7.15-17; 21.1; 22.1*

¹⁹ —Hako yoposí'ixo kirí'uxi apeínopiti yara poké'e ya ákoyeaku oríkoa kálighunoe hó'openo níkoheyea, koáne ya ápeyeaku iko'íhomuyoxoati, koánemaka xoko ápeyeaku urukú koeti oméxponea.
²⁰ Itea itúkapu vanúkeke ítixe apeínopiti xoko ákoyeaku aúke'e, koáne xoko ákoyeakunemo kálighunoe hó'openo nikóheati, koáne xoko ákoyeaku iko'íhomuyoxoati itukovo koesáyu'ixoati, koáne xoko ákoyeakunemo urukú koeti oméxponea. ²¹ Vo'oku koêkuti yunákoaku ne apeínopiti, itukapu vanúkeke áko'o itukapu poké'eke, énomoneoxo yónoheixo isíneu —kíxovokoxoane Jesus.

Ominó'oviti uhapú'iti yoko hahákuti

Lk 11.34-36

²² —Kuteâti koeku yúku kouhápu'ikopeti, énomone koéneye ne uke xâne koxé'uke. Enepo aunáti ne yûke, uhapú'itikemo yóvoheixo. ²³ Kene itukapu ákoti aunáti ne yûke, hahákutikemo yóvoheixo. Kúteanemaka koêku ne kouhápu'ikoti isóneu xâne. Enepo itukapu hahakú kixópiti ne mani kouhápu'ikopiti, yupihovó koetíneoxomo itúkeovo hahákutike yóvoheixo.

Konókoti itúkeovo Itukó'oviti yoko ítuke yuíxovo ûti

Lk 16.13; 12.22-31; Fp 4.6; Êb 13.15; 1 Pê 5.7

²⁴ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ako xâne motovâti pi'á kínea pátarauxa. Vo'oku koêkumo ákoyea omótova okóvo ne po'ínu, yane ákomo itúkoake ne po'ínu, áko'o enepo itukapu yuíxovoxo ítukexeake ne po'ínu, yane ákomo itúkoake

ne po'ínu. Koane enepo yixápu kirí'uxi apeínopiti, ákomo yoxéne yíxivo ítuke Itukó'oviti.

25 —Énomone ngixínopinoe ákoyea ixomo ipúpakina yokóvo ne kixékumo kêku itukovo káxe, ukínopikumo nîke yoko yêka, koane nökone kexé'u kixékumo iké'ipovoxopivo. Vo'oku enepone kényeku itukovo káxe, haina pohúneti níki. Koane haina pohúneti iké'ipovoxopivo yápeino. **26** Ivévakapihi koêku ne hó'openohiko ôti. Ako nâ. Koane ako ítixeaku ha'i nône. Ákomaka unákoku nîka, koane ákomaka óvoku ítixoku êno nikokónoti, itea kóyeane poréxea Itukó'oviti nîka, enepone Yá'a íhae vanúke. Hainá'ikopo ítínoe yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane hó'openohiko? **27** Ako ápahuina ya xepákukenoe itotimo koúkoponea kaxena ivókovope, yusíkoti yupíheovo kóxunakeovo kahá'aya koúkoponea.

28 —Ná'ikopo koeti yupíhinovo yónea iséneu ne kixékumo iké'ipovoxopivo? Ivévakapihi koeku payá'iyea ne koati uhé'ekoti hîu itunoêvoti ya mêmum, enepone humanévoti. Ako okó'ítuke, koane ákomaka ixúxuka kuteâti koeku xâne. **29** Itea koati ngixópitinoe: Muhíkova neko uhá koeti úhe'ene Salúmaum, enepone hána'iti nâti iríku mekúke, ako itápana úhe'ene hîu ne itunoêvotihiko íhae mêmum. **30** Katarákoapo Itukó'oviti ne itunoêvoti íhae mêmum mapini pöhutine kó'oyene ápeyea, ihârotike oro'ókokonotinemo yúkuke, ínapomo hako katarákopi itínoe xâne ôriti kúveova. **31** Hákoikopo pipokéxo iséneu ixómoyea yépmo'ixopovo ukínopikumo ne nîke yoko yêka koane ípevo. **32** Enepora uhá koeti koekúti, koati xâne ákoti êxa Itukó'oviti yonóheixoa

isóneu. Yoko éxoa Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke, kénokinoe uhá koêti ra koekúti hiko. ³³ Hane itíka yónoheixoku iséneu inúxotike, ítuке Itukó'oviti koánemaka péni kixeku itíkivo kuteâti ahá'inopi. Yanê'e, kousókinopeatinoemo Itukó'oviti ne uhá koeti po'ínuhiko nékone. ³⁴ Hako pipokéxo iséneu vo'oku nékonemo ihârotike, vo'oku apépotimakamo po'i yónoku iséneu ihârotike. Ópoehane yónoku iséneu ne nékone ya pôhutihiko káxe. Hákone kiri'úxoa pipókexinoa iséneu ne nékone ya keno'ókoti káxe —kíxovokoxoane Jesus.

7

Ako yusíka vitúkeovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne

Lk 6.37-38, 41-42; Rm 2.1; 14.1; 1 Ko 4.5; Tk 4.11

¹ Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Hákonoe itikóvo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne inixeâti ákoyea aúnati enepo hákoti yexôa koêku, mará'inamakamo íxekananeye. ² Vo'oku kuteâti kíxeaku iséneunoa ne po'ínuhiko xâne, énomonemakamo kixékononeye. Kuteâtimaka ítikeinoa ne po'ínuhiko xâne, énomonemakamo koéneye ítikeinokono.

³ —Na koeti yíxinova kemó moyi ne kutí koeti kalîhuti koekúti yonoti ukekú pe'ínu, koeku ákoyea ínixepa ne kutí koeti koati hâna'iti itátane tikóti yonoti yukéku? ⁴ Na kíxoaye yéxoki po'i xâne pahúnevo koeku ákoyea ínixepa ne pehúnevo? Mani kutí keti xâne ákoti eapâ ne hâna'iti itátane tikóti yoneâti ukéku, itea kóyeane kíxeá ne po'ínu: “Veyámbinapeavo ne kali koekúti

yonoti yukékuke” kixoâti. ⁵ Itínoe ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko, viyápa inúxotike ne kutí koeti hâna'iti itátane tikótí yonoti yukékuke, maka sásasa ákoyepone ínixi. Ínamo omotóva viyópi ne kutí koeti kali koekúti yoneâti ukékuke ne pe'ínu.

⁶ —Hako kutí kê xâne poréxoti tamúku koati únati yoko sasá'iti koekúti. Hákomaka kutí kê xâne kuríkoti uhé'ekoti iyoyónevoti yupihóvati hepíko xapa kûre, mará'inamo ákanukexa, yane koímaiti okópeopi koane óko'okeopi.

Konókoti kutípea ûti yumópeovimo Itukó'oviti vitûko orásau

Lk 11.9-13

⁷ —Yépema Itukó'oviti ne yâha vo'oku porexópeatimo. Kéxuna'ixapu yopósiki vo'oku itepónoatimo. Hako imaxovó kixêa yépemo'xi, kuteâti koeku ixómoti ipusóko pahapéti ehane míhe'okinokonoa. ⁸ Vo'oku uhá koeti epémoti, poréxokonoa ne épemone. Koáne ne koxuná'ixovoti opósikea ne nökone, itóponoa. Koáne ne kutí kixóvoti ipusókoti pahapéti, mihe'ókinokonoatimo. ⁹ Itínoe apêti xe'éxa, maní'ikopomea perexoâti mopôi ne xi'ixa epemápi pâum? ¹⁰ Manímea koéxoe peréxoa epemápi hôe? ¹¹ Muhíkinova itínoe mapini váhere xâne pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti, itea peréxoa únati koekúti ne xi'ixa. Ínapoxo ne Ha'a ûti íhae vanúke, koatimo únati koekúti poréxoa ne xâne epemoâti.

¹² —Kuteâti koeku yâha kíxeopineye ne po'íhiko xâne, énomonemaka íxeaneyeye, vo'oku énomone itukóvo ne koati kaná'uti kixó'ekone ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse, koánemaka ne íhikauvi

yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke.

*Pi'âti kó'yeovoku xêne
Lk 13.24; Fp 3.19-20*

¹³ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Hara víka xoko pahapéti iyonópoti xâne xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti kalíkuti. Vo'oku enepone pahapéti koáne ne xêne yonópoti ipihóponovokutike, koati vákuti nê'e, koane êno xâne vekoâti. ¹⁴ Itea enepone xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, ako ávaku koánemaka ne páhapetea, yoko ako axú'ina xâne itoâti vékea.

*Xâne ákoti itukapu koati kaná'uti páhoe Itukó'oviti
koyúhoyea emó'u*

Lk 6.43-44; Xu 15.4; Tk 3.11; 1 Xu 4.4

¹⁵ —Yokóhiyanavao ne xâne ákoti okoyúhoa ne kaná'uti emo'u Itukó'oviti, vo'oku upánini kutí'yea éxoko su'ûso simopínoe, koatíhiko kutí koeti koyuvôrixovoti yovîre ákoti iyuhixa hopéno'iu enepo isukôa. ¹⁶ Ya kixoku itúkeovo, énomonemo yéxi itukóvotiye kuteâti yéxi koêku ne xuve tikóti vo'oku há'i. Ápeikopo xâne veyoti úva xuvékuke topekóxe? itukovo veyoti figu ka'ávetike nonéti xapa úhiti? ¹⁷ Vo'oku uhá koeti únati xuve tikóti, únativama ne há'i pôreu. Kene ne váhere xuve tikóti, váheremaka ne há'i pôreu. ¹⁸ Ako yusíka poréxeá váhere há'i ne koati únati xuve tikóti. Ákomaka parexa únati há'i ne váhere xuve tikóti. ¹⁹ Uhá koeti xuve tikóti ákoti parêxa únati há'i, tetúkokono ina kurikókono yúkuke. ²⁰ Kúteanemaka koeku nekôyohiko, vo'oku enepone há'i pôreu, énomonemakamo yéxi itukóvotiye neko xâne.

*Yuho Jesus koêku ne urúkopovoti natíxokuke
Itukó'oviti vanúkeke
Lk 6.46; 13.25-27; 2 Ko 11.13; 13.5; 2 Pê 2.1; 1 Xu
2.3; 5.12*

²¹ —Hainamo uhá koeti xâne “Unaém, Unaém” kixónuti ûrukopeovomo natíxokuke Íhae Vanúke. Poéhanemo neko itúkoti ahá'inoa Nzá'a Íhae vanúke. ²² Yaneko káxe, enómo xâne kixónuti: “Unaém, Unaém, koyúhopepo uti yemó'u xapa xâne vitúkoti péhoenovi. Ihékemaka veínoa ûti kópuhikopea ûti ne ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Ihékemaka veínoa ûti vitúkea êno iyupánevoti” kixónutimo. ²³ Yane ínamo injá: “Hainánoe iti ovónje. Yahíkuxipunu itínoe itúkoti váhere” ngixoâtimos.

*Pi'âti kó'yeovoku poéheve péti
Lk 6.47-49*

²⁴ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Uhá koeti xâne kamokénoati ra emó'um koane itukoâti, hane koéneye ko'isóneuti hóyeno itúkoti pêno xoko poké'e mopoíxoti. ²⁵ Keno'óko êno úko, koínikone huvêo ina kayakákoa êno xúnati ihunóvoti neko ovokúti, itea ako íkarakapu vo'oku itúkeovo xoko poké'e mopoíxoti ixíkokono.

²⁶ —Kene uhá koeti kamoâti ra emó'um ákoti itukâ, hane koéneye xâne ákoti isóneu itúkoti pêno xoko poké'e hariríxoti. ²⁷ Keno'óko êno úko, koínikone huvêo ina kayakákoa êno xúnati ihunóvoti neko ovokúti, yane íkorokovone. Heuheú kôe itáhineyea —kíxovokoxoane Jesus.

*Úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone Jesus
Mk 1.22*

28 Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, enepohikoneko êno xâne kamokénoati, yupíhova iháyu'ikea ne ihíkauvoti íhikaxone, **29** vo'oku koati iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone ne Jesus, kene haina kuteâti ne éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muîse.

8

Koitóva Jesus neko yúvone lépara

Mk 1.40-45; Lk 5.12-16

1 Evesékopeane Jesus oúke neko kali mopôi, yupihovó koe êno xâne hokopâti. **2** Yane apé koéne hóyeno ahi'ókovoti Jesus. Enepone hóyeno, yúvone koati váhere arinéti iháxoneti lépara. Ipuyuké koéne nonékuje Jesus koane kíxea:

—Unaém, enepo yakahá'a, motóva kesás'a'ikopinu yara arínem —kíxoane.

3 Ina sipo'ókoa Jesus koane kíxea:

—Ngahá'a, sesá'ipine ra yaríne —kíxoane.

Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone neko aríne, unátipone. **4** Ina kixôa Jesus:

—Hako yetó'oko koêkuti xâne ra índukeinopi, itea yéxakapanapa ne sasedóti, enepone inuxínoti xâne hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti koeku páhoenovi yútoe Muîse, yéxokovope itúkeovo yunatípotine —kíxoane.

Koitóva Jesus neko ahínoe tuti húndaru íhae Róma

Lk 7.1-10

5 Simoáne Jesus ne Kafanâum, ápe ikoseâanaxovati, hóyeno ákoti itukapu jûdeu, tuti pöhuti séndu húndaru íhae Róma. **6** Hara kíxoa:

—Unaém, anêko anzínoe ka'aríneti óvonguke. Ákone ita ehévokeovo mûyo. Koati yupihóvotine koítoponeovo kotíveti vo'ókuke ne aríne.

⁷ Ina kixôa Jesus:

—Mbihotímo yóvokuke, ngoitóvatimo —kíxoane.

⁸ Itea hara kíxoan tuti húndaru:

—Unaém, ako yomótokea yûrukivo óvonguke. Pohu pahú íxeá unátipea ne anzínoe, yane itóvotinemo. ⁹ Vo'oku undímaka hóyeno konókoti itúkea páhoenonu payásoti ya undíke. Koane ápe húndaru konókoti itúkea mbáhoenoa. Poéhane kónoko “Pîhe” ngíxeá, yane pihotíne. Kene po'ínu, “Kiná'aka” ngixôa, kenó'oko. Koane anzínoe, “Hara itíka” ngixôa, itúkoa ne mbáhoenoa itúkea —koéne.

¹⁰ Kamoáne Jesus neko emó'uinoa tuti húndaru, yupíhova iháyu'ikea, ina kixôa neko xanéhiko hokoâti:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ako noínjeaku xâne koati kuvovónuti kuteâti râ'a, muhíkova xapákuke íhae Izarâe —koéne.

¹¹ Ina koe'íkomaka:

—Koati ngixópitinoe: Enómo xâne ukeâti po'íkehiko poké'e ya xoko úkeaku ihâroti koáne ya xoko kíyo'i káxe ivatákoponotimo ya xe'o mêsâ ya ayuítí xapákuke evo Åbraum, Izáki yoko Njáko ya natíxokuke Íhae Vanúke. ¹² Itea enepohikone íhae Izarâe, enepone mani koati noivókoeti yonópea, kurikókonotimo xapa êno hahákuti, óvoku iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku tiveko koêku —kíxovokoxoane Jesus.

¹³ Ina kixôa Jesus neko tuti húndaru:

—Pihépane yóvokuke. Vo'oku kívivonu, énomone ákoeneye kuteâti yâha —kíxoane.

Énomone yaneko ókoku káxe, unátipone ahínoe neko tuti húndaru.

*Koitóva Jesus ne imose Pêturu
Mk 1.29-31; Lk 4.38-39*

¹⁴ Simoné'e ne Jesus óvokuke Pêturu, inu'í kíxeane imóse ípeke, yupihóvoti otuko mûyo. ¹⁵ Yane namú kíxeane vô'u Jesus. Uké'epone neko otuko mûyo, ina exepúkopo neko sêno, yane kátarakopone Jesus.

*Êno po'ínuhiko ka'aríneti koítovone Jesus
Mk 1.32-34; Lk 4.40-41*

¹⁶ Yaneko kíyo'i káxe, omókonone xoko Jesus neko êno xâne ûroевo ndémoniu. Yane pohu pahú kixópa Jesus neko ndémoniuhiko, ipúhikoponehiko, yoko koítovamaka uhá koêti neko xâne ka'aríneti. ¹⁷ Kó'inokeneye motovâti koúsokeovo neko yuho Itukó'oviti, yútoke porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

“Koati énomone veyopínovi varíne, koane oúkeke yonópo uhá koêti ne veópone” koêti. *Izâiya 53.4*

*Koeku apê kahá'ati hókea Jesus
Lk 9.57-62*

¹⁸ Noixoâne Jesus yupíheovo êno xâne hokó'ixoati, pahúkoane neko íhkauhiko usó kíxoixea vatéke tarú'uxope poixô'oke neko Mar-na Ngalíleya.

¹⁹ Yane ápene éskiriba, enepone ihíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse, ahi'ókovoti Jesus.

Hara kíxoa:

—Ihkaxotí, nzokópitimo koêkuti yénoku.

²⁰ Ina kixôa Jesus:

—Enepone úkoe, ápe úhorona, koáne ne hó'openohiko ôti, ápe môko. Kene ûndi, undi

íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ako óvongu yonómboku ómomingea yara kúveu mêmum —kíxoane.

21 Ínamaka apê po'i hokoti Jesus kixoâti:

—Unaém, sikénuvo engóxeakomo nzá'a inúxotike enepo ivakápune, íamo nzakâpi.

22 Itea hara kíxoa Jesus:

—Kiná'akane ingéneke. Síkeane ne kutí koeti ivokóvoteinhiko ákoti yuixápu ítuke Itukó'oviti ekóxopeamo ne ivokóvoti —kíxoane.

Ixikôa Jesus neko xúnati ihunóvoti

Mk 4.35-41; Lk 8.22-25

23 Yane úsa'ixovane Jesus ne vatéke koane íhikauhiko ikéneke. **24** Koeku píhea, apé koéne êno xúnati ihunóvoti. Koati xúnati ovóxokeovo ne úne enó'inoke úne urúkovati ne vatéke. Yoko imókoti ne Jesus. **25** Ina ahi'ókova íhikauhiko koyúkoati. Hara kíxoa:

—Unaém, yokótixovi mará'inamo vívahikapu.

26 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Na koeti itíkinovonoe îreti? Koati itínoe xâne ôriti kúveovonu —kixovokoxoane.

Ina exepúko ne Jesus pahukôa ókea ne ihunóvoti koane kóyunuukeovo ne úne. Yane huvemoo koépone ikéne. **27** Yupihovó koe píkeahiko neko íhikau. Hara kixókoko:

—Kutimea itukóvoye ra hóyeno? Muhíkinova úne yoko ihunóvoti itúkea yûho —kixókokonehiko.

Koitóva Jesus neko pi'âti hóyeno ûroево ndémoniu ya Ngâdara

Mk 5.1-20; Lk 8.26-39

28 Simoné'e ne Jesus poixô'oke neko Mar-na Ngalíleya xoko poké'e koéhati Ngâdara, apé koéne pi'âti hóyeno okotúmonexoati ukeâti pe'áxatike,

ainóyoti ûroево ndémoniu. Yoko hi'imé koéne xâne pikoâti vékea xe'óuke neko óvoheixoku, vo'oku itúkeovo koati koímaitine neko hóyeno. ²⁹ Yane kóhonokone emó'u neko pi'âti. Hara kôe:

—Jesus, Xe'exa Itukó'oviti, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine ipíheponivi tumúneke símea kaxéna? —kíxoanehiko.

³⁰ Yoko ápe êno kûre ixómotihiko níko xêrerekuke neko óvoheixoku. ³¹ Ina kixopómaka Jesus neko ndémoniuhiko:

—Enepo itukapu pehukópoviti, hane pehúkapavi xapákuke ne êno kûre —koénehiko.

³² —Pihépanenoekopoya —kíxoane Jesus.

Ipuhíkopeanehiko, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yane heú koéne éhahikeovo neko kûre koane íkorono'ekeovohiko úneke ukeâti oúke ne mopôi. Heú koéne yúpuririhikeovo.

³³ Kene enepohikone koyonoâti neko kûrehiko, kohó'ikene. Simoné'e pitivókoke, koyúhoahiko uhá koêti neko koekúti koánemaka koépoku neko pi'âti hóyeno ûroево ndémoniu. ³⁴ Yane pihónehiko ne ko'óvokuti noíxoponea Jesus. Simohíko xokóyoke, koyúhoinoahiko kahá'ainoa ipúhikopea yane poké'exa.

9

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo ya Kafanâum

Mk 2.1-12; Lk 5.17-26

¹ Ina urúkopovamaka Jesus ne vatéke yanekôyoke. Taru'úxoane neko úne, yane pihópone ya pitivóko éxokexeaku. ² Énomone yanê'e, apé koénehiko xâne ominoâti hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu

mûyo. Ixané kíxoahiko poúke. Noixoâne Jesus itúkeovohiko koati kuvovâti, ina kixôa neko isayú'ixovoti:

—Nje'exá, aúhepepone iséneu, itúyopone pehúnevo.

³ Yoko ápe ihíkaxoti yútoe Muîse, enepone éskiribahiko xapákuke. Ina kôe isóneunoahiko: “Enepora hóyeno, koati itûkovoti Itukó'oviti” koénehiko isóneu.

⁴ Yane exó kíxeane Jesus isóneuhiko, ina kixoáhiko:

—Na koeti váherexino iséneunonu? ⁵ Kuti itukóvoxo ákoti hé'onoke'e ngínea ra isayú'ixovoti: “Itúyopone pehúnevo?” áko'o “Yexépukapa, yenápa” ngínea. ⁶ Itea kó'oyene, enjókopitinoe ápeyea njunáko yâye yara poké'e ngotúyopea pahunévoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne –koéne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti:

—Yexépukapa, viyápa ne peúke, pihépane yóvokuke –kíxoane.

⁷ Yane xépu koépone neko isayú'ixovoti, pihópone óvokuke. ⁸ Enepohikoneko ênoti xâne noixoâti, yupíhova iyúpaxeova ne koekúti koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti vo'oku porésea xunakótí ne xâne yara poké'e kíxeaneyne ne ítuke, ikutíxatihiko xanehí koéti ne Jesus.

*Inâ ihaxíkoa Jesus ne Máteu
Mk 2.13-14; Lk 5.27-28*

⁹ Úkeane ukopóno ne Jesus, yane noíxone hóyeno koéhati Máteu, vaata koyêti xoko kóperaxoku vo'oku itúkeovo koperáxinoti nâti. Ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke.

Yane xepú koéne ne Máteu, pihóne hókea Jesus.

*Iníkoia Jesus ne xanéhiko pahukóvoti
Mk 2.15-17; Lk 5.29-32*

¹⁰ Ikénepoke, ixómoti níko ne Jesus yoko íhikauhiko óvokuke Máteu, simóne êno po'ínuhiko koperáxinoti náti, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, koánemaka xâne pahukóvoti kaha'íneti Jesus níkeahiko xe'ókuke mësa. ¹¹ Noixoâne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muîse, hara kixo íhikauhiko Jesus:

—Na koeti ínikinoia ihíkaxopiti ne koperáxinotihiko náti koáne ne xâne pahukóvoti? —koénehiko.

¹² Kamoáne Jesus épemo'ikeokono ne íhikauhiko, hara koéne:

—Enepohikone xâne ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'aríneti konokôa. ¹³ Itea pihénoe, yapásika yéxi kixó'ekone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: “Hane ngahá'a itíkivo seánati, kene haina ngahá'ati iké'iparaxinu hó'openo képeu” koéti. Vo'oku haina nzimínnoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, itea hane nzimíno, xâne pahukóvoti (maka ikátivexane isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea) —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhôa Jesus nökone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

Mk 2.18-22; Lk 5.33-39

¹⁴ Yane pihóne xoko Jesus ne íhikauhiko Xuaum Mbátita. Hara kíxoahiko:

—Na kó'inoaye iséneu ne jejuá kó'iyea xâne? Vo'oku ûti, uti íhikau Xuâum, kóyekune jejuá kó'iyea ûti koánemaka ne farízeuhiko, itea ako jejuá ákoe ne íhikeuhiko.

¹⁵ Ina kixôa Jesus:

—Yusíkoikopo ikáxu'iyea okóvo ne húpiu kasâtuxoti koêkuiko ápeyea ne koyénoti

híyeuke? Ako kalíhuina. Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákuke. Yane ínamo jejuá akôe —kíxovokoxoane Jesus, kixopóvoti yane éxetina.

¹⁶ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Ako veyoti inámati ipovóti itukoâti ihápa'akope xoko yékoteno ipovóti, vo'oku mani koukóponoati ívarereoku ne yékoteno ipovóti —kíxovokoxoane, ihókoati inámati ipovóti ne ihíkauvoti íhikaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yékoteno íhaku itukéti ya vakamóto, mará'inamo ívarerea ne yékoteno íhaku enepo ihiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. Itea konókoti ímeokono inámatike íhaku ne inámati víyum. Yane ákomo évakapu ne íhaku koáne ne ovâti —kíxovokoxoane, itúkoti po'i íhokoake ne ihíkauvoti íhikaxone.

Koitóvo sêno yoko seno kalivôno ne Jesus

Mk 5.21-43; Lk 8.40-56

¹⁸ Ixómoiko koyûho ne Jesus, símoane hóyeno teyonéti ya hó'eke jûdeu. Ipuyuké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Ínati ivokóvo kali inzíne. Yaxénapanu óvonguke. Pohu ipihó íxepana veô'u xokóyoke, iyukópovotimo —kíxoane.

¹⁹ Yane exépuko ne Jesus, úkeane pího ikéneke koánemaka íhikauhiko. **²⁰ Yane apé koene sêno nduse koetine xoénae ká'arine. Akó'oti áka evésekea aríne. Akéneke Jesus véko sipóheoponeati heve ípovo,** **²¹ vo'oku hara koeti isóneu: “Enepomo pohu nzipáheyea ípovo, indóvotimo” koeti isóneu.** **²² Yane**

na'akené koéne ne Jesus. Noixoâne neko sêno, hara kíxoané:

—Nje'exá, aúhepepone iséneu. Itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

Énomone yanê'e unátipone neko sêno.

23 Úkeane ukopóno ne Jesus óvokuke neko hóyeno inuxínoti xanéhiko ya hó'ke. Simoné'eya, noíxoane neko êno xâne oxoti étakati ikotívexoati isóneuke ne ivokóvoti, koane ákoyea tópi kixóvoku íyokexeahiko.

24 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Yahíkuxapunoe vo'oku haina ivokóvoti râ'a, pohu imókoti —kíxovokoxoane.

Yane koémoke'eanehiko neko yuho Jesus.

25 Ipuhíhikopone neko êno xâne, yane ûrukovone Jesus, ina namukêa vô'u neko seno kalivôno, yane exépukopone. **26** Koati ákoti malîka yónoku eyékoxeokono neko koekúti yaneko poké'e.

Koitóvo pi'âti komítiti ne Jesus

27 Ipuhíkopeane evo Jesus neko pitivóko, ápe pi'âti komítiti hokoâti koane kóhonokea emó'u kíxeá:

—Iti ámoripono Ndávi, yokóseanavi —kíxoanehiko.

28 Urúkovone ovokútike ne Jesus, ahí'okovane ne pi'âti komítiti, ina kixoáhiko Jesus:

—Kitípoaxo motó'iyeova ngoíteovopinoe?

—Êm Unaém, ngutípopi —kíxoanehiko.

29 Ina ipiho vô'u ukékuke neko komítiti xaneâti kíxeá:

—Vo'oku kívivonu, énomone ákoeneye kuteâti yâha —kíxoane.

30 Yane ínixoponehiko. Yoko í'ixiko'o kíxoixoa Jesus. Hara kíxoané:

—Hako kalihú'ina yéto'oki koêkuti xâne —kíxoane.

³¹ Itea koeku pihópeahiko, inamá'axone koyuhópa ne koekúti. Koati ákoti malíka yónoku itóhineyea ne eyekoúti ya uhá koéti neko poké'e.

Koitóva Jesus ne ímokerexone ndémoniu

³² Pihopónehiko neko pi'âti, omókono xoko Jesus hóyeno mókere ûroевo ndémoniu.

³³ Yane kópuhikopa Jesus neko ndémoniu, ina koyuhópo neko hóyeno. Enepohikoneko êno xâne noixoâti, yupíhova iyúpaxeova neko koekúti koane kó'iyeahiko:

—Ako noíxeaku ûti kuteâti yara poké'exa ûti, uti íhae Izarâe —koéhiko.

³⁴ Itea poé'ainoa isóneu farîzeuhiko. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, hane porexôa xunakóti kópuhikopea ndémoniu tûti ne uhá koeti ndémoniu —koéhiko.

Hána'iti kóseanaya Jesus ne xanéhiko

³⁵ Yónoa Jesus xapa uhá koéti neko pitivóko yoko ipuxóvokutihiko, ihíkaxoti íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko, koyuhó'inoati ne inámati ihíkauvoti koeku natífea Itukó'oviti xapa xâne koane koitóvitimaka xâne ka'aríneti, koékuti kó'iyevoku aríne koane eóponehiko. ³⁶ Noixoâne Jesus neko êno xâne, yupihovó koéne kóseanayea, vo'oku koati kotíveti koêkuhiko, koane mómitihiko kuteâti koeku su'ûso pihohí koéti ákoti koyonoâti. ³⁷ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikau:

—Koati hána'iti ra itukéti, kuteâti kavâne ainóvoti itóvotine ha'i nonéti ovâti, itea ako axú'inahiko ra ko'ítúkeati. ³⁸ Yépemanoekopo Itukó'oviti, Únae ra itukéti, pahúkea po'ínuhiko ko'ítúkeati.

10

*Noivókoxo íhikauhiko ne Jesus
Mk 3.13-19; Lk 6.12-16*

¹ Ina ihaxíkoa Jesus ne nduse koeti íhikau, porexoâti xunakóti kópuhikopea ndémoniuhiko urúkovoti xoko xâne koane koíteovomaka ka'aríneti koêkuti kó'yeovoku aríne yoko eópone neko xanéhiko. ² Yoko ká'aye koéhahiko neko nduse koeti ápostulu páhoe Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne: Enepone inúxoti, Símaum koéha. Pêturu yonópo ïha; ina apê Ándere, po'nu Pêturu; ina keno'óko Teâku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu; ³ koane Filípi; Mbatulúmeu; Túme; yoko Máteu, enepone koperáxinoti nâti; koane Teâku, xé'a Áfeu; koane Tádeu; ⁴ yoko Simaum Nzelóti; yoko Njuda Iskarióti, eneponeko itûkoheovoti koeku hókea Jesus koane kurikoâti xoko xanéhiko puvâti.

*Ítukevohiko ne nduse koeti íhikau Jesus
Mk 6.7-13; Lk 9.1-6*

⁵ Enepohikoneko nduse koêti, énomone pahúko ne Jesus xapa xâne. Hara kíxovokoxoa inâ pahukôa:

—Hákonoe yéno xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu. Hákoma píhe pítivokonake íhaehiko Samâriya. ⁶ Itea hane yapásika xanena ûti, uti íhae Izarâe, enepohikone kutí koeti moyónitihiko su'ûso ákoti koyonoâti. ⁷ Pihéneno, yokóyuhopoinoa itúkeovo kaxénane natínea ne Íhae Vanúke xapa xâne. ⁸ Keítapanoe ne ka'aríneti koane kékexepukanoe ne xâne ivokóvoti. Keítapamaka ne xâne yúvone lépara, koane képuhikapamaka ne ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Kuteâti ngixópiku ákoti ngaperáxapi, énomonemaka íxeaneyeye itíki ne

itukéti ákoti keperáxa xâne. ⁹ Hákonoe yómo tiûketi piúsunake, enepone ôro, péhu yoko níki. ¹⁰ Hákonoemaka yómo íhaku ípevo koeku yéni, koane hako yómo yesá'ikovope koane piríkatana. Muhíkova piló'ina hako yomâ, vo'oku koati motokeâti koúsokinokono nökone ne xâne ko'ítuketi.

¹¹ —Itukovo apêti pitivóko, áko'o ipuxóvokuti símeku, yapásika xâne usó koyêti poréxeopi yóki óvokuke. Énomone yávaheixa xokóyoke tukú koeti ipíhikopiku ne pitivóko. ¹² Koeku yûrukivoa ne ovokúti símeku, yépemina unako koêku ukeâti xoko Itukó'oviti ne ko'óvokuti. ¹³ Enepone xâne ovâti ne ovokúti, itukapu usó koyêti poréxeopi yóki óvokuke, kousókinokonoatimo kuteâti yépeminoake xoko Itukó'oviti. Kene enepo hákoti koené'eye, hákoti unâti kixópiku, yoúkekemo yonópo ne yépeminoake xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Koêkuti ákoti akahá'api, ákotimaka akahá'a kámokenoya yiûho, enepo ipihíkapi óvoku itukovo pítivokona, ikétatahevexapapu. Kiríkapa ne ipú'ine poké'e hivíkuke, yexókoati ákoyeane omótokea íkameokono emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Simapúne kaxena ipihoponope Itukó'oviti, muhíkova ne koati váhere xâne mekûke íhae Sódoma yoko íhae Ngómora, ákomo itápana tiveko ipihoponeake Itukó'oviti ne xanéhiko íhae neko pitivóko ákoti akahá'apinoe.

Koyuhôa Jesus ápeyeamo tiú'iti koekúti simoâti ne xanéhiko hokoâti

Mt 24.9; Mk 13.9-13; Lk 21.12-17; 1 Pê 4.12

¹⁶ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko íhikauhiko:
—Koeku mbahúkeopinoe, kutí koe mbahükoti su'ûso ya xapa yovîre. Itíkapunoekopo

usokó koyêti kuteâti koeku koéxoe, koane itíkapumaka ákoti vaheréxa ítuke kuteâti koeku kurûte. ¹⁷ Yokóhiyanavonoe, vo'oku apêtimô xâne iyonópitinoe yuhoíkovokutike koane yehepóke'exopitinoemo xoko íhikaxovoku hó'e xanena ûti. ¹⁸ Vo'oku itíkivonoe hokónuti, yomokónotinoemo yíhoikikono nonékuke ngovenâdo yoko nonékuke nâtî. Itea kixínekonokenemoye motovâti keyúhoyi nonékukehiko, koánemaka nonékuke ne ákoti itukapu viyéno jûdeu koêku ra kitípone. ¹⁹ Enepo yamakánanenoe nonékukehiko, hako pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópi, vo'oku yaneko káxe, yexókokonotimo yimópike. ²⁰ Vo'oku hainamo ukeâti iséneuke ne yimópope, itea koati ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke koeku itúkeovo Sasá'iti Omíxone koyuhô xikóyoke.

²¹ —Apêtimô xâne kuríkoti koati po'ínu xoko payásotihiko, motovâti koépekeokono. Kúteanemakamo kíxoaku hóyeno ne xé'a. Apêtimakamo okópoti koati há'a yoko êno, kuri'ókoatimaka xâne koepékoatimo. ²² Yupihóvatimo púveopi uhá koeti xâne vo'oku itíkivonoe hokónuti. Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu íkéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. ²³ Enepo pivakána, hako'óne keyunúkokono yane pitivóko yóvoheixoku, yokóho'i po'íke pitivóko. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ákomo yuké'ixa yénoheyi ra uhá koeti pítivokona Izarâe tumúneke aúngopovope yara kúveu mêmum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

24 —Enepone ihíkaxovoti, haina énomone payasô ya ihíkaxoati. Koáne ne ahinoêti, haina énomone payasô ya pátarauxa. **25** Itea enepone ihíkaxovoti, motóva kúxea kutipasí kó'yea ihíkaxoati. Kúteanemaka koêku ne ahinoêti, motóva kúxea kutipasí kó'yea pátarauxa. Itukovo mbuvokónoti, undi yúnae, koeku ínzaxeokono Mbezêbu, enepone tuti uhá koeti ndémoniu, ínapoxomo itínoe ovónje.

*Nókone téyea ûti
Lk 12.2-7*

26 Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Hákonoe píke xâne. Ako kixovókuti pikonéti éxeokono kó'oyene ákotimo exákana. Kúteanemakamo ne he'onó koêti kó'oyene, kóyeanemo urápu'ipea. **27** Enepone yunzó'inopinoe vainóvone, akô'o po'inu xâne, yokóyuhoanenoemo xapa xanéhiko. Koáne ne ínzikaxeopike vainóvone, kéhanakanemo keyúhopi motovâti éxea uhá koeti xâne. **28** Hákonoe píke xâne motovâti koépekeopi, vo'oku poéhane kexé'u íto, itea ako xunáko iyónopeopi ipihóponovokutike. Hane tíya Itukó'oviti, enepone apêti xunáko koépeke xâne koane iyónopea ipihóponovokutike. **29** Hainá'ikopo kali póhuti pe'u tiûketi, ákoti axu'ína ovâti ko'esa'i ne pi'âti kálihunoe hó'openo ôti kavanékono? Itea ako ápahuina ivokóvoti xapákukehiko ákoti exâ Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. **30** Kene itínoe, muhíkova yé'akeye ne híyeu tiûti, heú kíxoa éxea Itukó'oviti. **31** Hákoikopo píke, vo'oku itínenoe yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane ênoti hó'openo ôti.

Koeku teinôa xâne koyúhoyea hókea Jesus koáne akô'o teinâ

Lk 12.8-9; 2 Tm 1.8

³² —Uhá koeti koyúhoti nonékuke xanéhiko itúkeovo hokónuti, kúteanemakamo ngíxoaku ngoyúhoyea itúkeovo hokónuti nonékuke Nzá'a íhae vanúke. ³³ Itea enepone koyúhoti nonékuke xanéhiko ákoyea itúkapu hokónuti, ngoyuhópatimakamo nonékuke Nzá'a íhae vanúke ákoyea itúkapu hokónuti.

Tiú'itihiko koekútí simo'Óviti

Lk 12.51-53; 14.26-27

³⁴ —Hákonoe ikitíxa nzimínoti omínoam úhepeyea isóneunokoko ne xâne yara kúveu mêmum. Haina énomone nzimíno, itea koati apêtimó okopókokoti vo'ónguke. ³⁵ Enepora nzímea, énomone kutí'ino apêtimó hóyeno poe'aînoti isóneu há'a. Énomonemaka kutí'ino apêtimó sêno poe'aînoti isóneu êno. Kúteanemakamo koéku ne sêno yoko imóse. ³⁶ Yane koati iyénoxapa kúveuke ne óvoku puvopâmo ne xâne hokónuti.

³⁷ —Enepone xâne yupihóvoti ákoyea omótovo okovo há'a yoko êno ya undíke, ako omótokea itúkeovo hokónuti. Koánemaka ne xâne yupihóvoti ákoyea omótova okóvo ne xé'a itukovo ihíne ya undíke, ákomaka omótokea itúkeovo hokónuti.

³⁸ Enepone ákoti usó akóye koítoponeovo kotíveti ingéneke kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyónókonone xoko kurúhuxokonokumo, ákomaka omótokea hókeonu. ³⁹ Koêkuti xâne yuixóvoti koúhepekeovo óvea yara kúveu mêmum, énomonemo evókoa ne koati kaná'uti apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone usó koyêti évokea

úhepeko kóyeku yara kúveu mêmum vo'ónguke, énomonemo itopóno inamápoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

Apêtimô námoe po xoko Itukó'oviti ne xâne kox-uná'ixovoti ikéneke

Mt 25.34; Mk 9.41; Xu 13.20; 3 Xu 5

⁴⁰ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Koêkuti xâne únati kixópiku simêa óvokuke, undímaka kixóneye. Epó'oxo koêkuti kixónutineye, hanemaka kixóneye Itukó'oviti, enepone pahukónuti yara kúveu mêmum. ⁴¹ Koêkuti xâne ákoti kamaxátika porófeta, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti, koane teyoâti vo'oku itúkeovo ovoxe Itukó'oviti, apêtimô námoe po nê'e xoko Itukó'oviti kuteâti ne námoe pomo porófeta. Koane koêkutimaka ákoti kamaxátika xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koane teyoâti vo'oku ponóvoko ítu, apêtimô námoe po xoko Itukó'oviti kuteâti námoe po ne ponóvoti kixoku itúkeovo huvó'oe. ⁴² Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Koêkuti xâne apêti pôneake ne koati ákoti apayáso xapáku, ne hokónuti, teyoâti vo'oku itúkeovo ínzikau, yusíkoti itúkeovo kali pôhuti enovópeti puhí koeti kásati úne poréxo, áromo kalíhuina évoea námoe po xoko Itukó'oviti vo'óku —kíxovoko xoane Jesus.

11

*Ápe páhoe Xuaum Mbátita xoko Jesus
Lk 7.18-35*

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoinoa nôkonehiko itúkea ne nduse koeti íhikau páhoe koyúhoyea emó'u, ina

pího po'íkehiko pitivóko yaneko poké'e ihíkaxoti koane koyúhoti emo'u Itukó'oviti.

² Yoko ika'ákovokutike ovóne ne Xuaum Mbátita. Kamoné'e koeku ítuke Jesus Kristu, yane pahúkone ihikauhiko épemo'ikoponea Jesus. ³ Hara kixóponoa:

—Énomone îti ne kuxonéti símeamo? áko'o kónokoako kúxeako uti po'ínu.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Yaúkapapu xoko Xuâum. Yéta'akapa koêku ra kémone koáne ra neíxone. Hara íxepamo:

⁵ “Ínixopone ne komítiti. Yonópone ne mohéveu. Unátiponehikomaka ne yúvone koati vâhere arinéti, enepone lépara. Kamópone ne mókere. Iyúkopovone ne ivokóvoti, koane koyúhovone xapa xâne ákoti apeínoati ne inámati ihíkauvoti ítuke Itukó'oviti. ⁶ Koati únati koêku ne xâne ákoti opoé'ainonu isóneu” íxepamo —kíxoane Jesus.

⁷ Pihopóne neko ihikauhiko Xuâum, turíxovone Jesus koyúhoinoa xanéhiko koêku ne Xuâum. Hara kíxovokoxoa:

—Enepo pihenôe neíxoponi Xuâum ya mêmum ákoti apêti, kutí'ikopo kixónoe neíxi? Xâne muyá'iti kuteâti koeku hí'e kayákae ihunóvoti? Ako kalíhuina. ⁸ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Hóyeno yupihóvoti úhe'ekea ípovo? Ako kalíhuina kó'iyeaneyeye ko'ípovoyea nê'e. Vo'oku poéhane óvokuke nâtí óvo xâne kuteâti nê'e. ⁹ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti? Êm, koati porófeta nê'e, koane koati ngixópitinoe yupíheovo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya po'ínuhiko porófeta. ¹⁰ Vo'oku enepone neíxoponone, hara koe yuho Itukó'oviti emó'uke vo'ókuke:

“Mbahukoântimo timúneke ne koyuhó'inonuti emó'um maka míhe'akinapine yoxéne itíki índukexeopike xapákuke xâne” kôe.
Malaquias 3.1

11 Ina kixovókoxoakomaka Jesus neko xâne:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Xapákuke xâne yara kúveu mêmum, ako teyonéti ya Xuam Mbátita. Itea upánini itúkeovo koati hâna'iti teyonéti ne Xuâum yâye yara kúveu mêmum, koati yupihóvotimo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya Xuâum ne xanéhiko ya natíxokuke Íhae Vanúke, muhíkova ne ákoti apayáso xapákuke. **12** Ukeátine ya kaxénake Xuam Mbátita tukú koeti kó'oyene, enepone inámati ihíkauvoti koyúhoti koeku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, koati xúnati yúmo'ixeova xanéhiko éxea koêku. Yoko enepohikone koxuná'ixovoti éxea koêku, énomone itopónoa. **13** Vo'oku ukeátine mekúke tukú koeti kaxénake Xuâum, ápe yútoeke porófetahiko koane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muîse koyúhoti koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. **14** Epó'oxo yakahá'anoe kitípi yútoe ne porófetahiko, kitipoântimo itúkeovo Xuâum itukóva ne Îliya, enepone koyúhone porófetahiko símeamo. **15** Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka.

16 —Kutimea motóvo ínzokea ra xanéhiko apêti yara káxehiko kó'oyene? Hara ínzokoa kalivónohiko vataká koyêti ya none ovokúti ákoti ínixone unáko apê po'ínuhiko kalivôno kaha'âti ikómohixeia. Yane hara kixókonohiko: **17** “Voxone oxokénati móhikena elóketi okóvo, itea ákonoe yakáha'a kemóhiyi. Vimókovonemaka akene imokó'ikoti ivokóvoti, itea ákomaka yakáha'a” kixókonone.

18 Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Énomonemaka kénenoeye vo'oku simóne Xuaum Mbátita yuixóvoti jejuá kó'yea yoko ákoyea énapu víyum, itea ako ínixeanoe unáko, epó'oxo “ûroevô ndémoniu nê'e” kíxeanoe. **19** Ina nzímo xepákukenoe iníngoti xâne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea ákomaka ínixeanoe unáko. Hara kôe iséneunonu: “Koati nípati yoko énovokenati víyum ne hóyeno, koane yómoti aínavokoxeovo koperáxinoti náti yoko po'ínuhiko xâne pahukóvoti” kixénuno. Itea enepone koati kaná'uti exóneti, kóyanemo iyúseyea kó'yeaneyeye vo'oku kixoku itúkeovo ne xanéhiko hokoâti —kíxovokoxoane Jesus.

*Koeku pitivóko óvohipokoku xâne ákoti akutipo Jesus
Lk 10.13-15*

20 Yane turíxovone Jesus koyúhoyea motókeyea ipíhoponeokono ne ko'óvokuti yane pitivókohiko vékoku itúkea êno iyupánevoti, vo'oku ákoyeahiko ikáтивexa isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea. Hara koe yuho Jesus vo'ókuke:

21 —Koati kotívetimo kékú, itínoe íhae Korâzim, keánemaka itínoe íhae Mbetâsaida, vo'oku eneponi itukapu ya pítivokona ákoti êxa Itukó'oviti, enepone Tíru yoko Sídom, indúkoahiko ne iyupánevoti índuke xepákuke, mani mékutine kuríkopo váherevoko ne xanéhikoya. Mani ko'ipóvitinehiko ko'ixéhiti xáku koáne mani purapú'ikovotinehiko pôu, éxokovopehiko yupíheovo ikáтивexea isóneuke ne êno pahúnevo hiko. **22** Koati enjókopeatinoe koékumo: Simapúne kaxena ipíhoponope ne Itukó'oviti, koati iyuhí kixokónotimo tiveko ipíhoponeokono ne íhae Tíru yoko íhae Sídom ya

itíke. ²³ Kene itínoe íhae Kafanâum, itínoe po'okoâti yupíheovomo kahána'ikeokono ya po'ínuhiko xâne, kirikókonotinoemo ipihóponovokutike. Vo'oku eneponi itukapu ya xapákukehiko ne koati váhere xâne íhae Sódoma indúkoa ne iyupánevoti kuteâti índuke xepákukenoe, mani kutipónutinehiko. Epó'oxo ákoni úké'exa Itukó'oviti, itea mani anéyetiko tukú koeti kó'oyene. ²⁴ Koati enjókopeatinoe koêkumo: Simapúne kaxena ipihoponope ne Itukó'oviti, iyuhii kixokónotimo tiveko ipihoponeokono ne íhae Sódoma ya itíke — kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

Kouhépekopokonotimo isóneu yoko omíxone ne xâne hokoti Jesus

Lk 10.21-22

²⁵ Énomone yaneko ókoku ôra hara kixo Itukó'oviti ne Jesus:

—Aínapo yácoe Pai, iti Únae vanúke koane poké'e, vo'oku ákoyea itúkapu hána'itinoe ko'éxoneti yoko hána'itinoe ihíkaxovoti yara kúveu mêmum yéxokoa ra koekúti, itea itúkeovo xâne inixóneti ákotihiko itóponone keúhapu'ikinoa ra koekúti. ²⁶ Koati énomone kíxea ne ítike Pai, vo'oku ínixi unáko kó'yeane —kíxoane.

²⁷ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Uhá koeti koekúti, kurí'okoponoane Nzá'a. Ako exónuti, undi Xe'exa Itukó'oviti, ákoti itukapu Nzá'a. Poéhane exónu. Koane ákomaka exoâti ne Nzá'a ákoti itukapu ûndi, undi Xe'éxa, yoko koêkuti xâne ânja énjokea.

²⁸ —Yahí'akapununoe, itínoe kutí koeti xâne koínotti êno ínati koekúti, itínoe yupihóvote momí'iyea,

yoko undínemo kayapáhikopinopea. ²⁹ Itíka ne índukexeopike, enepone kutí koeti íngoinoxeopike, vo'oku ngaha'ínepitimoya. Íhikexapu njokóyoke ngixoku indúkeovo, vo'oku undi itúpa'ikoti, koane ako ngapáyasakapu, ínamo mbarexápinoe hâna'iti ómomikea iséneu. ³⁰ Vo'oku enepone kutí koeti íngoinoxeopike, haina kutí koeti êno ínati koekúti motovâti hí'inaxeokono, itea koati yáyapahi koyêti — kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

12

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko

Mk 2.23-28; Lk 6.1-5

¹ Yaneko káxehiko, vekónehiko kali xêne vekoti kavâne ne evo Jesus ya xapa itóvope ha'i nonéti. Yoko sâputu nekôyo, káxe sasá'itino jûdeuhiko. Epékexoatine hímakati ne íhikauhiko. Yane turíxovone marékeahiko ha'i tirîku koane níkea. ² Noixoâne farízeuhiko, hara kixo Jesus:

—Yokómoma itúkoyoke ne íhikeuhiko. Koati itúkoti koekúti ákoti parexâ'avea Ponóvoti Kixovókuti hó'e ûti vitúkea ya sâputu.

³ Ina yumopâhiko Jesus:

—Ákoikopo yíhoikikunoe ya emó'uke Itukó'oviti koeku ítuke ne Ndávi mekûke yaneko epéko hímakati koánemaka ha'ínehiko? ⁴ Vo'oku yaneko urúkova Ndávi neko óvoku Itukó'oviti, níkoá neko pâum ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, itúkoti koekúti ákoti parexâ yútoe Muîse itúkea. Kúteanemaka koêku ne ha'ínehiko, mani ákoti omotóva níkea neko pâum. Poéhane sasedóti, enepohikone inuxínoti xanéhiko hó'eke motovâ

níkea. **5** Ákoikopomaka yíhoikiku Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muîse koêku ne sasedótihiko? Koati ko'ítuketi hána'iti imokóvokuti ya sâputu, upánini ákoyea paréxakana xanéhiko ko'ítukeyea ya sâputu, itea ako pahúkapuhiko koeku ko'ítukeyea. **6** Koati ngixópitinoe kó'oyene: Anéyene koati teyonéti yane hána'iti imokóvokuti, enepora yuhó'ixopitinoe. **7** Eneponi yexâ koati kixó'ekone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Itíkivo seánati, ene ngahá'a, kene haina iké'iparaxinu oró'oeti hó'openo” koêti, ákoní váherexinanoe iséneu ne ákoti pahúnevo. **8** Vo'oku undíne exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne –kíxovokoxoane Jesus.

*Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti
Mk 3.1-6; Lk 6.6-11*

9 Úkeane ukopóno ne Jesus. Ina urúkova ne íhkaxovoku hó'e xanéhiko. **10** Yoko ápe hóyenoya timovó'uti. Enepohikone xâne oposí'ixoatine évekinoaku yuhóhiko itúkeovo pahukóvoti ne Jesus, hara kíxoahiko:

—Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse, motóvaikopo koíteovokono ne ka'aríneti ya sâputu?

11 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Ínani áva xepákukenoe apêti su'úsona ikoróno'ekovoti uhoróku ya sâputu. Ákonikopomea ituka xunáko veyópea? **12** Yoko yupihóvone ápeyea itóponone ne xâne ya su'ûso. Motóvaikopo vitúkea únati koekúti ya sâputu.

13 Ina kixôa neko hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veô'u.

Koáne, itúkoa ne yuhó'inoa Jesus. Yane unátipone. Kutipasí koépokokone ne vô'u.

14 Yane ipúhihikopone ne farízeuhiko, koane ixómoyeahiko oposí'ixo kixókumo koépekea Jesus.

Ahíkuxopovo ne Jesus

15 Exoâne Jesus isóneunoa ne puvâtihiko, ácone ávaheixa xapákuke. Koati êno xâne pihôti ikéneke Jesus. Yane koítova Jesus uhá koêti ne ka'aríneti xapákuke. **16** Itea ixíko'okoa ákoyea okóyuhoahiko xapákuke xâne neko ítukeinoa. **17** Kó'inokeneye, koati simóvotine kaxéna neko yuho Itukó'oviti xokóyoke ne porofeta Izâiya mekûke, enepone koêti:

18 “Anéye ra ovónje noívongoe, ákoti omotóva ongóvo, ominónuti hâna'iti elókeko ongóvo. Mborexoâtimoo ovo'ó kó'iyea ne Sasá'iti Omínjone, koane koyuhoâtimoo xapa xâne ákoti itukapu jûdeu ne Ponóvoti Kixovókuti íhae njokóyoke. **19** Áromo itúkapu yumópokenati nê'e, koane áromo vaúka xapa xâne, koane áromo itúkapu hónoti koyúhoyea ya none ovokúti. **20** Koseánatimakamo ne xâne ákotine xunáko, enepohikone kutí koeti kalísoti ókono hí'e ekehókotine. Koane koseánatimakamo ne xâne kutí koeti páviu enepo kaha'áne ípukeovo. Áromo kutí íxa ipukoâti. Énomonemo koe ítuke imókonemo uke'êxapa uhá koêti ne vaherévokoti itukápumo ainóvoti ponóvoti kixovókuti apê. **21** Yoko énomonemo itúko kúxoixone ne uhá koeti xâne, koékuti óvohikoku yara kúveu mêmum” koe yútoe Izâiya. **Izâiya 42.1-4**

*Koyuhókono itúkeovo Íhakoe Mbezêbu ne Jesus
Mk 3.20-30; Lk 11.14-23*

22 Yane omókonone xoko Jesus hóyeno mókere komítiti, úroevó ndémoniu. Koítova Jesus. Yane koyúhopone koane ínixopone neko mókere komítiti.
23 Iyúpaxova heú koeti xâne noixoáti koane kó'iyehiko:

—Eneporâ'a, hainá'ikopomea ne Ámoripono Ndávi kixonéti, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne kúxone úti? —koéhiko.

24 Itea enepohikone farízeu, kameáne yuhóhiko, poé'ainoa isóneu koane kó'iyehiko:

—Ako po'i xunakótí veínoake kópuhikopea ndémoniu hiko ra hóyeno ákoti itukapu xunako Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu —koénehiko.

25 Yoko exó kínea Jesus ne isóneuhiko. Yane hara kíxovokoxoa:

—Uhá koeti natixókuti óvoku xâne ixómoti okopókoko, itohíneotimo xanéhikoya, ákonemo ovâti. Kúteanemakamo koêku ne pitivóko yoko ko'ovokutihiko ovoti pohutike ovokúti, itukovo ixómoti okopókoko, uke'épotinemo itúkeovo pohutine óvohikoku. **26** Eneponi itukapu Satánae kopúhikopo po'íhiko ndémoniu ovóxehiko, mani koati okopópovoti. Yane mani uké'etine xunáko.

27 Koáne, eneponi itukapu xunáko ke Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniu hiko kuteáti iséneunonuno, ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne he'ínehiko ya hé'eke kopúhikopotimaka ndémoniu? Ako kalíhuina kó'inoaneyé yihó'inoa kuteáti ra yihó'inonu. Koati énomonehikomo kouhápu'iko itúkeovo pahukóvoti ne iséneunonu. **28** Koeku itúkeovo ya xunáko ke Sasá'iti

Omíxone Itukó'oviti ngópuhikopea ndémoniuhiko, koati iyúseoti símeovone kaxena natíxeá Itukó'oviti xepákuke.

29 —Maní'ikopo motovâti ápeyea urúkeovoti óvokuke xúnati hóyeno omópea ítukevo ákoti ika'áka inúxotike? Konókoti iká'akea inúxotike, ínamo itâ omópea ítukevo —kíxovokoxoane Jesus, ihókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane kixopóvoti ítukeovo xunané'e ya Satánae.

30 Ina koe'íkomaka:

—Enepone xâne ákoti huva'áxanu, koati okopónuti. Koane enepone ákoti itukapu nza'íne índukeke, itopó kíoxa ukóponea ne itukéti índuke.

31 Hukinóvoti ngíxeopinoe: Heú koeti kó'iyevovoku váhere ítuke ne xâne, motóva kotúyopeovo, muhíkova ne koemóke'eti Itukó'oviti, itea enepone koyúhoti ítukeovo ítuke Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo itúyopeaku ne pahúnevo.

32 Enepone vaheréxoti emó'uinanu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, apêtikomo oxéne itúyopea pahúnevo. Itea enepone koyúhoti ítukeovo ukeâti xoko Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo itúyopeaku ne pahúnevo kó'oyene yara koeku óvea yara kúveu mêmum, koánemakamo ikénépope —kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

*Kixoku ítukeovo éxeokono ne xâne
Lk 6.43-45*

33 Ina koe'íkomaka ne Jesus, itukínoatihiiko íhokoake ne âha íhkaxea:

—Enepone únati xuve tikótí, únativemaka ne há'i pôreu. Kene ne váhere xuve tikótí, váheremaka ne há'i. Vo'oku hane éxeokono ne xuve tikótí,

há'i pôreu. ³⁴ Itínoe ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe, na kíxeaye keyúhoyi únati koekúti? Vo'oku hane koyúho ne xâne, oveâti isóneuke. ³⁵ Enepone únati xâne, aínovó únatinoe koyúho ukeâti ne únatinoe koekúti unakóvoti isóneuke. Kene ne váhere xâne, aínovó ákoti aunáti koyúho ukeâti ne váhere koekúti unakóvoti isóneuke.

³⁶ —Koati ngixópitinoe kó'oyene: Uhá koeti emo'uti koyuhohí kíxone xâne, konokoâtimó yumópea Itukó'oviti vo'ókuke yaneko káxe yuhaíkapane Itukó'oviti ne xanéhiko vo'oku kixoku itúkeovo. ³⁷ Vo'oku hanemo exôa kixékonokumo, kixeku keyúhoyi, itukapu pehukópokonotimo ipihóponovokutike, áko'o itukapu iyenópokonotimo xapa kasás'a'iupo Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

*Hoénaxeokonoke Njóna
Mk 8.11-12; Lk 11.29-32*

³⁸ Yane hara kixo Jesus ne evo éskiriba yoko farízeu, enepohikone xâne teyonéti hó'ake jûdeu:

—Ihikaxotí, kahá'ati noíxea uti itíki iyupánevoti, hoénaxovope ápeyea xunako Itukó'oviti xikóyoke.

³⁹ Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati ákoti aunáti ra xanéhiko yara káxehiko símokune ûti. Koati ákotimaka kuvâpu Itukó'oviti, épemoikomaka noíxea iyupánevoti índukeinoa, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea njunáko. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxonemo, ákoti itukapu kuteâti koeku kixókonoku porofeta Njóna mekúke. ⁴⁰ Kuteâti mopó'ayea káxe yoko yótí óvoheixeal okóvoike hána'iti hôe neko Njóna, kúteanemakamo mopó'ayea káxe koane

yóti ómbonea opékuke poké'e, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴¹ Epó'oxo simapúne kaxena yúhoikopeakumo Itukó'oviti ne xanéhiko, hanekóxonomo ne xâne íhae Nínivi xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene. Exepúkotimo neko íhaehiko Nínivi, exókoatimo pahúnevo ne xanéhiko apêti kó'oyene. Vo'oku ikótivexoa isóneuke váhrevoko neko íhae Nínivi koane kuríkopea kamóné'e yuho Njóna koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Yoko anéyene koati payásoti ya Njóna, enepora yuhó'ixopitinoe itea ako itúkokonoke yûho. ⁴² Koánemaka neko seno nâti mekúke íhae poké'e koéhati Sâba, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene, yaneko káxe yuhaíkapa Itukó'oviti ne xanéhiko. Exepúkotimo neko sêno exókoatimo pahúnevo ne xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku yupíheovo ákoyea malíka úkeaku neko sêno kámokenoponea ne êno hâna'iti kó'exoneyea Salúmaum. Yoko anéyene kó'oyene koati payásoti ya Salúmaum, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yûho –kíxovokoxoane Jesus.

*Koêku ne ndémoniu aukópova ne xâne ipúhikopeaku
Lk 11.24-26*

⁴³ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko xâne:

—Enepo ipuhíkopea xâne ûroево ne ndémoniu, píhoheo ya mêmum ákoti apêti oposíkoti ókoku itea ako ínixapana. ⁴⁴ Énomone kó'ino: “Aungópovotiko xoko imbúhikopeakumeku” kôe. Yane aúkopovane, yoko inú'ikopane ákoyea ovâti, koane sásasa koyépotine, yoko êno úhe'ene vo'oku ákoyea inú'epoya. ⁴⁵ Ina itaíkopono po'i seti koeti ndémoniu itúkoti xanépone. Yoko aínovoxoane yane

inúxoti. Ina urúhikopova neko hóyeno. Yane yupihovó koépone váherexea koépoku ne hóyeno yane inúxoti koéku. Yoko énomonemo koéneye xokóyoke ra váherehiko xâne apêti yara káxehiko símokune ûti váherexeamo koépoku hunókokuke yane inúxotike –kíxovokoxoane Jesus.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku

Mk 3.31-35; Lk 8.19-21; Èb 2.11

46 Koékuiko koyúhoyea ne Jesus xapákuke neko xâne, simó koene eno Jesus yoko ámeno kaha'âti yúho'ixoponea. Yoko meúkeke óvoheixohiko. **47** Ina apê kixopónoati ne Jesus:

—Anêko mémaina yoko yámeno meúkeke kahá'ati yúho'ixeopi.

48 Yane hara koe Jesus:

—Enepone ênom yoko mbo'ínuhiko, harâ'ahiko —koéne.

49 Ina so'ixâa ne íhikauhiko, koáne kíxea:

—Enepohikorâ'a, énomonemaka indúko ênom yoko mbo'ínuhiko. **50** Vo'oku koékuti xâne itúkoti ahá'inoa Nzá'a íhae vanúke, énomonemaka indúko koati mbo'ínu, mongéxa, yoko ênom —koéne.

13

Éxetina Jesus apêti ihokoake koeku nôti

Mk 4.1-9; Lk 8.4-8

1 Koati énomone yaneko káxe, ipúhikea óvoku ne Jesus ivatákoponoti xe'ókuke Mar-na Ngalíleya.

2 Yane ho'uxo-ho'uxó koéne êno xâne xokóyoke. Vo'ókuke neko êno xâne, ûrukovo kúveuke vatéke ne Jesus ina ivatáko. Kene neko xanéhiko, óvane xe'ókuke úne xe'okó koyêti. **3** Êno ihíkauvoti

íhikaxone Jesus ya xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxeia. Hara kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. ⁴ Koeku kásahikea, ápe irihíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kenó'okone hó'openo ôti nikopâti neko ake nonéti. ⁵ Kene po'ínuhiko, xapákuke mopôi Írihikovo xoko ákoyeaku axú'ina móte. Koati ákotihiko oríko íhonopea vo'oku ákoya axú'ina móte xoko Írihikovoku. ⁶ Itea aко oríko oró'okea káxe vo'oku ákoya yónoku poéheve. Yane movohí koéne. ⁷ Koane ápemaka irihíkovoti xapa tópe. Yane inuxó koéne payákeyea ne xuve tópe. Yane ácone oxéne payákeyea ne nonéti vo'oku huruvokó kó'iyea tópe. ⁸ Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Énomone porexô há'i. Ápe porexópoti pôhuti séndu há'i ya pôhuti áke úkeaku. Ina apémaka porexópoti sesenta koéti yoko tirinta koéti ya pôhuti úkeaku. ⁹ Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka —koéne ne Jesus.

Koyúhoinoake Jesus ne xêti apêti kixó'ekone

Mt 13.34-35; Mk 4.10-12; Lk 8.9-10

¹⁰ Ina ahi'ókovoxo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Na koeti itúkinovo exetínati vínoa íhikxi ne xanéhiko?

¹¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Vo'oku enepone koekúti kixoku natínea ne Íhae Vanúke xapa xâne ákoti po'i exeâti koêku, itínoe porexókono éxea. Kene po'ínuhiko xâne, aко paréxakana éxea koêku. ¹² Vo'oku enepone apêti námoe yara yunzóke, kuri'úxovotineoxomo námoe koane yupihovó koetíneoxomo. Kene ne ákoti axu'ína námoya, muhíkova ne íkutixane apêti xokýoyke, evókoatimo. ¹³ Énomone itúkinovo

exetínati apêti íhokovoke veínoam ínzikaxeа ne xanéhiko. Vo'oku upánini noíxoahiko, itea kutí koe ákoti inixâ. Koane upánini kámoa, itea kutí koe ákoti kamâ, koane ákomaka éxina isóneu koêku. **14** Koáhati simóvotine kaxéna neko yuho Izâiya koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, enepone koëti: "Kemoâtinoemo, itea áromo kalíhuina yéxinoanoe iséneu ne kémone. Neixoâtinoemo, itea áromo kalíhuina iyúseinopi koêku ne neíxone. **15** Vo'oku títiu kóyeyeа omíxone ra xanéhiko, exexó kixóhiko kêno koane ûke. Yane ako íníxone koane kámone. Ákomaka éxina isóneu koêku. Yane ákomaka aúkapapu njokóyoke, koane ákomaka ngaítapahiko — koe Itukó'oviti." **Izâiya**

6.9-10

16 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati únatinoe kêku vo'oku ápe itópoinopike neíxi koane ápe itópoinopike kémokenoyi. **17** Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Éno porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, yoko enómaka po'ínuhiko xâne koati ponóvoti kixoku itúkeovo mekúke yumó'ixovati noíxea kuteâti ne neíxonenoe kó'oyene, itea ako naíxa. Koane enómaka yúmo'ixeova kámea kuteâti ra kémonenoe kó'oyene, itea ako káma — kíxovokoxoane.

*Kouhápu'ikopa Jesus koêku ne éxetina
Mk 4.13-20; Lk 8.11-15*

18 —Yakámokenoanoe kixó'ekone ra énjetina apêti íhokovoke koêku ne hóyeno nôti. **19** Uhá koeti xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti koyúhoti kixoku koeku natífea ne Itukó'oviti xapa xâne, koeku ákoyea éxina isóneu, yane kenó'okone Satánae

veyopeâti isóneuke ne kámone. Énomone kuteâti ne ake nonéti irihíkovoti xe'ókuke xêne. ²⁰ Kene ne ake nonéti irihíkovoti xapákuke mopôi xoko ákoyeaku axú'ina móte, énomone kuteâti ne xâne namukoâti ne emo'u Itukó'oviti inâ kamôa, xaneâtimaka hâna'iti elókeko okóvo, ²¹ itea vo'oku kutí kó'iyea nonéti ákoti poéheve, ako áxu'ikene hókeia. Enepone simôa kotíveti koekúti itukovo apêti ikoítoponoati kotíveti vo'oku kutípea emo'u Itukó'oviti, yane itavókeatine. ²² Kene enepone ake nonéti irihíkovoti xapa xuve tôpe, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti itea pepoké kixoti isóneu vo'oku nôkone yara kúveu mêmum, koane iyókovotimaka enó'iyea apeínoati. Énomone ákoino ukápana ítukeke Itukó'oviti, koane ákomaka únati ítukeino Itukó'oviti. ²³ Itea enepone ake nonéti irihíkovoti únati ke poké'e, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti, epó'oxo koati exínoati isóneu. Yane koâti apêti únati ítukeino Itukó'oviti kuteâti koêku ne ake nonéti porexópoti pôhuti séndu há'i ya pôhuti áke úkeaku itukovo sesenta koêti, áko'o itukovo tirinta koêti ya pôhuti úkeaku.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku úhiti kutí koeti tiríku

²⁴ Ina koyuhó'inoamaka Jesus po'i xêti apêti ihokovoke. Hara kíxoahiko:

—Enepone kixoku natíxeia ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye hóyeno nôti koati únati ake nonéti isâneke. ²⁵ Itea ya yótí koeku imókeahiko xâne, sîmo anâne neko hóyeno ina nopóno váhere úhiti koati ákoti pahuíxa tiríku xapákuke ne nône tiríku. Yane pihópeane. ²⁶ Ihonópone neko nonéti hiko, koane kaha'ínemaka, xané kíxoanemaka

ne váhere úhiti. ²⁷ Ina pihinôa ahínoehiko neko únae kavâne. Hara kíxo: “Unaém, aínovopepo únatinoe ake nonéti nêo iséneke. Námea koeti ápeino ne váhere úhiti xapákupe?”

²⁸ –“Vanáne nopónoa” kíxoane únae ne kavâne.

–Ina kixoá'ikomaka ahínoehiko: “Kehá'a mârekexopea ûti ne úhiti?”

²⁹ –Ina yumopâ únae ne kavâne: “Ávavone mará'inamo ixané íxe tiríku ímarekea ne úhiti enepomo merekânoe kó'oyene. ³⁰ Síkeavone ne tiríku payákeyea, koáne ne úhiti xapákupe tukú koeti ítixovope ne há'i. Yane ínamo injâ ne itíxotihiko: ‘Ítixepa inúxotike ne úhiti, ínamo ikenúkuxa motovâti orópukuxeovo yúkupe. Itea yunákapanoe ne tiríku xoko unákovoku íhae inzáne' ngixoâtihihikomo” koéne.

Éxetina Jesus koeku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda

Mk 4.30-32; Lk 13.18-19

³¹ Ina apémaka po'i yuhó'inoa Jesus ya exetínati apêti íhokoake. Hara kíxovokoxoa:

–Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye ukóponea áke ne mostarda, enepo nôa xâne isâneke. ³² Yoko kaná'uteoxo itúkeovo koati kalîhuti ya uhá koeti ake nonéti, itea enepo ihonópone, anu'ú kíxoahiko ne po'iniu nonéti ya kavâne. Kutí koe xuve tikótí kutí'inoke motovâti hó'openo ôti itúkea môko káva'oke.

Éxetina Jesus koêku ne kohiyákopeti pâum

Lk 13.20-21

³³ Ina koyuhó'inoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokoake. Hara kíxovokoxoa:

—Enepone ukóponea ne natínea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye kohiyákopeti pâum veínoake sêno ánahixea mopo'âti ihíxopeti tiríku. Ehane heú kíoxa kohiyakea ne tiríku —koéne.

Íhikaxinoke ne Jesus ya xêti apêti íhokovoke

Mk 4.33-34

³⁴ Uhá koêti ra ihíkauvoti íhikau Jesus, aínovo exetínati apêti íhokoake veínoa íhikaxeа ne êno xâne hokoâti. Ako íhikaxa ákoti itukapu ya exetínati apêti íhokoake. ³⁵ Kó'inokeneye, hane simovóne kaxéna yútoe porófeta mekúke, enepone koêti:

“Aínovomo exetínati apêti ínzokoake ngoyúho.

Ngouhápu'ikoatinemo ne koekútihiko ákoti po'i exoâti, ukeátine inâ apê ra mêmum” kôe.

Sâramu 78.2

Kixó'ekone ne xêti koêku ne úhiti kutí koeti tiríku

³⁶ Yane íkopova Jesus neko êno xâne koane pihópea óvokuke. Ina ahi'ókova íhikauhiko. Hara kíoxa:

—Keúhapu'ikapinavea kixó'ekone ne yéxetinameku koêku ne úhiti híyeuke nonétihiko.

³⁷ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepone noâti ne únati ake nonéti, ûndi kixó'eko, undi Íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³⁸ Kene ne kavâne óvoku ne nonétihiko, hane kixó'eko kúveu ra mêmum. Kene ne únatinoe ake nonéti, aínovone xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti. Kene ne úhiti ákoti pahuíxa tiríku, hane kixó'eko xâne vâhere kixoku itúkeovo itúkoti ahá'inoa Satânae. ³⁹ Kene noâti ne úhiti, enepone anâne neko únae kavâne, énomone ne Ndeâpu. Kene ítixopovope ne ha'i nonéti, hane kixó'eko, simapúne hunókoku ra kúveu mêmum. Kene ne ahinoêti

itixópati ne ha'i nonéti, énomone ne ánuhiko íhae vanúke ovóxehiko Itukó'oviti. ⁴⁰ Kuteâti kixókonoku ikánukuxopeokono neko úhiti yoko kuríkeokono yúkuke, énomonemakamo koéneye hunókokuke ra mêm. ⁴¹ Vo'oku mbahúkotimo ovónjehiko, enepohikone áuju, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, yane veyopâtihikomo ne uhá koeti xâne yómoti kátavokea po'ínuhiko vâhereke, yóko'o ne xâne vâhere kixoku itúkeovo, haxakeâti ya xapákuke ne xâne iyónombonemo nandíxokuke. ⁴² Yane kurihíkoatimo yúkuke ipihóponovokutike, óvokumo íyokexea xâne koánemo ngarútutukexea ôe vo'oku tiveko koêku. ⁴³ Yóko'o ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, kutí koetimo uhápu'ine káxe seapánehiko vanúkeke xoko natíxoku Há'a íhae vanúke. Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka —kíxovokoxoane Jesus.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku êno kohépiti koekúti in-ixópononeti

⁴⁴—Enepo inâ iyukínova isóneu xâne éxea itúkeovo koekúti yupihóvoti unáko ne itúkopeovo xanena Íhae Vanúke koane yonópea natíxokuke, hane koéneye kuteâti koêku tokononé kôa xâne ne koati únati koane kohépiti koekúti ya mêm opékuke poké'e ákoti exoâti ápeyeaya. Koati yupihovó koeti elókeyea okóvo koeku tokónoneyeova. Yane imôpanemaka xoko íníxponeaku koeku píheako kaváneponea uhá koeti ítukevo, itúkoti vanéxopeakemo ne poké'e óvoku neko koekúti koati únati ya uhá koêti.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku êno uhé'ekoti pérula

⁴⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepone itúkopeovo xanena Íhae Vanúke ne xâne koane yonópea natíxokuke enepo inâ exôa unáko, hanemaka koéneye, kuteâti koeku xâne yómoti vanéxea koane kaváneyea êno uhé'ekoti uhá'iti mopôi iháxoneti pérula, ixómoti oposí'ixo koati únatinoe. ⁴⁶ Tokonóneova pôhuti iyoyónevoti kuteâti, koati yupihóvoti unáko, kaváneane ne uhá koeti apeínoati ina vanexópa neko pérula.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku hâna'iti namukópeti hôe

⁴⁷ —Enepone natínea Íhae Vanúke xapa xâne, hanemaka koéneye enepo kurikókono úneke ne hâna'iti namukópeti hôe. Yane ako tópi kó'iyevoku hôe námoe. ⁴⁸ Puhi-puhí kôa hôe, ina mikukópa numíkuxotihiko xe'ókuke úne. Yane vatá kó'inoane koane noívokoxopea ne únatinoe koane ipíhea xoko íhakuxoake. Kene ne ákotihiko aunáti, kûrihikoa. ⁴⁹ Énomonemakamo koéneye ya hunókokuke ra mêmum. Keno'ókotimo ne ánjuhiko ukeâti vanúke, enepone ovoxe Itukó'oviti veyohíkopatimo koane haxakoâtimu ne vâherehiko xâne ya xapákuke ne ponóvoti kixoku itúkeovo. ⁵⁰ Ínamo kurihíka koatíke kótuti yúku ipihóponovokutike, óvokumo íyokexea xâne koánemo ngarútutukexea ôe vo'oku tiveko koêku.

⁵¹ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko íhikauhiko:

—Yéxinoanoe iséneu uhá koeti kixó'ekone ra yûnzo?

—Êm, véxoa —kíxoanehiko.

⁵² Yane ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Énomone ngixínopinoe: Uhá koeti éxoti íhikaxeá yútoe Muîse, exeâtimaka koêku ne inámati ihíkauvoti koyúhoti koeku natínea ne Íhae Vanúke xapa xâne,

inamá'axo kuri'úxovo éxone íhikaxea. Hane koéneye ha'a kalivôno, únae ovokúti ênoti koekúti íhakuke kaúnae, enepone inámati íphoneya koánemaka ne kúxoti kaúnae, aínovox véyone apê nókone xe'éxaxapa –kíxovokoxoane Jesus.

*Jesus ya Nazâre
Mk 6.1-6; Lk 4.16-30*

⁵³ Uke'éxoane Jesus koyúhoyeahiko ra xêti apêti íhokovoke, yane pihópone. ⁵⁴ Seopóne pítivokonake, íhikaxomaka xanéhiko ya íhikaxovoku hó'e. Koati yupihóvati iyúpaxeova xanéhiko ne ihíkauvoti íhikaxone Jesus. Hara koéhiko:

—Namea úkea ne exóneti éxone râ'a koánemaka ne xunakótí veínoake itúkea ne ítuke? ⁵⁵ Hainá'ikopo ne xé'a karapínteru nê'e? Hainá'ikopomaka ne koéhati Mâriya ko'eno? Kene po'ínuhiko, hainá'ikopo Teâku, Yûse, Símaum yoko Njûda? ⁵⁶ Hainá'ikopomaka ovoti xapákuke ûti ne uhá koeti mokéxahiko? Na kixoâtiye éxea ne exóneti éxone? —koéhiko.

⁵⁷ Yane yupihovó koene poé'ainoa isóneu xanéhiko. Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati teyonéti ne xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Poéhane poké'exake yoko óvokuke, ako teyoâti –kíxovokoxoane.

⁵⁸ Yoko vo'oku ákoyea akútipa xanéhiko, ako axú'ina iyupánevoti ítuke ne Jesus xapákuke.

14

*Kixoku ivókeovo neko Xuaum Mbátita
Mk 6.14-29; Lk 9.7-9*

¹ Yaneko káxehiko, eyékoxoa Êrodi, enepone nâti, ákoyea malíka yónoku iháyu'ikeokono ne iha Jesus vo'ókuke neko ítuke. ² Ina kixôa Êrodi ne ko'ítúkeinoatihiko:

—Koatímea Xuaum Mbátita ne exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti. Énomone ápeino xunáko itúkea ne iyupánevoti ítuke —koéne.

³ Yoko kó'inokeneye isóneu vo'oku itúkeovo énomone pahukôa ne namukóponoati yoko ikavó'uxoponoati ne Xuâum yanekôyoke. Ínamaka kurikókono ika'ákovokutike. Yoko hara yuvâ, koati koyenópati Êrodi ne énomea koéhati Erôdiya, yeno Filípi, enepone po'inu Êrodi. ⁴ Yoko kali êno sayá'ikeaku Xuâum vo'ókuke. Hara kíxoa: “Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse, ako omótova kéyenopi yeno pe'ínu” koéne.

⁵ Kene Êrodi, mani kahá'ati koépekea Xuâum itea ako kaépeka vo'oku píkea ímaikea xanéhiko. Koati inixoâti heú koeti xâne itúkeovo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti ne Xuâum. ⁶ Simovóne kaxena ipúhikope Êrodi, ituko hána'iti ayuúti. Yane híyokexone ihíne ne Erôdiya nonékuke uhá koêti neko hupiúti yane ayuítike. Yupihovó koene ínixeia Êrodi úhe'ekea. ⁷ Hukinóvoti kíxeá neko ihínexaka yusíkea itúkea épemone xokóyoke, vo'oku poréxeamo koêkuti âha épemone xokóyoke. Yoko koyúhoinao nâti itúkeovo koati yuhôti neko yûho ákotinemo aukápapu ikéne.

⁸ Ina kixôa ihínexaka:

—Peréxanuikopo yâyeke tuti Xuaum Mbátita utókuke kó'oyene —kíxoane.

Yoko enepone yûho, koati kuteâti páhoenoa êno épemea. ⁹ Yane ikáxu'ine okóvo neko nâti kamoâne épemone ne ihínexaka. Mani kaha'âti ákoyeani itúkina neko épemone, itea vo'oku itúkeovo koati yuhôti neko yuhô'inoa, epó'oxo vo'ókuke neko xanéhiko xe'o mësa húpiu, ene pahúkino poréxeokonoa ihínexaka ne épemone. ¹⁰ Yane pahúkone tetunôponoti Xuâum ika'ákovokutike. ¹¹ Ina ominókonoa ârunoe ne tuti Xuâum utókuke. Yane kuríkoponoane ârunoe xoko êno. ¹² Ina pího íhikauhiko Xuâum veyóponea mûyo, ina ekoxóponoa. Ikénepoke, pihónehiko éto'okoponea Jesus.

Kohiyákoa Jesus nîka neko êno xâne

Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Xu 6.1-14

¹³ Eyekóxoane Jesus neko koekúti, ipúhikopeane neko óvoheixoku koánemaka íhikauhiko. Hane yonópo mêmum ákoyeaku xâne. Vatéke ivú'ixopo. Itea exeâne êno xâne neko yonópoku, ipúhikeane ne pitivóko úkohikeaku hokotíhiko Jesus. Poké'e vékohiko, huse'ó kixoâti ne xe'o úne. ¹⁴ Evesékeane Jesus ne vatéke, noixoâne neko êno xâne, yupihovó koene kóseanaya koane koíteovamaka ne ka'aríneti xapákuke.

¹⁵ Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoa:

—Ako apêti yara vóvoheixoku, epó'oxo kiyóne káxe. Mani únati pehukâ pihópea ra êno xâne motovâti vanéxopeahiko kali nîka ya ipuxóvokutihiko veckópoku.

¹⁶ Itea hara kíxoahiko Jesus:

—Ako okónoko pihópeahiko râ'a. Itíneno parexâ nîka —kíxoane.

¹⁷ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Itea enepora nikokónoti apêti yâyeke xoko ûti, poéhane kali singu koeti pâum yoko pi'âti hôe, koékune.

¹⁸ Ina kixoáhiko Jesus:

—Námane yâkeneye.

¹⁹ Yane pahúkoane Jesus neko êno xâne ivátakea xapa ngaráma. Ina veyôa neko singu koeti pâum yóko'o neko pi'âti hôe, ina komômo vanúke ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne nikokónoti. Yane ina hono'ékexoa ne pâum koane poréxea ne íhikauhiko pôrekexeamaka neko xanéhiko.

²⁰ Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko itátane nikokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta.

²¹ Yoko kalíhanini itóponea singu koeti mili hóyeno neko nikôtihiko ákoti kayumákexapu senóhiko yoko kalivôno.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne

Mk 6.45-52; Xu 6.15-21

²² Koati ikénepoke nê'e, pahúkoia Jesus neko íhikauhiko ivú'ixopea vatékena koane inúxopinoa, yonotíhiko poixô'oke ne Mar-na Ngalíleya koékuiko pahúkea Jesus pihópea neko êno xâne.

²³ Pihopónehiko, ina pího ne Jesus oúke neko kali mopôi itukóponoti orásaum pohúxovoti.

Yaneko yotixóne, ôvoheixoakone pôhuxeovo. ²⁴ Yoko ákoné malika kukúke úne ne vatéke ivú'e ne íhikauhiko. Ákonemaka íyuhiapu ovóxokeovo neko úne koane amátitikopea ikéneke, ne vatéke vo'oku yupihovó koetíne xunáko ne ihunóvoti.

²⁵ Kaha'áne yúponiyea, ina pihinoâhiko Jesus yonó koeti inúkuke úne. ²⁶ Noixónehiko yonôti inúkuke úne ne íhikau, hána'iti kónoko'iyeahiko.

Koati yupihovó koeti píkeahiko, ina yaîko koane kó'iyehahiko:

—Harakéne ipíkoti —koénehiko.

²⁷ Itea yanê'e, hara kíxovokoxoa Jesus:

—Aúhepepone iséneu. Undíneye, hákonoe píke.

²⁸ Ina kixôa Pêturu:

—Unaém, enepo itukápxo îti, pehúkanumaka yóneam inúkuke úne, mbihôti xikóyoke —koéne.

²⁹ —Yókoneikopo —kíxoane Jesus.

Ina evesékea vatéke ne Pêturu, yane yonónemaka inúkuke úne itôkopovoti Jesus. ³⁰ Itea koeku yónea koane komómoyea neko êno xúnati ihunóvoti. Yane turíxovone píkea koane yúpuririkeovo. Ina koe vaúkea:

—Yokótixonu Unaém —koéne.

³¹ Ehá'axo vaúko ne Pêturu, namú kixópeane vô'u Jesus, ina kixôa:

—Hoyenó, imáko itúkinovo kalîhuti ne kívivonu! Na koeti ákoino átiu'i ne iséneu kívivonu? —kíxoane.

³² Yane ûrukopovone Jesus yoko Pêturu kûveuke vatéke, koane má koépone neko xúnati ihunóvoti.

³³ Yane koati ihayú'ikoti Jesus ne íhikauhiko koane kó'iyehahiko:

—Koati kaná'uti itíkivo Xe'exá Itukó'oviti —kíxoanehiko.

Jesus ya Njenezâre

Mk 6.53-56

³⁴ Taru'úxoane neko mar, simónehiko ya poké'exa Njenezâre. ³⁵ Yoko exó kixópono Jesus ne xanéhiko. Énomone kutí'inoke pahúkotihiko eyékokoponoati uhá koëti ne ko'óvokutiya koáne yane ipuxóvokutihiko xérerekuke. Yane omókono xoko Jesus ne uhá koeti xâne ka'aríneti.

36 Enepohikone omâti, épemohiko Jesus yusíkea pohu sipohí kínea ka'arínetihiko ne heve ípovo. Yoko uhá koéti neko sipóheati, unátipohiko.

15

*Koyuhôa Jesus koêku ne hó'e jûdeuhiko
Mk 7.1-13*

1 Yane ápe farîzeu yoko éskiriba ukeâti ya Njeruzálem pihôti xoko Jesus. Hara kixóponoahiko:

2 —Na koeti ákoino háka íhikeuhiko ne ihíkauvoti hó'e voxúnoekene? Vo'oku enepo nikohíko, ako kipáva'uxapu kuteâti kixoku kipóvo'uxeovo ûti, kuteâti páhoenovi hó'e ûti.

3 Ina yumopâ Jesus:

—Kene itínoe, ná'ikopo koeti itúkinovo kixoku itúkeovo yoxúnoekene héko ya koékuni héki páhoenopi Itukó'oviti itíki? **4** Vo'oku hara koe páhoe Itukó'oviti nökone xâne itúkea: “Tiyánoe yá'a koane yêno” kôe. Ina koe'íkomaka: “Konókoti koépekeokono ne vaheréxinoti yuhó'ino há'a, áko'o itukovo êno” koémaka. **5** Itea koati ihíkexotinoe xanéhiko yusíkea kínea ne há'a yoko êno itúkeovo poréxoke Itukó'oviti ne tiûketi mani huvó'oxeake ne há'a yoko êno. **6** Yane kuteâti kixeku íhikexi, koati ákotihiko teyâ ne há'a yoko êno ya koeku ákoyea kátaraka. Yanê'e, ákone itíkoake ne emo'u Itukó'oviti vo'óuke ne kixoku itúkeovo yoxúnoekene íhikexone. **7** Itínoe ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, koati tokopóvoti neko yuho porofeta Izâiya mekûke ve'ókukenoe, enepone koéti:

8 “Enepora xanéhiko, pohu koyuhó kixo téyeonu itea ya isóneuke, ako malíkanuhiko. **9** Koati hokohí kixónuti, ihíkaxotihiko ihíkauvoti

ainóvoti isoneú kixone xâne" kôe —
kíxovokoxoane Jesus. *Izâiya*
29.13

*Úkeaku vaherévokoti
Mk 7.14-23*

10 Ina ihaxíkoia Jesus neko êno xâne. Hara kíxovokoxoa:

—Yakámokenonu maka yéxinanoene iséneu ra yûnzo: **11** Haina koekúti urúkovoti pahákuke xâne ikopít'ikoa, itea enepone ipuhíkeati pahákuke hainápo, énomone ikopít'ikoa —kíxovokoxoane.

12 Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoa:

—Yéxoa yupíheovo ikótivexea farîzeuhiko ne yiöhómeku?

13 Ina yumopâhiko Jesus itukínoatihiko íhixoake:

—Uhá koeti nonéti ákoti itukapu none Nzá'a íhae vanúke, marekéxokonotimo. **14** Hako itíkoake nekôyohiko vo'oku koati ainóvotihiko xâne komítiti, hiríkitimaka po'i komítiti. Yoko enepo hiríko komítiti ne po'i komítiti, heú koetímo ne pi'âti íkorono'ekeovo uhorókuke.

15 Ina kixôa Péturu:

—Keúhapu'ikinavea kixó'ekone íhekoake ne yiöhómeku.

16 Ina kixovókoxoamaka Jesus:

—Ákonoekopomaka yéxa kixó'ekone? **17** Ákoikopo yéxanoe koêku ne uhá koeti urúkovoti pahákuke xâne? Koati yonoti xoko íhaku nîka ina ipuhíkopomaka. **18** Itea enepone ipuhíkeati pahákuke, koati isóneuke úkea. Yoko koati énomone ikopít'ikoa ne xâne. **19** Vo'oku koati isóneuke xâne úkea ne vâherehiko âha itúkea, kuteâti kahá'ayea koépekea yoko aúpu'ikea yêno áko'o itukovo îma,

kapíneti ákoti itukapu koati múxone. Koati isóneukemaka úkea kahá'ayea koyenohí kó'iyea, koane ko'imahí kó'iyea, yoko oméxea, koane itúkoheyea koeku po'ínuhiko xâne, yoko ihéki po'i xâne. ²⁰ Koati énomone ikopítí'iko xâne, kene haina koekúti kuteáti ákoyea kipáva'uxapu enepo níko —kíxovokoxoane Jesus.

Sêno ukeâti po'i poké'e

Mk 7.24-30

²¹ Yane ipúhikopeane Jesus neko óvoheixoku. Hane yóno ya poké'e xe'ókupe ne pitivókohiko koéhati Tíru yoko Sídom. ²² Yoko ápe seno kanáneya, ko'óvokuti yaneko poké'e óvoku xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. Enepone sêno, pihóne vá'uixea ikéneke Jesus. Hara koe yûho vaúkea:

—Unaém, iti ámoripono Ndávi, yokóseananu. Ápe inzíne yupihóvoteine ákoyea aúnatí vo'oku ndémoniu urúkovati —kíxoane.

²³ Itea ayo yumápa Jesus. Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxeá:

—Mani únati pehukâ pihópea ne sêno hokó'ixoviti, vo'oku vímaxovane vá'uixea vikéneke —kíxoanehiko.

²⁴ Ina kixôa Jesus neko sêno:

—Ako po'i mbahúkinokonoke ákoti itukapu nzuvó'oxoponea xanéhiko íhae Izarâe, enepone kutí koeti su'ûso moyóniti —kíxoane.

²⁵ Yane ipuyuké koéponone ne sêno poké'eke nonékuke Jesus koane kíxeá:

—Hivá'axanu Unaém.

²⁶ Ina kixôa Jesus ne sêno:

—Ako yusíka véyeokono itátane pâum nika xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti, ina parexákana ne kálihunoe tamúku —kíxoane.

27 Yane ina yumopâ sêno:

—Kaná'uteoxo Unaém, itea enepone kálihunoe tamúku, níkoamaka ne íhone nikokónoti irikóvoti opékuke mesana únae.

28 Ina kixôa Jesus:

—Senó, koati hána'iti ne kívivonu. Ákoeneye kuteáti koêku ne yâha —kíxoane.

Énomone yanê'e, unátipone ihíne neko sêno.

Koitóvo êno ka'aríneti ne Jesus

29 Ipuhíkopeane evo Jesus neko óvoheixoku, aúkopovo xe'ókuke ne Mar-na Ngálíleya. Pihónehiko oukeke kali mopôi, ina ivatáko ne Jesus. **30** Énomone yanê'e, koati ênoti xâne pihinoâti, omimoâti xâne mohéveu koane xâne isayú'ixovoti poixo'o mûyo, koane komítiti yoko mókere, koane ênotimaka po'ínuhiko ka'aríneti. Ípihokononehiko poké'eke nonékuke Jesus koane koíteovahiko Jesus. **31** Yane yupíhova iyúpaxeova xanéhiko noixópanehiko ne mókere koyúhopea koáne ne isayú'ixovoti poixo'o mûyo unátipea, koáne ne mohéveu yonópea yóko'omaka ne komítiti íníxopeane. Yane êno iháyu'ikeahiko Itukó'oviti, enepone kutípone íhae Izarâe, vo'ókuke.

Pí'ape kohiyako nika êno xâne ne Jesus

Mk 8.1-10

32 Ina ihaxíkoa Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoyokoxoa:

—Ngóseanane ra xanéhiko vo'oku ákone nikokónoti nikáhiko. Yoko mopó'apene káxe óvoheixohiko njokóyoke kó'oyene. Ako angáha'a pahú ngixópea pihópeahiko ákoti níka, mará'inamo íkarakahiko hímakati xenékuke —koéne.

33 Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'ikopomo víníxoponea pâum yara mêmum ákoti apêti motovâti imátaxeovo ra êno xâne?

34 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Ná'ikopo yé'aye pâum apêti xepákuke?

—Seti kôe, yoko kali ye'á koeti kálighunoe hôe — koénehiko.

35 Yane pahúkoane Jesus neko xâne ivátahikea poké'ke. **36** Ina veyôa ne seti koeti pâum yóko'o ne hôe, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane, ina porekéxoa ne íhikauhiko pahukoâti pôrekexeamaka neko xanéhiko. **37** Uhá koe níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus itátane neko nikokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka seti koeti sêsta. **38** Yoko koaturu koe mili hóyeno neko nikôti ákoti kayumákexapu senóhiko yoko kalivôno.

39 Yane pahúkoane Jesus pihópea neko êno xâne. Ina urúkopova ne vatéke yonópoti íyeu pitivóko koéhati Magádam.

16

Epêmo Jesus ne farîzeuhiko itúkea iyupánevoti ukeâti vanúke

Mt 12.39; Mk 8.11-13; Lk 12.54-56

1 Yane pihóhiko xoko Jesus ne farîzeu yoko sadúseu oposí'okoponovoti Jesus, epemoâtihiko itúkea iyupánevoti, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea xunáko. **2** Ina kixovókoxoa Jesus:

—Itukovo ínati hâraramo vanúke ya íyeu kíyo'i káxe, hara kénoe: “Únatimo káxe ihâroti vo'oku ina hâraramo vanúke” kénoe. **3** Koane itukovo ya yuponii koêti, “Kevotímo úko, vo'oku ina hahá'i

hâraramoya” kénoe. Kemomónoe vanúke, yéxoa kéveamo, áko'o áko'oyeamo úko yaneko káxe, itea ákonoe yéxa koêku ne koekútihiko exókoveati koêku ra káxehiko símokune ûti.⁴ Koati ákotinehiko aunáti ra xâne yara káxehiko símokune ûti kó'oyene. Ákone yuíxapuhiko itúkea ahá'inoa Itukó'oviti, épemoikomaka noínea iyupánevoti índukeinoa. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxonehiko ákoti itukapu kuteâti koêku xoko Njóna mekûke — kíxovokoxoane Jesus.

Yane pihópeane.

Íhokokono kohiyákopeti pâum ne kixoku itúkeovo ne farízeuhiko

Mk 8.14-21

⁵ Yane tarú'uxoane Jesus yoko íhikauhiko poixô'oke ne mar. Yoko inótovone okovo ómea pâum ne íhikauhiko.⁶ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Neíxapunoe, yokóhiyanavoa ne kutí koeti kohiyákopeti pâum ánahixope evo farízeu yoko sadúseu —koéne.

⁷ Yane turíxovone yúho'ixeokoko ne íhikau vo'óuke. Hara kixókoko:

—Koatímea vo'oku ákoyea vama pâum kó'inoneye yuhó'inovi —kixókokonehiko.

⁸ Yoko exó kínea Jesus ne isóneuhiko. Énomone kixovokoxinoa:

—Na koeti ixómoinonoe yího'ixokoko vo'oku ákoyea pâum yómonenoe? itínoe hóyeno ákoti koâti kúveovonu.⁹ Âvonoe yéxina iséneu? Inótovanenoemea yokóvo ne singu koeti pâum koimátaxoti singu koeti mili hóyeno, koánemaka neko yé'akeye sésta kepúhiupo yane haxâtihiko?

10 Ákonemaka puyákapanapanoe yokóvo neko seti koeti pâum, ningaxeake neko koaturu koeti mili hóyeno koane yé'akeye sésta kepúhiupo itixépoanoe neko haxâti? **11** Ákonoe yéxa ákoyea itúkapu koati pâum ne ngíxo? Itea hara ngixópinoe: Yokóhiyanavoa ne kutí koeti kohiyákopeti pâum ítuke evo farízeu yoko sadúseu —kíxovokoxoane Jesus.

12 Yane ínati exoâhiko íhikau Jesus ákoyea itúkapu koati kohiyákopeti pâum kónoko kóhiyanayeova, itea itúkeovo ihíkauvoti, íhikau evo farízeu yoko sadúseu kixínoa Jesus, enepone ákoti oríko ukóponea xapa xâne.

Koyuhôa Pêturu itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus

Mk 8.27-30; Lk 9.18-21

13 Ya koeku píhea ne evo Jesus ya íyeu pitivóko koéhati Sezâreya óvoku natínea Filípi, hara kixo íhikauhiko:

—Kutimea íkutixanu ra xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne?

14 Ina kixôa íhikauhiko:

—Ápe koyuhoâti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovotine. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Îliya iyukópovotine. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Njerémiya, áko'o po'ímea poróteta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovotine —kíxoanehiko.

15 —Kene itínoe, kuti keyúho indúkeova?

16 Ina kixôa Simaum Pêturu:

—Iti Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Iti Xe'exa koati kaná'uti Itukó'oviti —kíxoane.

17 Ina kixôa Jesus:

—Koâti únati kêku Simaúm, iti xé'a Xuâum, vo'oku haina xâne yara poké'e kouhápu'ikinopea itea koati Nzá'a Íhae vanúke kouhápu'ikinopea. **18** Haramaka ngixópi: Iti Pêturu. Yoko enepora yiuhómeku vo'ónguke, kutí koe mopôi poéheve péti, poéhevemakamo kutípone ne uhá koeti xâne hokónutimo ya nandíxoku injíkonemo yara poké'e. Yoko áromo itoâti uké'exea muhíkova Satánae yoko uhá koeti ovóxe. **19** Mborexópitimo keyúhoyi ne ihíkauvoti ínzikaxeopikenoe, enepone kutí koeti xáve poréxoti xâne ûrukeovo natíxokuke Íhae Vanúke. Koêkuti yexéxone yâye yara poké'e, kúteanemakamo koêku ya vanúke. Koane koêkuti míhi'oe yâye yara poké'e, kúteanemakamo koêku ya vanúkeke.

20 Ina ixikó'oko íhikauhiko ákoyea koyúhoinoake itúkeovoxo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

*Koyuhôa Jesus ivókeovomo yoko ukópeamo xapa
ivokóvoti*
Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27

21 Ukeátine neko káxe, turíxoane Jesus Kristu koúhapu'ikinoa ne íhikauhiko kixókonokumo tumúneke. Hara kíxovokoxoa:

—Ngónoko yóneam ya Njeruzálem koane íngoitoponeokonomo kotíveti vo'oku ákoyea tópi váhere ítukeinonumo tutíhiko viyéno jûdeu, koánemaka ne payásotihiko sasedóti inuxínoti xanena ûti hó'eke, yóko'o ne ihíkaxoti yútoe Muîse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo itea ya mopó'apeke káxe ikéne, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

22 Yane ahikú kixone Jesus ne Pêturu, ina kixôa ákoyea yusíka kó'iyeanye kuteâti koêku ne yûho. Hara kíoxa:

—Áromo síka Itukó'oviti kó'iyeanye. Áromo kalíhuina kíxikononeye Unaém.

23 Ina inonéxinovo Pêturu ne Jesus xaneâti kíxea:

—Yahíkuxipunu Satanaé. Iti kutí koeti pú'iti mopôi onjéneke mani ikorókonuti, vo'oku haina ukeâti xoko Itukó'oviti ne iséneu, itea koati kixoku ko'ísoneuya xâne yara kúveu mêmum.

24 Ina kixôa Jesus ne íhikauhiko:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka yuíxeovo koúhepekea kóyeku yara kúveu mêmum. Konókoti hókeonu ya usó koyêti ínonexinovo tiú'iti koekúti kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyónókonone xoko kurúhxukonoku. Yane kená'akane ingéneke. **25** Vo'oku enepone xâne yuixóvoti koúhepekea kóyeku yara kúveu mêmum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêmum vo'ónguke, énomonemo unatî koépoku xoko Itukó'oviti.

26 Kutí'ikopo itópoino xâne ápeinoa uhá koeti únatinoe koekúti yara kúveu mêmum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? Ápeikopomea koekúti yara kúveu mêmum motovâti ko'ésa'iyea mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? **27** Yoko aungópovotimo yara kúveu mêmum, undi íhae vanúke ikútipesikoponovoti xâne, epó'oxo yaneko káxe, iyúseotimo indúkeovo êno hána'iti ihayú'uti kuteâti koeku Itukó'oviti Nzá'a. Xané ngixópotinemo ovónje, ánjuhiko íhae vanúke. Yane ínamo ongoyúho

námoepo pöhutihiko xâne. Yoko kixoku itúkeovo pöhutihiko xâne exoâmo ne námoepo. ²⁸ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Anéye xâne xepákukenoe âvotimo ivakápu koeku âvoyea naíxanu indúkeovo hána'iti ihayú'iuti nandixâne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

17

Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Pêturu

Mk 9.2-13; Lk 9.28-36

¹ Sei koe káxe ikénépoke, xánea Jesus ne Pêturu yóko'o neko pi'âti kopo'ínukekoti, Teâku yoko Xuâum oúke koati hána'iti mopôi. Yoko ainóvotinehiko, ákoti po'ínuhiko xâne xapáku. ² Ina ipokóvo koêku ne Jesus nonékukehiko. Ú'uhapu'i-ú'uhapu'i koéne ne nône. Kutí koéne uhá'iko káxe. Kúteanemaka koêku ne ípovo, hóhopu-hóhopu kóyene kuteâti koeku xúnati uhapú'iti.

³ Yane apé kó'inoanehiko Muîse yoko Îliya, enepohikoneko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, yuhó'ixoti Jesus. ⁴ Ina kíxo Jesus ne Pêturu:

—Unaém, koati únati vápeyea yâyeke. Enepo yakahá'a, indúkotimo mopo'âti kálihunoe péti hú koeti yâyeke. Poéhamo ítike, poéhamo ítuке Muîse, koane poéhamo ítuке Îliya —kíxoane.

⁵ Ixómoiko koyûho ne Pêturu, apé koene kapási êno ú'uga koyêti rama'úxoatihiko, inú'ixoku emo'úti koêti:

—Énomone Nje'éxa râ'a, ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo. Yakámokenoyinoe yûho —koéne.

6 Kamoáne íhikauhiko neko emo'úti, yupihovó koéneoxo píkea. Xovokuké koéne íkorohikeovo poké'eke. **7** Ina ahi'ókovahiko Jesus ipíhoa vô'u xokóyokehiko koane kíxea:

—Yexépukapa. Hákonoē píke —kíxoane.

8 Ina noiméxohiko, áko'oponehiko neko po'i noíxone. Poéhapoane Jesus noíxo. **9** Koeku ukópeahiko oúke neko hána'iti mopôi, hara koe ixíko'okoakehiko Jesus:

—Hákokoxonoe yetó'oko po'i xâne koêku ra neíxone kó'oyene imókonemo enjepúkapane ungópea xapa ivokóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.

10 Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'ikopo koeti koyúhoinoa éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muîse, kónokea itúkeovo Îliya ne inuxómo sîmo?

11 Ina yumopâ Jesus:

—Kaná'uteoxo símeane Îliya inúxotike kóyuseyea uhá koêti. **12** Itea koati ngixópitinoe símeane ne Îliya, itea ako éxa xanéhiko itúkeova, koane itúkinoahiko uhá koêti neko váhere âha itúkinoa. Énomonemakamo kixónuneyehiko íkoitoponeonu kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

13 Yane éxoanehiko íhikau Jesus itúkeovo Xuaum Mbátita kíxo yane yuhó'inoahiko.

*Koitóvo homoêhou ûroево ndémoniu ne Jesus
Mk 9.14-29; Lk 9.37-43*

14 Yane koeku káyukopeovo evo Jesus xapákuke neko êno xâne, apé koene hóyeno ahi'ókovati ne

Jesus. Yane ipuyuké kó'yeane nonékuke koane kíxeá:

15 —Unaém, yokóseana nje'éxa. Akó'oti aunáti tûti, pepokehí koêti. Koati yupihóvotine koítoponeovo kotíveti vo'ókuke. Enóne íkoroukeyeovo yúku áko'o itukovo ikoróno'ekovoti úneke. **16** Ómanem xoko íhikeuhiko itea ako íta koíteova.

17 Ina kôe ne Jesus:

—Imáko itúkinovo tiú'iti kutípea koane váhere ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene. Ná'ikopomeamo hunóko óvonzeixeá xepákukanoe? Ná'ikopomeamo nzunóko ídea ákoyeanoe yakútiponu? Yáma yâkeneye ne homoêhou —kíxoane.

18 Yane pahúkoane Jesus ne ndémoniu ipúhikopea xokóyoke. Koáne, ipúhikopeane. Énomone yaneko ókoku ôra, unátipone ne homoêhou.

19 Ikénepoke, ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koeku ákoyea po'ínuhiko xâne xapákuke koane kíxeahiko:

—Na koeti ákoino víta kópuhikopea ûti ne ndémoniu?

20 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Vo'oku yupihovó kó'yea kalîhuya ne kívivonu. Koati emo'uti ra yunzó'inopinoe: Enepone kívivonu, muhíkovani akutêa itóvoku kalîhuko ake nonéti, enepone mostarda, mani motovâti pehúki ahíkuxéovo xoko óvoku ne koati hána'iti mopôi pihópea po'íke. Koáne, mani ipokóvoti. Eneponi akoéneye kívivonu, ákoní ápahuina koekúti ákoti keusákinakana. **21** (Itéa enepora kó'yeovoku ndémoniu, ako kopúhikopati ákoti itukapu ya orásau koáne ya jejuá kó'yea) —kíxovokoxoane.

*Koyuhópamaka   Jesus   ivókeovomo   yoko
 iyúkopeovomo*

Mk 9.30-32; Lk 9.43-45

²² Yanekôyoke koeku ho'úxeovohiko ya Ngalíleya, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Yé'exovone nguri'okeokonokumo xunako xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²³ Yane ínamo kaepékanuhiko, itea mopó'apeke káxe ikénépô, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

Yane yupihovó koénehiko ikáxu'iyea okóvo ne íhikauhiko.

Koyûho koeku ímpostu ne Jesus

²⁴ Simoné'e ne Jesus yoko íhikauhiko ya pítivokona Kafanâum, simino Pêturu ne koperáxotihiko tiûketi, nökone jûdeu poréxea, iko'ítukeuti ya témpulu, enepone hâna'iti imokóvokuti. Hara kixóhiko Pêturu:

—Enepone ihikaxopitinoe, ako parexa tiûketi iko'ítukeuti ya témpulu?

²⁵ —Êm, poréxoa —kíxoane Pêturu.

Ehá'axo ûrukovo ne Pêturu óvokuke, tumuné koéne koyúhoinoa Jesus koêku, âvoti yuho Pêturu etô'okoati. Hara kíxoa Jesus:

—Simaúm, na kó'inoaye iséneu? Enepohikone nâti yara poké'e, enepo koperáxohiko, kuti konokôa poréxea, xanéna? áko'o íhae po'i poké'e ákoti itukapu xanéna.

²⁶ Ina kixôa Pêturu:

—Hane konokôa poréxea íhae po'i poké'e.

Yane hara kíxoa Jesus:

—Iyúseoneikopo ákoyea okónoko poréxea ne koati ko'óvokutihiko íhae ne poké'e. ²⁷ Itea mará'inamo

ópoe'ainovi isóneu ne koperáxotihiko, pîhe xe'ókuke úne ya mar ínamo kirîka nímkuna. Enepone inúxoti hôe itéponemo, míhi'akimo pâho. Yane inixéponotimo pôhuti pe'u tiûketi pahákuke ne hôe, ínamo píhe peréxpoinonu nóngone mboréxea koánemaka nékone peréxopi –kíxoane.

18

Kixoku itúkeovo ne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti

Mk 9.33-37; Lk 9.46-48; Fp 2.3; 1 Pê 3.4; 5.5

¹ Énomone yaneko ókoku ôra, ahí'okovo Jesus ne íhkauhiko. Hara kixóhiko Jesus.

—Kuti itukóvo koâti payásoti ya xapákuke xâne natíxoku ne Íhae Vanúke?

² Ina ihaxíko kalivôno ne Jesus imôa nonékukehiko ³ ina kôe:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepomo hákoti ipokóvo ne kixeku itíkivo, koane hákoti ikítipasikovo kálihunoe kalivôno, ákomo kalíhuina yûrukopivo natíxokuke Íhae Vanúke. ⁴ Itea enepone ákoti kapayásakapu kuteâti koêku ra kalivôno, énomone itukóvoxo koâti payásoti xapákuke xâne natíxoku ne Íhae Vanúke. ⁵ Koêkuti iyavákoati kuteâti ra kalivôno njokóyoke koane itukínoati únati, undímaka kixóneye –kíxovokoxoane.

Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti

Mk 9.42-48; Lk 17.1-2

⁶ Ina koe'íkomaka:

—Koêkuti xâne vaheréxoti ítuwe itávokinoke hókeonu ne pôhuti xapákuke ra kálihunoe kutipónuti, yusikóneni iká'akeokono êno pú'iti

mopôi anúkuke tumúneke koésayu'ixeia isoneu po'i xâne, ínani kuriná'ekakana upénoyeaku úne xoko mar, maka hákone koesáyu'ixeia isóneu. ⁷ Kotíveti koêku ra xanéhiko yara kúveu mêmum vo'ókuke ne koekúti kopoé'akeati isóneu itopâti kutípeonu. Koati kóyekutinemo ápeyea koekúti kuteâti, itea koâti kotívetimo koêku ne xâne kixotíneye po'ínu.

⁸ —Énomone ngixínopinoe: Enepo itukapu veô'u áko'o hîvi váherexino ítike, yusikóneni titúki koane kiríki ákotike malíka, motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u, áko'o poixo'o hîvi yenópi vanúke yaneko usokó kó'yea veô'u, áko'o hîvi itea kirikóponotí ipihóponovokutike xapa yûku ákotinemo ípukeovoku. ⁹ Kúteanemaka koêku itukapu yûke váherexino ítike. Yusikóneni meréki koane kiríki ákotike malíka, motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne yenópi vanúke ákoti poixo'o yûke, yaneko usokó kó'yea yûke itea kirikóponotí ipihóponovokutike xapa yûku ákotinemo ípukeovoku —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhiapapu sayá'ikopeova ne vâhere ítuke.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku moyóniti su'ûso

Lk 15.3-7

¹⁰ Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Muhíkova pôhuti xapákuke ne kálihunoe kutipónuti, hako ikitíxa ákoti itúkovo, vo'oku koati ngixópitinoe itúkeovo xoko Nzá'a íhae vanúke óvoheixo ne ánjuhiko koyonoâti ne kálihunoe kutipónuthihiko. (¹¹ Vo'oku hane nzimíno ngoíteova ne xâne pahukóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.)

12 —Na kó'inoaye iséneu? Itukovo apêti hóyeno póhuti séndu su'úsona, ínani omoyóni pólutiya, ákonikopomea kurí íxahiko oúke kali mopôi ne noventai nove koéti koeku opósikoponea neko póluti moyóniti? **13** Koati ngixópitinoe: Inixápanane, yupihóvitimo elókeko okóvo vo'ókuke ne póluti kovú'e yane po'ínuhiko noventai nove koeti ákoti omoyóni. **14** Énomonemaka koéneye ne Yá'a íhae vanúke ákoya akáha'a évokeovo póluti yara kálihunoe kutipónuti —kíxovokoxoane Jesus.

*Nókone vitúkea apê váhere ítukeinovike ne po'inu ûti
Lk 17.3; Ngâ 6.1; 2 Ts 3.13-15*

15 Ina koe'íkomaka:

—Enepo vaheréxa ítukeinopi ne po'inu xâne, pihínea yéxokoponi pahúnevo pi'eátinenoe ákoti po'i xâne xikóyokenoe. Enepo akamókenopi, itepoâtimi keúnatikopi isóneu. **16** Itea enepo hákoti kahâ'a kámokenoyeopi, yusikóne yaúkinova xeneti póluti, áko'o itukovo pi'âti xâne motovâti iyúseyeaxo ne koekúti koeku pí'aya, áko'o mopó'aya noixoâti, motovâtimaka koyúhopea koéku. **17** Yane enepo hákoti kahâ'a kámokenoyea xené'inoake, yáma ne koekúti nonékuke po'ínuhiko xâne ya imokóvokutike. Yane itukovo kóyekutine ákoya akáha'a kámokenoyea isóneunoa xanéhiko imokóvokutike, kutí íxepane xâne ákoti êxa Itukó'oviti, koane kutí íxepanemaka kuteâti koperáxinoti náti, enepone ákoti oponóvo ítuke.

*Xunakótí poréxoake Jesus ne íhikauhiko
Mt 16.19; Xu 20.23*

18 —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Uhá koeti koékuti seyá'iumo yara poké'e, kúteanemakamo

koeku vanúkeke. Koánemaka ne síkenemo yâyeke yara poké'e, kúteanemakamo koeku vanúkeke.

19 —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Itukovo apêti yâye yara poké'e pi'âti xâne xepákuke kutikokó koinoâti isóneu ne âha épemea ya orásau, kousókinoatimo Nzá'a íhae vanúke. **20** Koeku ápeyea pi'âti áko'o mopo'âti xâne ho'uxínovoti itúkea orásau ya inzáke, anêngomakamo xapákukehiko —kíxovokoxoane Jesus.

*Nókone vitúkea vaheréxo ítukeinovi ne po'inu ûti
Mt 6.14; Lk 17.4; Éf 4.32; Kol 3.13*

21 Yane ina ahi'ókovo Jesus ne Pêturu. Hara kíxoa:
—Unaém, enepo vaheréxa ítukeinonu ne mbo'ínu, namo yé'aye ixómoyea ngóseanapoa, kutí ngixopâti ákoti vaheréxinanu ítuke? Seti koetímeamo?

22 Ina kixôa Jesus:
—Ako yusíka itúkeovo pohu seti koêti késeanapoa, itea hara ngixópi setenta koetimo seti. **23** Vo'oku enepone natínea ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye náti komomópoti yé'akeye orévexoake ahínoehiko. **24** Turixoâne ne ítuke, omínokonone po'i ahínoe koâti yupihóvoti orévexoake ovâti ênoti mili tiûketi. **25** Yoko koati ákoti tiûketina mani poréxopeake neko oréveu. Yane pahúkoane pátarauxa kaváneyeokono neko ahínoe, koane yêno, xe'éxaxapa yoko uhá koeti apeínoati, motovâti isúkopeovo neko oréveu. **26** Yane ipuyuké koéne neko ahinoêti nonékuke pátarauxa. Hara koéne: “Yokóseananu, kali kuxoo íxenuvo, vo'oku kóyeanemo mboréxopeopea uhá koêti ne orévenjopike” kíxoane.

27 —Yane yupihovó koéne kóseanayaea pátarauxa neko ahínoe. Yane pahúkoane pihópea koane ákoyeane káperaxapa neko orévxoake. **28** Pihopóne neko ahinoëti, tokononé koene ha'íne ko'ítukeyea orevéxoati kali póluti séndu pe'u tiûketi. Yane kóperaxoane. Namú kíxeane ánu kotitínoati. “Peréxapana ne yorévxonuke” kíxoane.

29 —Yane ipuyuké kó'iyeane neko ha'íne nonékuke. Hara kíxoa: “Yokóseananu, kali kuxoo íxenuvo, vo'oku kóyeanemo mboréxopea ne orévenjopike” kíxoane.

30 —Itéa ako kali kaha'á íxa. Yane kuríkoponoane ika'ákovokutike tukú koeti isúkopea neko orévxoake. **31** Enepohikone po'i ahinoëti ha'íne ko'ítukeyea, noixoâne neko koekúti, yupíhova ikótivexea isóneuke. Úkeane pihohíko éto'okoponea ne pátarauxa. Uhá kíxoa koyúhoina ne koekúti. **32** Ina ihaxíkoa pátarauxa neko ahínoe. Hara kíxoa: “Koati iti váhere ahinoëti! Koseaná ngixópipepo. Ako ngáperaxapapea neko yorévxonuke vo'oku yépeminu ngóseanayeopi. **33** Mani konokoâtimaka késeanayi ne he'íne orevéxopiti kuteâtimaka ngixópiku ngóseanayeopi” kíxoane.

34 —Yane yupihovó koene ímaikinova pátarauxa, ina pahukôa iká'akeovo koane kuri'okeokono, ikoítoponoati kotíveti tukú koetímo parexápa neko orévxoake —koéne ne Jesus

35 Ina koe'íkomaka:

—Énomonemakamo kixópinenoeye ne Nzá'a íhae vanúke enepomo yunakâ iséneuke ne váhere ítukeinopi pe'ínu hákotimo keseánapoa — kíxovokoxoane.

19

Koeku kuríkoti yêno

Mt 5.31; Mk 10.1-12; Lk 16.18; 1 Ko 7.10

¹ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ipúhikopeane Ngalíleya yonópoti Njúdeya poixô'oke húveona Njôrdaum. ² Koati ênoti xâne hokó'ixoati koane koíteova Jesus ne ka'arínetihiko xapákuke.

³ Ápemaka farîzeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muîse pihinoâti oposí'okoponovati. Ina epemó'ikohiko Jesus kaha'aînoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoahiko:

—Motóva kuríkea yêno ne hóyeno ya uhá koêti koêkuti évotikoake?

⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku emó'uke Itukó'oviti koyuhoâti koêku inâ itukôa Itukó'oviti ne xâne itûkeamaka hóyeno yoko sêno? ⁵ Ina koemáka: “Énomone kuríkino há'a yoko êno ne koyénoti motovâti komúxoneyea yêno. Yane koati pôhutipone ne pi'âti” kôe. ⁶ Ákone apí'a, koati pôhutipone. Koeku koyúhoyea Itukó'oviti poéhapeane ne pi'âti, ako yusíka ápeyea xâne haxakópati —kíxovokoxoane Jesus.

⁷ Yane ina kixôa farîzeuhiko:

—Ná'ikopo koeti ápeino yútoe Muîse koyúhoti yusíkea kuríkea yêno ne hóyeno, koane poréxea koyuhópeti kotuyôpeati îha itûkeovo koyenókokoti?

⁸ Yane hara kíxoa Jesus:

—Poréxinopeakenoe Muîse kiríki yîno vo'oku tiú'ikonoe yomíxone. Itea yaneko inúxotike inâ apê ra mêm, ako yusíka kuríkeokoko. ⁹ Hara ngixópinoe vo'ókuke: Enepone kuríkoti yêno ina

okoyénopomaka, ákoti itukapu vo'oku itúkeovo aupú'ikoati yêno yuhó'ixoti po'i hóyeno, ya xoko Itukó'oviti, koati pahukóvoti nê'e, koane koati aupú'ikoti inúxoti yêno. (Koánemaka ne koyenópati ne kûrene îma, ya xoko Itukó'oviti, kutí kôe aupú'ikeati inúxoti îma ne sêno.)

¹⁰ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:

—Koeku kó'iyeanye, yusikóneikopo ákoyea okóyenokoko ne xâne.

¹¹ Yane hara kíxovokoxoa Jesus:

—Haina hi'imé koeti xâne itoti ákoyea okóyeno. Poéhane itôa ne xâne poréxone Itukó'oviti kó'iyeanye. ¹² Ápe hóyeno ákoti okoyéno vo'oku omeátinekeneye inâ ipuhíko ápeyea isáyunevo ákoinoke omótova kóyenoyea. Ápemaka hóyeno kapáxovoti. Kene po'ínu, kaha'âne ákoyea okóyeno motovâti yuíxeovo koúkoponea natínea Íhae Vanúke xapa xâne. Koêkuti eopâti isóneuke ítea kó'iyeanye, ene itukâ kuteâti ra yûnzo —kíxovokoxoane Jesus.

Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koeku xoko Itukó'oviti

Mk 10.13-16; Lk 18.15-17

¹³ Yane ápe xâne omotíhiko kalivôno xoko Jesus motovâti ípihea vô'u tutíku, itea sayá'ikoa íhikauhiko Jesus. ¹⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Síkeane kenó'okea ne kálighunoe kalivôno njokóyoke. Hako seya'ikoa, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeyea kenó'okinonu râ'a, énomonemaka kónoko kó'iyeanye ne xâne yonópoti natíxokuke Íhae Vanúke —kíxovokoxoane.

¹⁵ Yane ípihoane ne vô'u tutíkuhiko. Úkeane pihôpo.

Inámatiko hóyeno iríku
Mt 13.22; Mk 10.17-31; Lk 18.18-30; 1 Tm 6.6-10;
Tk 5.1

¹⁶ Yane apé koéne xâne ahi'ókoponovoti Jesus. Hara kíoxa:

—Ihikaxotí, kuti itukóvo únati koekúti nóngone indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo yéxa itukóvotiye ne koati únati? Enepone koáti únateoxo, poéhaxo, ako po'ínu. Yakaha'a ákoyea hunókoku yópi xokóyoke, itíka ne páhoenopi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse nékone itíki —kíxoane Jesus.

¹⁸ —Kuti itukóvoye xapákuke neko yutoéti? — koéne neko hóyeno.

Yane hara kíoxa Jesus:

—Enepone koéti: “Hako kepéko. Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'iyiti yêno. Hako yomêxo. Hákoma itikóheo koeku po'i xâne. ¹⁹ Tiya yá'a yoko yêno. Koane hákoma motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneyeye ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne” koéti —kíxoane Jesus.

²⁰ Ina kôe neko hóyeno:

—Heú ngíoxa indúkea nê'e.   Kutí'ikopo ngónokoiko?

²¹ Ina kixôa Jesus:

—Enepo yakaha'a itíkivo koati ponóvoti ákoti ovópiku, yakávanepona uhá koéti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtimô

apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu — kíxoane.

22 Kamoáne hóyeno ne emó'uinoa Jesus, yupihovó koe isóne'ekeovo koeku pihópea kama'âti ne êno apeínoati. **23** Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Koati tiú'itimo yonópea natíxokuke Íhae Vanúke ne xâne ênoti apeínoati. **24** Koati ngixópitinoe: Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali ihínone tópe uhe'ókopeti yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —kíxovokoxoane Jesus.

25 Kameáne íhikauhiko Jesus neko yûho, yupihovó koéneoxo iyúpaxevahiko, ina koehíko:

—Yane kuteâti koeku yiûho, kutí'ikopomo motovâ itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokýoyoke? —kíxoanehiko.

26 Pono-ponó kixínoane ûke Jesus ina kixovókoxoa:

—Enepone íníxone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti.

27 Ina kixôa Péturu:

—Kurí kíxoa ûti ne uhá koeti koekúti koeku hókeopi ûti. Namo koéneye ûti?

28 Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Itínoe hokónuti, yaneko káxe ainámapone uhá koeti koekúti, ivandákapane xoko ivándakoku nandínea koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, undi íhae vanúke ilkútipasikoponovoti xâne, keha'ínenutimakamo ivétaki xoko nduse koeti ivatákokuti kuteâti ivándakoku nandínea, motovâti yíhoikopi ne nduse koeti iháxakexoku xanena

Izarâe, neixoti unátiyea, áko'o ákoyea aúnatí ne ítuke. ²⁹ Koane enepone uhá koeti xâne ákoti okotíxo ítukevo vo'ónguke, kuteâti óvoku, po'ínuhiko, há'a, êno, (yêno), xe'éxaxapa, áko'o itukovo poké'exa, yupihovó koetimo námoepo yane koekúti ákoti okotíxo, yoko ko'ipáratimakamo ópea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ³⁰ Itea enómo xâne teyonéti koeku kó'oyene okópotimo ikenétike. Kene ne ákoti apayáso ovoti ikenétike koeku kó'oyene, énomonemo itukóvoxo koati teyonéti – kíxovokoxoane Jesus.

20

Ihíkauvoti ihókovoti koêku ko'ítuketihiko xapa úva

¹ Ina kôe ne Jesus:

—Enepone natíxeá ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye hóyeno itúkoti kavâne ipuhíkeati óvoku ya mâturukata oposíkoponoti ko'ítúkeinoati kátarakino ne nóné úva. ² Kousókone emó'uinoá ne ahinoêtihiko itúkeovomo pöhuti pe'u tiûketi poréxeá ya káxe, yane pahúkoanehiko ko'ítukepoinoa xapa nóné úva. ³ Ya nove ôra ya yupóniti, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i ko'ítúkeinoati. Yane noíxone po'ínuhiko xâne parásake ákoti itúkovo. ⁴ Ina kixoáhiko: “Pihénoemaka xapa nónem úva, yokó'itukepoinonu ínamo mbarexápapinoe ye'akeye ésa'i ne ke'ítukeyi” kíxovokoxoane.

—Úkeane pihohíko. ⁵ Ye'ékotine itumúkoti, koáne ya mopo'âti ôra, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i xâne. Yane pahúkopomaka po'i ko'ítukepoinoati. Yoko kûteapoanemaka yuhó'inoa ne po'ínuhiko ahinoêti. ⁶ Ya kuteâti síngu ôra ya

kiyakáxe, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i ko'ítukeinoati. Yane noíxoponemaka po'ínuhiko xâne ákoti itúkovoke. Hara kíxovokoxo: “Na koeti herú kixínenoe káxe yóvoheixi yâyeke ákoti yoko'ítuke?”

⁷ —Ina yumopâhiko: “Vo'oku akó'oti pahukó'oviti.”

—Ina kixovókoxopamaka únae úva: “Pihé'ikoponoemaka, yokó'itukepoinonu xapa nónem úva” kíxovokoxoane.

⁸ —Yane koéti kiyoné'e káxe, pahúkoane únae úva ne exeáti koêku ne ítuke. Hara kíxoa: “Ihéxihiha uhá koéti ne ko'ítuketi. Peréxapa námoepr. Hane ínixa peréxopi koati okoti ikenéti turíxeovo ko'ítukeyea, ínamo perekápa ne inúxoti turíxovo ko'ítukeyea” kíxoane.

⁹ —Enepohikoneko ahinoêti turixeôvoti ko'ítukeyea síngu ôra ya kiyakáxe, poéha pe'u tiûketi námoepr. pöhutihiko. ¹⁰ Itea enepohikoneko inúxoti ko'ítuke, ikútixa xu'inánemo námoepr yane po'ínuhiko ahinoêti. Itea poéhamaka pe'u tiûketi námoepr pöhutihiko. ¹¹ Namukópane hiko ne tiûketi, turíxovonehiko kapáhakinovo pátarauxa. ¹² Hara koéhiko: “Enepohikora turixeôvoti koati ikenéti ko'ítukeyea, pohu poéha ôra ko'ítukehiko. Na koeti kutipasí kixínea námoepr ûti, uti koitóponovoti kotíveti xapa kótuti káxe?” kíxoanehiko.

¹³ —Ina kixôa únae úva ne pöhuti ya xapákuke ne ahínoe: “Iningoné, ako váherexa Índukeinopi. Ákoikopo usó yákoye itúkeovo pöhuti pe'u tiûketi nemúko enepo inâ yuhó'ixinokoko ûti koêku? ¹⁴ Kó'oyene nemúka ne tiûketi yêho. Pihépane vo'oku ngahá'a íngutipasikea némoepo ne námoepr

okoti ikenéti ko'ítuke. ¹⁵ Ákoikopo omótova indúkea kuteâti anjá'inoa ngíxeaneyne ne índukevo? áko'o inixeâtimea váherexea indúkeovo koati únati xâne" kíxoane neko hóyeno.

¹⁶ Ina kôe ne Jesus:

—Énomonemo koéneye inuxó koépeamo ne xâne ovoti ikenétike koêku kó'oyene. Kene ne inúxotihiko koêku kó'oyene, ikenétike ópomo. (Vo'oku êno xâne iháxiuti, itea ákomo axú'ina ne koati noivókoetihiko) —koéne.

*Koyuhópamaka   Jesus   ivókeovomo   koane
exépukopeamo*

Mk 10.32-34; Lk 18.31-34

¹⁷ Pihoné'e ne evo Jesus ya Njeruzálem, koêku yóneahiko, ahikú kíxoa Jesus neko nduse koeti íhikau yane po'ínuhiko xâne. Hara kíxovokoxoa:

¹⁸ —Kó'oyene,   Njeruzálem   vonóne. Nguri'ókokonoatinemo ne tutíhiko sasedóti inuxínoti viyénoxapa hó'eke, koáne ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse. Koati ngixókonokunemo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne ínamo pahukáhiko ngoépekeokono, ¹⁹ ínamakamo kurikánuhiko xoko ákoti itukapu viyénoxapa jûdeu éxoti koêku poké'ixa ûti. Yane koemóke'enutihikomo koane yehepóke'exonutihikomakamo,   ínamo kuruhúxanuhiko,   itea mopó'apeke káxe enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti — kíxovokoxoane Jesus.

*Épemone eno Teâku yoko Xuâum
Mk 10.35-45*

20 Ina pihîno Jesus ne yeno Nzebêdeu. Xe'êxaxapa xané'inoa. Yane ipuyuké koéne neko sêno nonékuke Jesus koane épemea itúkino aâha.

21 —Kuti kehá'a? —kíxoane Jesus.

Ina yumopâ ne sêno:

—Mani ngahaâti peréxi ra pi'âti njé'a itúkeovo teyonéti koane ivátakea xîririkuke, pôhuti yéxopeke kene po'ínu lepékuke ya netíxokuke.

22 Ina kixôa Jesus:

—Ákonoe koati yéxi koêku ne yépemonuke. Iteâtinoekopomo víki ne êno kotíveti koekúti véngokuikomo? —kíxoane.

—Êm, vitoâtimo —koénehiko.

23 Ina kixoáhikomaka Jesus:

—Vikoâtinoexomo ne tiú'iti véngokuikomo, itea enepone ivétaki énjopeke yoko lombékuke xoko nandíxoku, hainamo ûndi noivókoxoa ivatákoatimoya, vo'oku Nzâ'a kousókinoa ivatákoatimo —kíxoane.

24 Kamoánehiko po'i yéhi koeti íhikau Jesus, ímaikinovahiko neko pi'âti kopo'írukotot.

25 Ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikau ahí'okeovaxo. Hara kíxovokoxoa:

—Yéxoanenoe itúkeovo payásotihiko pahukô xapa xâne. Koatine nâtihiko exêa koêku. **26** Itea xepákukenoe, ako ákoeneye, pô'iti koêku. Koêkuti kahá'ati itúkeovo payásoti xepákukenoe, konókoti usó kóyeyea itúkeovo yovóxenoe. **27** Koane koêkuti kahá'ati itúkeovo koati teyonéti ya uhá koêti xepákukenoe, konókoti itúkeovo ovoxéti híyeuke itínoe **28** kuteâtima ngoêku, undi íhae vanûke ikútipasikoponovoti xâne. Vo'oku hainámaka nzimínoti enó'yea ovónje kouhépekoti ngóyeku,

itea nzimínoti indúkeovo ovoxéti yoko ivóngeovo motovâti enó'yea xâne ngoítovone —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóvo pi'âti komítiti ne Jesus

Mk 10.46-52; Lk 18.35-43

29 Ipuhíkeane pitivóko koéhati Njeríko ne evo Jesus, koati ênoti xâne hokó'ixoati. **30** Yoko ápe pi'âti komítiti vataká koyêti xe'óuke xêne. Kamoáne itúkeovo Jesus vekôa neko xêne, vaúkoanehiko. Hara koe yuhóhiko vaúkea:

—Unaém, ámoripono Ndávi, yokóseanavi.

31 Yane sayá'ikoa xanéhiko pahukoâti kóyunuhikeovo, itea inamá'axohiko kohonóko emó'u vaúkea:

—Unaém, ámoripono Ndávi, yokóseanavi — kóyehiko.

32 Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina ihaxíkoa koane kíxeahiko:

—Kuti kehá'anoe indúkinopea?

33 —Unaém, kahá'ati uti víníxopea —koénehiko.

34 Kóseanane Jesus, ina ipíhoa vô'u ukékuke. Énomone yaneko ókoku ôra, íníxponehiko koane hokópeahiko Jesus.

21

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem

Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Xu 12.12-19

1 Ye'éxoane evo Jesus ne Njeruzálem, simoáne ne ipuxóvokuti koéhati Mbetefâje xérerekuke kali mopôi koéhati Olívera, yane pahükone pi'âti íhikau ne Jesus inuxó kó'yea tumúneke. Hara kíxoanehiko:

2 —Pihénenoe yane kali ipuxóvokuti timúneke. Ehá'axomo símea, inixéponotinoemo seno njuméntu ika'ó koyéti yoko xe'éxa. Kíxeanoemo, ínamo yamapâ yâkeneye. **3** Enepomo áva epemó'ikopiti itíkoake, haramo íxea: “Konokoâtko Vúnae râ'a” íxeamo. Yane sikópitinoemo yomópi yâkeneye — kíxoane.

4 Yoko kó'inokeneye, hane simovóne kaxéna yuho poróteta mekúke, enepone koéti:

5 “Hara íeahiko ne íhae Njeruzálem: Yokómoma rakene netínanoe ivu'íxoti njuméntu. Ako kapáyasakapu nê'e. Koati xe'éxaiko njuméntu ivú'ixo” koéti. **Zacarias 9.9**

6 Yane pihóne neko pi'âti íhikau Jesus, itúkoane neko páhoenokono. **7** Ina omopâ ne seno njuméntu yoko xe'éxa. Ipíhoanehiko kápana oúkeke, ina ivu'íxoa Jesus. **8** Yoko xapákuke neko êno xâne, ako yumáxapu ikapákinoati kápana xenékuke. Ina apémaka tetükoti tuti exáte ipíhoati xenékuke kouhé'ekinoati vékoku. **9** Eneponeko êno xâne tumúneke koane ikéneke, aínovoo kohonókoti yûho kóyeyea:

—Koati hána'iti ihayú'uti rakene ámoripono Ndávi. Viháyu'ika páhoenovi Vúnae Itukó'oviti. Koati hána'iti ihayú'uti ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —koéhiko.

10 Simoné'e Njeruzálem ne Jesus, iyúpaxova uhá koeti xanéhiko yane pitivóko koane kíxeahiko:

—Kutímeaya rakéne?

11 Ina kôe yûho vaúkexea neko êno xâne hokoti Jesus:

—Eneporâ'a, énomone ne poróteta íhae Nazâre ya Ngalíleya —koéhiko.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti

Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Xu 2.13-22

¹² Urúkovane Jesus ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, xoko kíndana, kópuhikhiko xâne kaváneti yoko vanéxotiya, koane kasá'irikexea mesána neko koperáxoti xanéhiko esa'íkoti tiûketi, koánemaka ivátakokuhiko neko kaváneti kurûte.

¹³ Ina kôe ne Jesus:

—Hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeokonotimo óvoku itúkoti orásau” kôe. Itea itíkoanenoe óvoku ómevotihiko —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁴ Yane ina pihîno Jesus ne xâne komítiti yoko mohéveu yane hána'iti imokóvokuti koane koíteovahiko Jesus. ¹⁵ Itea enepohikone tuti sasedótí inuxínoti xâne hó'eke koánemaka ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muîse, ímaikovo noixoâne ítuke ne Jesus ákoti kuteâti, yóko'o ne kalivónohiko vaukéxoti koane kó'iyehiko:

—Koati hána'iti ihayú'iuti ra ámoripono Ndávi —kóyehiko.

Ina kíxo Jesus ne tutíyehiko:

¹⁶ —Ako kéma koêku yûho ne kalivónohiko?

Ina kixôa Jesus:

—Ngámoane. Âvonoekopomea yíhoikiku emó'uke Itukó'oviti râ'a? “Iti Itukó'oviti, enepone kálighunoe kalivôno koánemaka ne ovotí'iko takikútike, peréxoa kaná'uyeaxo iháyu'ikeopi” ákoikopo ákoe?
—kíxovokoxoane Jesus.

¹⁷ Yane pihópeanehiko Jesus. Ipuhíkopeane ne pítivokona Njeruzálem, pihópone ya Mbétanea imókopoku.

*Koêku xuve fîgu ákoti há'i
Mk 11.12-14, 20-24*

18 Yuponii kôe, káyukopovomaka ne Jesus ya Njeruzálem. Yoko epékoatine hímakati. **19** Ina noíxo xuve fîgu xe'óuke xêne, itea pihoné'eya, ako ápahuina há'i noíxone. Poéhane êno tûti ape. Ina kôe:
—Ukeátine kó'oyene, hunókokunemo kahá'yea râ'a —koéne.

Yane movo'ó koéne neko xuve fîgu. **20** Noixoâne íhkauhiko Jesus, yupihovó koe iyúpaxeova, koane kó'yea:

—Imáko ákoino oríko movó'oyea ne xuve fîgu.

21 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepo itukapu koati kaná'uti kívivonu, hákotimaka muyâ'i iséneu yane kívivonu, itikoâtimu kuteâti ngíxoaku ra xuve fîgu. Haina póhutine itea muhíkovani pehukâ ra koati hâna'iti mopôi áhikuxxeova ne ókoku koane kuríno'ekopeova ne mar, mani ipokóvoti. **22** Yoko uhá koeti koékuti yépemone ya orásau, enepo yakutípoaxo yimópikonomo, itikínokonoatimo.

*Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko
Mk 11.27-33; Lk 20.1-8*

23 Simoné'e ne Jesus yane hâna'iti imokóvokuti, ixómoti ihíkaxo. Yane yakukú kíxoane tutíhiko sasedótí, enepone inuxínoti jûdeuhiko hó'eke, yoko po'ínuhiko teyonéti xapáuke tuti jûdeu. Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakótí itíkike ra koekúthiko? Kuti porexópi kíxineye ne ítike?

24 Ina yumopâ Jesus:

—Anéyemaka émbemopikenoe. Enepomo íte yimópinunoe, ínamo enjákapea porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke. ²⁵ Kuti porexôa ne Xuaum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e.

Yane ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, “Ná'ikopo koeti ákoino yakútipoanoe ne Xuâum?” kixo'óvitimo. ²⁶ Itea enepomo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, pikómaka uti kixó'ovikumo xanéhiko, vo'oku heú koe xâne ínixeia itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum —kixókokonehiko.

²⁷ Énomone kixínohiko Jesus:

—Ako véxa.

Ina kixovóköxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeanoe porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke —kixovokoxoane.

Exetínati apêti lhokovoke koeku hóyeno pi'âti xé'a

²⁸ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Na kó'inoaye iséneu râ'a? Ápe hóyeno pi'âti xé'a. Koêku pihínoa ne xuvé'eti, hara kíxoa: “Nje'exá, yokó'itukepono xapa nónem úva.”*

²⁹ —Ina kixôa xé'a: “Ako angáha'a mbíhea” kíxoane.

—Itea itúkopinoa isóneu, yane pihóne xoko pahúkokonoku.

* **21:28** Ako akútikoko koêku ra éxetina Jesus ya po'íkehiko Bîbilea. Ya Bíblia Atualizada, koati xuvé'eti xé'a neko hóyeno ako pihâ. Kene ya Bíblia Corrigida, Bíblia na Linguagem de Hoje, yoko Bíblia de Jerusalém, nihí'iti xé'a ako pihâ. Hane hóko ne emo'u xâne kixoku koéku ya Corrigida.

30 —Ínamaka pího neko hóyeno xoko po'i xé'a. Kúteanemaka yuhó'inoa. Ina yumopâ xé'a: “Êm, mbihotímo” kíxoane.

—It ea ako pîha.

31 —Yara pi'âti, kuti itukôa ne páhoenoa há'a?

Ina yumopâhiko:

—Xuvé'eti.

Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepohikone koperáxinoti nâti ánu'okenati kóperau, yóko'ohiko ne mohîti sêno, énomonemo yonopô natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ya itíke. **32** Vo'oku énomone simíno Xuaum Mbátita éxokeopinoe ponóvoti xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, itea ákonoe kali yakútípoa. Kene ne koperáxinoti nâti yóko'o ne mohîti sêno, kutípoahiko. Upánini neíxoanoe ne koekúti, itea kóyeane ákoyea iకétivexanoe iséneuke ne váhere kixeku itíkivo koane kiríkopi, koane ákomaka yakútípoanoe —kíxovokoxoane.

Ihíkauvoti ihókovoti váhere xâne katarákinoati nône ne únae kavâne

Mk 12.1-12; Lk 20.9-19

33 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakanoe ra po'i exetínati apêti ínzokoake: Ápe hóyeno itúkoti kavâne nôti êno xuve úva. Itúkinoá îpi neko nône. Ina itûko tángi kótikovoku ho'o úva itûko víyum. Ínamaka koexépuko óvoku koyonínoati ne nône, éyevoti vanúkeke motovâti ákoyea malíka íníxoku ne koyonoâti. Yane kurí'okoane ne katarákinoati ne nône motovâti haxákopea avané'e êho. Yane pihóne po'i poké'e. **34** Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, pahúkone ahínoehiko

ne únae kavâne xokóyoke ne katarákinoati ne nône motovâti veyópoínoa námopo. ³⁵ Itea eneponeko katarákinoati nône, namú kíxoane neko pahoétihiko. Yane yehépoke'exoa pôhuti. Kene po'ínu, koépeko. Kene po'ínu, hepóko ya mopôi koepékoatimaka. ³⁶ Yane koxú'inakoane únae kavâne ne páhoepomaka, itea enepone katarákinoati nône, kúteanemaka kíxoaku neko inúxotihiko pahoéti. ³⁷ Koati ikenéti, pahúkoá uñae kavâne ne xé'a xapákuke, vo'oku hara koéti isóneu: "Teyoâti hikomo ra nje'éxa" koeti isóneu. ³⁸ Itea noixeânehiko xé'a, hara kixókokonehiko ne katarákinoati nône: "Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka ûti maka vitúkapeane ne mani ítu ke íkuinoake há'a ivakápu" kixókokonehiko.

³⁹ —Yane namú kíxoanehiko koane kópuhikopea yaneko kavâne, ina koepékoamaka.

⁴⁰ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepo kayukápapu ne únae nonéti, namo kíxoaneye ne katarákinoati nône?

⁴¹ Ina yumopâhiko:

—Koati kotívetimo kíxoaku kaepéka neko vâherenhiko xâne, ínamo kuri'ákapa po'ínuhiko xâne motovâti kátarakino ne nône, xâne porexópatimo ne námopo simapúne kaxena veyóvope — kíxoanehiko.

⁴² Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ákoikoponoe yíhoikiku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti?

"Enepone mopôi noívokoxine itúkoti péti, ainovó kôe itukóyo koati turíxeovoku uhá koéti kuteâti koeku koati inúxoti mopôi turíxeokonoke péti. Koati Vúnae Itukó'oviti

kixoáneye. Yoko víníxoa itúkeovo koati êno ihayú'uti koekúti ne ítuke" koêti ne yutoéti –kixovokoxoane Jesus ihókopovati ne mopôi noivókoxineti. *Sâramu 118.22-23*

43 Ina kixovókoxopamaka Jesus neko xâne:

—Énomone ngixínopinoe: Mani itínoe ne xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke. Itea ákonenoemo yenápa. Porexókonotimo po'ínuhiko xâne yonópeaya, xâne kouhápu'ikoti ya kixoku itúkeovo ápeyea há'i pôreupo Itukó'oviti kuteâti kúxone. **44** Enepora mopôi ngixínopike, uhá koeti xâne ikoró'uxovati, kutí koetímo pôte enepo itatáko. Kene ne xâne irípu'ikovoke, ákonemo ipíxa. Kutí koetímo pôte muvake-muvaké koetímo — kixovokoxoane.

45 Enepone tutíhiko sasedótí inuxínoti jûdeuhiko hó'eke yóko'o ne farízeuhiko, kamoáne neko exetínati apêti íhokovoke, exó kíxoanehiko itúkeovo énomonehiko kíxo Jesus. **46** Yane opósi'ixinoanehiko kixoku iká'akea ne Jesus, itea koati pikoti xanéhiko vo'oku aínovoo inixoâti itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoya emó'u ne Jesus.

22

Exetínati apêti íhokovoke koeku áyui nâti kasátuxo xé'a

Lk 14.15-24

1 Aúkopovo ne Jesus koyúhoya exetínati apêti íhokovoke. Hara kôe:

2 —Enepone natínea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye nâti itükoti hána'iti ayuítí kasátuxo xé'a. **3** Ápe ahínoehiko ne nâti páhoe iháxihikoponea ne húpiuhiko oránake ne ayuítí. Itea ákohiko

he'énka ne húpiuhiko. ⁴ Yane pahúkone po'íhiko ahínoe neko náti koane kínea: "Hara íxepana ne nzúpiuhiko: 'Ngoúsokoane uhá koéti ne nikokónoti nökone áyuim. Ngoépekone vûi koane kínati xe'exá váka. Usóne uhá koéti. Kiná'akanenoe ayuítike índukeino nje'éxa kasâtuxotine' íxeahikomo" kíxoane.

⁵ —Itea eneponeko hupiútihiko, ako itúkeake yûho ne hupixoâti. Pihóne óyonokuke ne po'ínu. Kene po'ínu, po'i itúkovoke yuíxovo. ⁶ Kene po'ínuhiko, namúkoa ne ahinoêtihiko hupixóponoati, íkoitopona kotíveti ina koepékoahikomaka. ⁷ Yane yupihovó koe ímaikeovo neko náti. Pahuko húndaruna koépekexoponea uhá koéti neko xâne koepékexeati ahínoe koane oró'okeamaka pítivokonahiko. ⁸ Ina kíxo po'i ahínoehiko: "Usóne uhá koeti nökone ra áyui, itea ako omótokea hupíxeokono nekôyohiko. ⁹ Pihénoekopo ya none ovokúti xoko koati vékoku xanéhiko. Hipíxapanamo ne uhá koeti koêkuti xâne tekópone" kíxoanehiko.

¹⁰ —Ina pihohíko ne ahinoêtí ya none ovokúti. Ho'úxoa uhá koéti ne xâne tokópone, xâne únati koánemaka vâhere pahukoâti píhea ayuítike. Yane puhi-puhí kôe neko ovokúti ya êno hupiúti. ¹¹ Ina urúkovo neko náti xapákuke ne húpiuhiko noíxoponea ne xâne ovoti xe'o mësa. Ya xapákuke neko êno xâne, ápe hóyeno noíxone ákoti oko'ípovo kuteâti nökone ko'ípovoyea yonoti xapa áyui koyénoti. ¹² Ina kixôa náti: "Iningoné, na kíxoaye yûrukivo yâye ákoti yoko'ípova ne nökone ke'ípovoyi xapa áyui kasâtuxotí?"

—Yane yunu-yunú kixóvone neko hóyeno. ¹³ Ina kixôa náti ne ahínoehiko: "Iké'akinoe hêve râ'a koane vô'u ina kirikâ xapa êno hahákuti, óvokumo

iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku êno tiveko koêku" kíxoane.

¹⁴ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Êno xâne iháxiuti, itea ako axú'ina ne koati noivókoethiko —koéne.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mk 12.13-17; Lk 20.20-26

¹⁵ Ipuhíkopeane farízeuhiko xapákuke ne xanéhiko, ho'úxovonehiko oposíkoti kixoku iyupaxó kínea Jesus épemo'ikea, kaha'aînoati pahúkeovo ya kixoku yumópea. ¹⁶ Yane pahúkoane farízeu ne íhikauhiko koánemaka xanena Êrodi xoko Jesus. Hara kixóponoahiko:

—Ihikaxotí, véxoa itíkivo koati ponóvoti koane yíxivoa ne kaná'uti kixovókuti ihíkexoati ne páhoenovi Itukó'oviti. Ako yokómomoyi payásoko ne xâne vo'oku kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke.

¹⁷ Ná'ikopo kó'inoaye iséneunoa ra koekúti? Yimápavi yarâ'a: Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti hó'e ûti poréxeá ûti ne kóperaxovike Sêza, enepone nâti ya Róma exoti koeku ûti? áko'o ákoyea —kíxoanehiko.

¹⁸ Itea exó kínea Jesus ne váhere isóneuhiko. Yane hara kíxovokoxoa:

—Na koeti yopósi'okinovonunoe kehá'atinoe mbahúkeovo ya yumómbope? Koati itínoe itûkoheovoti! ¹⁹ Yéxakana ne tiûketi kóperau nâti.

Yane omínoanehiko póhuti pe'u tiûketi. ²⁰ Ina kôe ne Jesus:

—Kutí'ikopo itukoa nône yoko ïha ovâ ra tiûketi?

Ina yumopâhiko:

²¹ —Sêza.

Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepone ítuke náti, peréxapa. Koáhati ítukene. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koêkuti páhoenopi, konokoâtimaka itíki —kíxovokoxoane.

22 Kamoánehiko neko yuho Jesus, yupíhova iyúpaxeova unáko ne yumópope. Yane kurí kíxoane épemo'ikea koane pihópeahiko.

*Epemó'ikokono Jesus exépukopeaxomo ne ivokóvoti
Mk 12.18-27; Lk 20.27-40*

23 Koati énomone yaneko káxe, ahí'okovo Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhoti ákoyeamo exépukapa ne ivokóvoti. Hara kixóhiko Jesus:

24 —Ihikaxotí, hara kôe yútoe Muîse: “Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxainoa ne yêno, konokoâti itúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínuikene maka avané'e xe'éxainoamaka, kutí ákoepone xe'éxa ne ivokóvotine” koe yútoe Muîse. **25** Yoko ya xapákuke ûti, ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuvé'eti. Ivokívone, ako ápahuina xe'éxa. Kurí kíxoane neko yêno xoko atípo. **26** Kúteanemaka koêku ne po'ínu, ivókovone ákotimaka xe'éxainoa ne sêno. Ina keno'óko ne mopó'ape, kúteanemaka koêku. Yane ehane uhá koe ívoihikeovo neko seti koëti. **27** Ivokívone uhá koëti neko kopo'ínukokoti, yane ivókovomaka ne sêno. **28** Yane kuteâti koêku, eneponi akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kutí'ikoponi itukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko ne seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti? vo'oku heú koéhiko kóyenoya ne sêno —kíxoanehiko.

29 Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati pahukóvotinoe iséneunoa ra koekúti, vo'oku ákoyea yéxa koêku ne yutoéti ya

emó'uke Itukó'oviti koánemaka ne xunako Itukó'oviti. ³⁰ Vo'oku enepomo exepúhikapane ne ivokóvoti, ákonemo koyénoti koane ko'ímati. Kutí koépotinehikomo ánju íhae vanúke, ovóxehiko Itukó'oviti. ³¹ Yoko enepone exépuhikopeamo ne ivokóvoti, ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koéku? Énomone neko koéti: ³² “Undi Itukó'oviti kuvívone Âbraum, kuvívonemaka Izáki yoko Njáko” koéti. Yanê'e, hainá'ikopo kuvívone ivokóvotine ne Itukó'oviti, ínapo “Âbraum-kene” akôe, itea koati kuvívone xâne iyukóvoti –kíxovokoxoane Jesus.

³³ Kamoáne xanéhiko neko yuho Jesus, yupíhova iháyu'ikea ne ihíkauvoti íhikaxone.

Koati nokonéti itúkeokono yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti

Mk 12.28-34; Lk 10.25-28; 1 Xu 5.3; Ap 2.4

³⁴ Yane ho'úxovonehiko ne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muîse exoânehiko ákoyea íta sadúseuhiko kóteyokea ne Jesus. ³⁵ Yoko ápe pöhuti farízeuya ihíkaxoti Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse oposí'okovoti Jesus, kaha'aînoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoa:

³⁶ —Ihíkaxotí, kuti itukóvoxo koâti nökone xâne itúkea yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muîse?

³⁷ Ina yumopâ Jesus:

—“Heru'ó íxea yomíxone koane iséneu ákoyea omótova yokóvo ne Itukó'oviti Yúnae.” ³⁸ Énomone itukóvoxo koati hána'iti nokonéti ya uhá koéti páhoenokono xâne itúkea. ³⁹ Kene ne pí'ape, po'ínumaka kuteâti, harâ'amaka: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku

ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneyne ne po'ínuhiko xâne.” ⁴⁰ Vo'oku enepora pi'âtihiko páhoenokono xâne itúkea, koeku ikána'uxea xâne ya xokóyoke, koatímaka itukoâti uhá koêtí ne po'ínuhiko páhoenokono itúkea yútoke Muîse koánemaka yútoke porófetahiko —kíxovokoxoane Jesus.

*Epemó'ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Méсиya
Mk 12.35-37; Lk 20.41-44*

⁴¹ Koeku ho'uxo-ho'uxó kó'inoa farîzeuhiko, hara kíxovokoxoa Jesus:

⁴² —Na kó'eye iséneunoanoe ne Méсиya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? Kuti itukoa ámoripono? —kíxovokoxoane.

—Ámoripono Ndávi —koénehiko.

⁴³ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ná'ikopo koeti “Unaém” kixínoa Ndávi, koyúhoti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti? Vo'oku hara koé'epepo: ⁴⁴ “Hara kíxoa Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ivétakapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone imókonemo ipuyükexa nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti’” kôe. ⁴⁵ Koati “Unaém” kixoâti Ndávi. Ápeikopo oxéne itúkeovo ámoripono Ndávi ne Méсиya? —kíxovokoxoane Jesus.

⁴⁶ Yoko ako ápahuina xâne itoâti yumópea, epó'oxo ukeátine neko káxe, ákone mapikóvati épemo'ikea ne Jesus.

23

*Koyuhôa Jesus váherexea kixoku itúkeovo ne evo
éskiriba
Mk 12.38-39; Lk 11.43-46; 20.45-46*

¹ Ina kixovókoxoa Jesus neko íhikauhiko koáne neko êno xâne hokoâti:

² —Enepohikone éskiriba yoko farízeu, koati ahukoâti íhikaxeá ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse. ³ Itíkaikopo koane héka ne uhá koeti íhikaxeopike, itea hákonoe ihemákova ne kixoku itúkeovo, vo'oku upánini íhikaxo, itea ako kalíhuina itúkea kuteâti ne íhikaxone. ⁴ Kutí koe ika'ákoti êno ínati inonéti ikoínoxoti po'ínuhiko xâne (ákoti itâ xâne koínoya), itea ako kalíhuina yónea isóneu koínoya pôhuti kali koekúti yane íkoinoxoke po'ínuhiko. ⁵ Enepohikone farízeu yoko éskiriba, itúkinoake uhá koêti ne ítukehiko, hane kahá'a éxokeovo po'ínuhiko xâne. Énomone kapáya'ikinoa ne íhaku yutoéti ukeâti emó'uke Itukó'oviti, iká'ae hiko ya inúkuke itukovo takíuke, kaha'âti noíxeokono. Énomonemaka kapáya'ikinoa ne iyóyonevo hevékuke ípovo, kaha'âti ápeyea koyuhoâti itúkeovo teyonéti. ⁶ Koáne ya xapa ayuítí yoko ya íhikaxovokuke hó'e, yómotihikomaka ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekúti xoko ivátakoku koati payásotihiko. ⁷ Enepo yuhoíkokono, koeku vékea ya none ovokúti, ahá'axomaka éxeokono itúkeovo teyonéti. Koati áhatimaka "ihikaxotí" kíxeokono. ⁸ Kene itínoe, ako yusíka "ihíkaxotí" kíxikono, vo'oku poéhaxo ne koati kaná'uti ihíkaxopitinoe, kene aínovonoe iti kopo'ínuhikotí. ⁹ Poéhaxo ne Yá'a, enepone Itukó'oviti íhae vanúke. Hákoi kopo kepayásoko po'ínuhiko xâne yara poké'e, kutí kixeâti Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. ¹⁰ Epó'oxo ákomaka yusíka "inuxínoviti" kíxeopi po'i xâne, vo'oku poéhane Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne itukóva. ¹¹ Itea hanemo itukóvo koati

payásoti xepákukenoe, enepone usó koyêti itúkeovo ovoxe po'ínuhiko. ¹² Enepone kapayásokopovoti, koteýókokonotimo. Kene ne ákoti kapayásakapapu, énomonemo kahaná'ikokono —kíxovokoxoane Jesus.

Saya'íkokono ne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne

Mk 12.40; Lk 11.39-42, 52; 20.47

¹³ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kutí koe yexexîti páhapetea natíxoku Íhae Vanúke. Ákonoe yûrukapa koane itopó kíxeamaka ne po'ínuhiko xâne kaha'âti ûrukeova.

(¹⁴ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, itea inípono kíxeaku ne senóhiko ivokóvoti îma, kutí koe hi'ixîti óvoku. Yane vo'oku ké'umoki itíki orásau, kutí koe itínoe koati ponóvoti. Itea énomone kutí'ino yupihóvotimo tivéko ipíheponikonoke ya po'ínuhiko xâne.)

¹⁵ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Ako malíka yénoku íhikexoponi pôhuti koxe'u xâne, keha'aînoati hókea ne hékone. Muhíkova terú'uxi úne ya mar, koane píhi po'íke poké'e, usó kényenoe. Yoko apê yehónoe, inamá'axo yupihóvo évokeovo ya itíke koane motókea yonópea ipihóponovokutike vo'oku hokópea kixeku itíkivo.

¹⁶ —Koati kotívetimo kêku itínoe kutí koeti xâne komítiti inuxínotti po'ínuhiko xâne, vo'oku hara kénroe: “Haina koati yuhôti itukovo ya iháke hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu, koyúhoyea ne xâne. Ako koêku enepo hákotimo kousókokono

ne yuhôti kuteâti. Poéhane itukápu ya iháke ôro ovâti ne témpulu hainápo, konókoti itúkeokono ne yuhôti” kénœ. ¹⁷ Itínoe ákoti isóneu koane kutí koeti komítiti, pó'itinopikopo sasá'iko ôro yane sasá'iko témpulu, keyúhoinoake ákoyea koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhôti koyuhóvoti ya iháke témpulu? Ako kalíhuina kó'iyeanye. Koati vo'ókuke ne témpulu itúkinovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti ne ôro ovâti. ¹⁸ Haramaka kénœ: “Haina koati yuhôti itukovo ya iháke áta, enepone imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti témpuluke, koyúhoya ne xâne. Ako koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhôti kuteâti. Poéhane itukápu ya iháke íparaxokonoke Itukó'oviti ovâti neko áta hainápo, konókoti itúkeokono ne yuhôti” kénœmaka. ¹⁹ Itínoe kutí koeti komítiti, pó'itinopikopo sasá'iko ne áta yane íparaxokonoke Itukó'oviti ovâti, keyúhoinoake ákoyea koêku enepo hákoti kousókokono yuhôti koyuhóvoti ya iháke áta? Ako kalíhuina kó'iyeanye. Koati vo'ókuke ne áta itúkinovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti ne íparaxokonoke ovâti. ²⁰ Énomone ngixínopinoe: Enepone koyuhoâti ya iháke áta, koatine áta yoko uhá koeti ovâti ne áta koyúhoya ya iháke. ²¹ Koáne enepone koyuhoâti ya iháke hâna'iti imokóvokuti, koatine sasá'iti péti yoko Itukó'oviti, enepone Únae, koyúhoya ya iháke. ²² Koáne enepone koyuhoâti ya iháke vanúke, koatine iháke ivátakoku Itukó'oviti natíxeá koyúhoya yoko ihákemaka Itukó'oviti, enepone ivatákoati.

²³ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko

xâne. Kaná'uti ápeyea íperaxoke Itukó'oviti, hexakínoati pôhuti yane uhá koeti yehí koeti ítikevo perêxo ndízimu. Muhíkinova ne kálihunoe neónue xe'ókuke yóvoku kuteâti otélam yoko ereva ndúse koane kómiyum, peréxomaka ndízimu ya koêkuti yé'akeye yêho. Itea enepone koâti nékone itíki yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse, enepone itíki ponóvoti, koane itíkivo seánati, yoko kívivo Itukó'oviti, ákonoe itíka. Yoko énomone itukóvovo koati nékone itíki ákotimaka kurí ixêa itíki ne po'ínuhiko koekúti. ²⁴ Itínoe kutí koeti komítiti inuxínoti po'ínuhiko xâne. Kutí kenoemaka xâne yuixóvoti veyópea kálihunoe hikê irinó'ekeovati ekáke ya koeku ákoyea itíkoake ne koâti hána'iti koekúti kuteâti itóvoku kámamu irinó'ekovati. Huirí kínea nê'e, ako itíkoake.

²⁵ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Koati kutí ketínoe xâne kókoyuse kixoíxoti kipó'ikea enovópeti yoko ûto meúkeke, itea kúveuke koati ênoti ihómuyo. Énomone kénenoeye koeku itúkeovo ainóvoti váhere koekúti ovâ ne iséneu yoko kehá'ayi yaúpu'iki po'ínuhiko xâne, kutí kixévoti xâne hu'uxeâti ítukevo motovâti kirí'uxi apeínopiti. ²⁶ Itínoe farízeu, koati kutí ketínoe komítiti. Kuteâti koeku kónokea sasá'iyea kúveuke ne enovópeti kipo'íkokono, énomonemaka koéneye kónokea sasá'ipea iséneu inúxotike motovâti sasá'iyeamaka heú koeti kixeku itíkivo.

²⁷ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kutí kenoet kálihunoe katátumbana ivokóvoti hóhopu koyêti homóxeovo, uhé'ekoti xoko noixoâti,

itea ya opékuke aínov ope ivokóvoti ovâ yoko imuyúkoti. ²⁸ Énomonemaka kénenoeye noixópi po'ínuhiko xâne, kutí kénoe ponóvoti, itea enepone iséneu, aínov semekénovo'iti yoko ákoti tópi kó'iyevoku vaherévokoti ovâ –kíxovokoxoane Jesus.

Kotíveti kixókonokumo ne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko

Lk 11.47-51

²⁹ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kékexepuko katátumbana porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koane keúhe'ekino katátumbana neko xâne ponóvoti kixoku itúkeovo ivokóvotine. ³⁰ Ina kenôe: “Eneponi itukapu kaxena voxúnoekene vápeyea, áconi vaxéna nekôyohiko koepéko porófetahiko mekúke” kénoe. ³¹ Yane yiûho, koati keyuhópovoti itíkivo ámoripono koepékoati ne koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti mekúke. ³² Koeku kó'iyeaneye, keúkapanaikopo ne vâhere itukéti tûriu ne yoxúnoekene. ³³ Itínoe kutí koeti koéxoe! Itínoemaka ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe! Ákonemo yoxéne ítivoa ne ipíhoponope Itukó'oviti. ³⁴ Yane apêtimpo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mbáhoe xepákukenoe, koane hóyeno ko'éxoneti yoko ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, itea apêtimpo képeu xapákuke. Kene po'ínuhiko, kiruhúxoatimo. Kene po'ínuhiko, yihipóke'exoatimo he'úxinovokuke hé'e koane hekó'ixoatinoemo ya koêkuti pitivóko óvozikoku vâherexea ítikeinoa. ³⁵ Itea kó'inokenemoye, motovâti itúkeovo yoúkekenoe yóno itina uhá koëti neko xâne

ponóvoti kixoku itúkeovo, koépeuhiko yoxúnoekene ukeâti kaxénake koépekeokonoku Âmbeu, enepone ponóvoti kixoku itúkeovo, tukú koeti kaxénake koépekeokonoku Nzakâriya, xé'a Mbarákiya, képeunoe ukeâti ne hâna'iti imokóvokuti yonoti xoko áta yane kíndanake hâna'iti imokóvokuti.

³⁶ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Vo'ókukehiko ra koekúti, oukekemo ra xanéhiko apêti kó'oyene yonómo uhá koêti ra koekúti –kíxovokoxoane Jesus.

*Iyô Jesus vo'oku íhae Njeruzálem
Lk 13.34-35*

³⁷ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Imáko ké'iyivoku itínoe íhae Njeruzálem. Aínovonoe iti xâne yómoti koépekea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Aínovonoemaka iti koépekenati ovoxe Itukó'oviti páhoe xepákukenoe, hipokoâti ya mopôi. Kuteâti kíxoaku tapí'i ho'úxea ne xe'éxaxapa opékuke kêvi, ene ngahá'amaka ngíxeopineye, itea ákonoe yakáha'a. ³⁸ Yara kuteâti kêkunoe, ákonemo ovâti ra yóvoku, kurí kixokónotimo. ³⁹ Koati ngixópitinoe: Ukeátine kó'oyene, ákonenoemo neíxapanu tukú koeti yaneko káxe ké'iyikumo: “Viháyu'ika rakene keno'ókoti páhoenovi Vúnae Itukó'oviti” yakoénoe –koéne ne Jesus.

24

*Koyuhôa Jesus uké'exeokonomo ne hâna'iti imokóvokuti
Mk 13.1-2; Lk 21.5-6*

¹ Ipuhíkopeane Jesus ne témpulu, enepone hâna'iti imokóvokuti, koeku pihópea, ahí'okovone Jesus ne

íhikauhiko, ina so'ixínoahiko uhá koëti ne koexépoeti ítuke ne hána'iti imokóvokuti koáne oveâti xe'ókuke ipixoâti.

² Ina kixovókoxoa Jesus:

—Neíxoanenoe koeku uhá koeti râ'a? Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ákomo ápahuina mopôi pâredena ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetimo kotóhinekexeokono —kíxovokoxoane.

Turi kotíveti koekúti

Mk 13.3-13; Lk 21.7-19; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14;
^{4.12}

³ Yoko hane ivátaheixo ne Jesus oúkeke neko kali mopôi iháxoneti Olívera. Yane ahí'okovahiko íhikau. Koati ainóvotinehiko ákoti po'i xâne xapákuke. Ina kixohíko Jesus:

—Yokóyuhoinevea ápepemo ra koekúti kixínevikemeku, yoko itukóvotimoye koekúti hoénaxovope ne kaxena itíkopivokumo nâti, yoko uké'yeakumakamo ra kúveu mêm —koénehiko.

⁴ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Yokóhiyanavonoe maka hákone aupú'ikopiti.
⁵ Vo'oku enómo xâne simôti xepákuke iko'ítukexoti ïnza. “Undi Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne” koetimo. Epó'oxo enómo xâne ítone aúpu'ikea.

⁶ Koane yeyekóxotimo ápeyeane ákoti tópi óvoku isukókoti, koane kemotímakamo po'ínuhiko eyekoûti ápeyea kahá'ati isúkeokoko, itea hákonoemo kenóko'i. Konókoti kó'iyeanemoye, itea haina hunókokumo ra mêm nê'e. **⁷** Vo'oku inúxotike apêtimi íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'i poké'e. Koane apêtihikomakamo nâti isukókoti. Enómakamo hímakati yara kúveu mêm, koane ákomo tópi óvoku iyuyôti poké'e. **⁸** Enepora

koekútihiko, koati turí'ikonemo hána'iti tiveko koekúti.

⁹ —Ikeítoponokonotinoemo kotíveti, koane apêtimó koépeuti xepákukenoe, epó'oxo yupihóvatimo púveopinoe ne xanéhiko ya uhá koeti koékuti poké'e óvohipoku yara kúveu mémum vo'oku itíkivo hokónuti. ¹⁰ Yaneko káxehiko, enómo kuríkoti hókeonu, koane enómo xâne itukóheovoti, kuríkothikomo po'ínuhiko hokónuti xoko xanéhiko puvâti. Enómakamo puvokókoti. ¹¹ Enómo xâne koyúhoti itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u itea ákomo akána'uhiko, koane enómo xâne ítone aúpu'ikea. ¹² Epó'oxo vo'oku yupíheovomo ukóponea ne vaherévokoti, yupihovó koetímo xâne hokónuti isomókoti ákoyea omótovokoko okóvo. ¹³ Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Yoko koyuhóvitimo ya uhá koeti kúveu mémum ra inámati ihíkauvoti koyúhoti koeku natínea ne Itukó'oviti xapa xâne, motovâti kámea xanéhiko ya uhá koeti koékuti poké'e óvohipoku yara kúveu mémum. Yane simóvitinemó hunókoku ra mémum —kíxovokoxoane Jesus.

Simapúne ne hána'iti tiveko koekúti
Mk 13.14-23; Lk 21.20-24

¹⁵ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepo neixânenoe ne êno váhere koekúti yane óvoku koati sasá'iti kixovókuti, koesáyu'ixoati koane kotohínekexopati, kuteâti koeku yuhóke porofeta Ndaniye koyúhoti emó'u Itukó'oviti mekúke, hara ngôe vo'óuke: (Yoko koékuti yuhoíkoati râ'a, apásika éxea koeku kixó'ekone.) ¹⁶ Enepohikone

xâne ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa kali mopôi. ¹⁷ Kene koêkuti xâne ovoti ómomikokuke oûke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea koêkuti apeínoati, itea aká'ikaneye okóho'i. ¹⁸ Kúteanemaka koêku ne ovóheixoti ya mêmum, hákone aukópovo veyóponea po'i ípovo óvokuke. ¹⁹ Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, sêno ihaíkoti yoko ohíkotiko xe'ëxa. ²⁰ Yépemaikoponoe Itukó'oviti ákoyeamo itúkapu ya xapa kásati, áko'o ya sâputu ápeyeamo ra koekútihiko, ²¹ vo'oku yaneko káxehiko, koati yupihóvatimo tivéko ne koekútihiko ákoti ápeyeaku kuteâti inâ turixóvo ra kúveu mêmum tukú koeti kó'oyene, epó'oxo ákonemo ápeyeaku kuteâti tivéko ra koekúti. ²² Yoko eneponi kaxu'íkenexakana neko káxehiko, ákoní iteóvati. Itea vo'ókukehiko ne noívokoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, énomonemo ákoino káxu'íkenexakana.

²³ —Yane enepomo áva kixópitinoe: “Harâ'a ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne”, áko'o “Anêko yâko” ixekána, hákonoemo kitipôa. ²⁴ Vo'oku enómo xâne koyúhoti itúkeovo Mésiya, itea ákomo akána'u. Yoko enómakamo mahi porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, itea aínovomo ákoti akaná'u. Itúkotihikomo êno hâna'itinoe iyupánevoti yoko koekútihiko ákoti noíxeokonoku. Muhíkovamo ne koati noívokoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, mani koímaitimo íteokono vo'ókuke. ²⁵ Neíxapuikopo, vo'oku endó'okopitinoene tumúneke símeovomo neko káxe.

²⁶ —Énomone ngixínopinoe: Áva kixópitinoe: “Harakóxonó ne Mésiya ya mêmum ákoti apêti” ixâpi, hákonoé pihinêa. Koáne, “Harakóno he'onóvoti

kúveuke ovokúti” áva kixópiti, hákonoemo kitipôa.
27 Vo'oku kuteâti koeku ipixéneneoti uhá kíxeá
 kouúhapu'ikea vanúke ukeâti úkeaku ihâroti tukú
 koêti ya xoko onómekovoku káxe, énomonemo
 koéneye iyúseyea ne ngáyukopovope, undi íhae
 vanúke ikútipesikoponovoti xâne –kíxovokoxoane
 Jesus.

28 Ina itukínoamaka íhokoake ne kíxone. Hara kôe:
 –Koêkutimo óvoku ne ivokóvoti, énomonemakamo
 ho'úxovo varutútuhiho –kíxovokoxoane.*

Koêkumo kayukápapu Jesus

*Mk 13.24-27; Lk 21.25-28; 2 Ts 1.7; 2 Pê 3.10; Ap
 1.7; 19.11*

29 Ina koe'íkomaka ne Jesus:
 –Koati ikénepokemo ne kotíveti koekútihiho
 ngixínopikenoe yaneko káxehiko, ákonemo parexa
 uhápu'ine ne káxe, hahakú koetínemo. Koánemaka
 ne kohê, ákonemo aúhapan'i. Irihíkovotimo ne hékere.
 Koáne ne po'ínuhiko koekúti apêti ya vanúkeke,
 itohínekexotimakamo. **30** Yane apé koetínemo
 vanúkeke hoénaxovope nzeópopo, undi íhae vanúke
 ikútipesikoponovoti xâne. Iyókexotimo uhá koeti
 xâne yara kúveu mêmum, koane noixóponutinemo
 ngena'ákapa xapákuke kapási ya vanúke. Xané
 ngixópotinemo njunáko koane êno únje'ene
 koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti. **31** Yane
 ínamo mbahuhíka ovónje, enepohikone áuju íhae

---

* **24:28** Enepone kixó'ekone yuho Jesus vo'oku varutútu, ako tôpi
 isóneunoa ihíkaxovatihiko ra Bíbilea. Hara pôhuti isoneûti vo'ókuke:
 Kuteâti koeku ho'úxinovohiko ivokóvoti ne varutútu, ákoti apasíka
 etó'okoati, énomonemakamo koéneye ûti, uti kutípoti Jesus enepo
 aukápapu Vúnae. Vexoâtimo ákotimo apasíka etó'okoviti.

vanúke óxea êno hónoti emo'u torombéta. Yane ho'uxópathikomo áaju ne noívongoe, enepohikone koati njanéna koêkutimo óvohipoku yara uhá koeti kúveu mêmum, omopâthikomo vanúkeke — kíxovokoxoane Jesus.

*Ihíkauvoti ihókovoti koeku xuve fígu
Mk 13.28-31; Lk 21.29-33*

³² Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakaikopo koêku ra xuve fígu koáne ne ihíkauvoti ínzokoake. Enepo inamápone ne káva'o koane tûti, yéxoanenoe yé'exopeovone kaxena kevópope úko. ³³ Kúteanemaka koêku enepo neixânenoe uhá koêtí ra koekúti ngixínopikemeku, yexoâtinemo yé'exeovone kaxéna. ³⁴ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone xanéhiko apêtimô yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku âvoyea kaúsakapu uhá koêtí ra koekúti ngixínopikenoe ápeyeamo. ³⁵ Uké'etimo ra vanúke koánemaka ra poké'e, itea enepora emó'um, ákomo uké'eyeaku.

*Kaxéna yoko orána ápepemo ne kíxone Jesus
Mk 13.32-37; Lk 12.35-40; 17.26-36; 1 Ts 5.2; 2 Pê*

^{3.3}

³⁶ —Enepone kaxéna yoko orána ápepemo ne koekúthiko, ako exoâti itukóvitimoye, muhíkova ne áuju, enepohikone ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke, muhíkovamaka ûndi, undi Xe'ixa Itukó'oviti. Poéhane Nzá'a exôa. ³⁷ Yoko kuteâti koeku yaneko kaxénake Nôe, énomonemakamo koéneye enepo simapúne kaxena aúngopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³⁸ Vo'oku yaneko mekûke tumúneke ápepe neko êno koiníkoti, poéhane níkea, énoyeovo koane kâsatuxea yuíxovo neko xanéhiko

tukú koeti yaneko káxe urúkovane Nôe neko hána'iti vatéke. ³⁹ Ákohiko iyúkinapa isóneu xanéhiko neko koekúti imókone apê neko koiníkoti. Yane heú kíxoane koúpa'ixeahiko. Énomonemakamo koéneye ne ngáyukopovope yara kúveu mêmum, undi íhae vanúke ikútipesikoponovoti xâne. ⁴⁰ Yaneko káxe, apêtimu pi'âti xâne ya mêmum. Poéhamo veyopókonoti, kene po'ínu, iríkovokunemo. ⁴¹ Koane apêtimu pi'âti sêno kaha'ínekokoti itútukea. Poéhamo veyopókonoti, kene po'ínu iríkovokunemo. ⁴² Usokó yákoyenoe, itíkapu iyukóvoti isóneu vo'oku ako yéxanoe kaxena nzeópope, undi Yúnae. ⁴³ Itíkinanoe iséneu râ'a: Eneponi exâ hóyeno únae ovokúti símeamo oméxoti koane ókoku símope, mani kuxó kixoíxoati. Ákoní síka ûrukeova ne óvoku. ⁴⁴ Énomonemaka kónokino usó kékoyeyi, vo'oku ya koati ákoyeakumo kixápanu, énomonemo ngáyukopeovo, undi íhae vanúke ikútipesikoponovoti xâne.

*Éxetina Jesus koeku únati yoko váhere ahinoêti
Lk 12.41-48*

⁴⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Itíkina iséneu koêku ne ahinoêti koati yuixóvoti ítukexeokonoke koane ponóvoti isóneu ítukeke, enepone ípihinoake pátarauxa éxea koêku ne po'ínuhiko ahínoe motovâti koúnakinoa nökone koatíke kaxénaxeokonoke. ⁴⁶ Koati únati koêku ne ahinoêti kuteâti, enepone inú'epo pátarauxa kíxeaneyea ko'ítukeyea aukápapu. ⁴⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Kuri'ó kixoâtimo pátarauxa kóyoninoa uhá koeti apeínoati. ⁴⁸ Itea enepo itukápu váhere ne ahinoêti, epó'oxo akoémaka isóneu: “Yupíhovane xu'íkeneyea ne mbátarauxa”

akôe, ⁴⁹ ina turixápu yehépoke'exea ne po'ínuhiko ahinoêti ha'íne, koane yuixápu níkea, énoyeovo yoko kohíhiyea, naíxapu nê'e. ⁵⁰ Vo'oku seopó koetimo pátarauxa ya káxe koati ákoyeaku kuxápa, koáne ya ôra ákoyeakumaka éxa káyukopeovokumo. ⁵¹ Yane koati kotívetimo kíxoaku pátarauxa ipihápana. Iyonópatimo xoko iyónopaku ne xâne ákoti aunáti kixoku itúkeovo ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko. Koáne enómo iyókexoti koane ngarútutukexea ôe vo'oku hâna'iti tiveko koêku ya xoko iyónopokonokuhiko.

25

Ihíkauvoti apêti íhokovoke koêku ne yehí koeti ârunoe

¹ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepone natínea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye yehí koeti ârunoe, ainóvoti omoti íhaku yukúna koúhapu'ikope okotúmonexoponoti koyénotimo. ² Ápe singu koeti xapákukehiko ákoti isóneu. Kene ne po'i singu koêti, aíñovo ko'isóneuti. ³ Enepohikone ákoti isóneu, omo íhaku yukúna, itea ako amína po'i hô'o ne yukúna. ⁴ Kene ne ko'isóneutihiko, ápe po'i hô'o ne yukúna ómone xané kixoâti ne íhaku yukúna. ⁵ Koeku ko'ókoriyea seópea ne kúxoixopone, uhékene ixépa koane imókeahiko.

⁶ —Ya kuku yóti, apé koene emo'u vaúkoti: “Harakénepo ne kuxopóneti. Yakátumanexapanoe” koe yûho.

⁷ —Yane heú koene íyuuhikeovo neko ârunoe, ina ihúxoa ne yukúna. ⁸ Enepone ârunoehiko ákoti isóneu, ákone áhupa irúmene yukúna. Ina kixohíko ârunoe ko'isóneutihiko: “Peréxavi kalihú koeti ho'o

yikúna, vo'oku kahá'ane ípukeovo ra yukuna ûti" koénehiko.

⁹ —Ina yumopâ ârunoehiko ko'isóneuti: "Ako yusíka, mará'inamo heú vákoe kónokinovovi. Pihé'evonoe xoko kavaneâti, venéxapana" kíxoanehiko.

¹⁰ —Koáne, pihónehiko vanéxoponea. Itea koeku píheahiko, seópone ne koyénoti kúxoixoponehiko. Yane enepohikone usokó koyêti, xané kixópanehiko ne koyénoti úsa'ixopeovo xoko áyui kasâtuxoti. Yane exéxopovone ne pahapéti.

¹¹ —Kali xu'ikénene, aúkopovohiko neko ârunoe ákoti isóneu. Ina vaukóhiko: "Unaém, Unaém, míhe'akinavea ra pahapéti" koénehiko.

¹² —Ina yumopâ inu'íxinoati kúveuke ovokúti:

— "Koati ngixópitinoe ákoyea énjapi."

¹³ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Usokó yákoyenoe, itíkapu iyukóvoti isóneu vo'oku ako yéxa itukóvotimoye kaxéna koane orána ne aúngopovope —koéne.

*Ihíkauvoti apêti íhokovoke koeku mopo'âti ahinoêti
Lk 19.11-27*

¹⁴ Ina koepómaka ne Jesus:

—Enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, hanemaka koéneye hóyeno yonoti po'íke poké'e. Tumúneke píhea, iháxihiko ahínoe porexoâti kýyoninoa apeínoati óvokuke. ¹⁵ Ina porêxo po'i ahínoe, singu koeti pe'u tiûketi. Yoko pôhutihiko pê'u, êno ovâti. Kene ne po'ínu ahínoe, pí'a pê'u námoe. Kene po'ínu, poéha pê'u. Hara exôa poréxokonoke pôhutihiko ahínoe kuteâti kixoku ahúkoko ya itukétike. Yane pihóne neko pátarauxa.

¹⁶ Eneponeko ahinoêti namúkoti singu koeti

pe'u tiûketi, ehá'axo namúko, pihóne oposíkoati kíxoaku kohiyakea neko tiûketi. Yane ápene ehópo po'i singu koeti pê'u. ¹⁷ Kúteanemaka koêku neko namúkoti pi'âti pê'u, ítoamaka po'i pi'âti pê'u ehópo. ¹⁸ Itea eneponeko namúkoti pöhuti pê'u, pihóne kehókoponea uhôro iyónoaku hé'onea neko tiûketina pátarauxa.

¹⁹ —Xu'ikénene, ina kayukópovo pátarauxa epemópatihiko kíxoaku neko tiûketi. ²⁰ Ina ahi'ókovo pátarauxa neko namúkoti singu koeti pe'u tiûketi. Yane poréxopane po'i singu koeti pê'u tiûketi êho, koane kíxea: “Unaém, singu koé'epopo pe'u tiûketi peréxonuke. Kó'oyene anéyepo po'i singu koeti pê'u enjó'inopi” kíxoane.

²¹ —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti yuixóvoti ítuke. Koeku kó'yeane ítike yane kali mboréxpoke, kó'oyene mborexópitinemo yéxi koeku koati xu'ínatia. Yókopone, kaha'iné íxepanu ya elókeyea ongóvo” kíxoane.

²² —Yane ina ahi'ókovo neko ahinoêti namúkoti pi'âti pe'u tiûketi. Hara kôe: “Unaém, pí'apepo pe'u tiûketi peréxonuke. Kó'oyene anéyepo po'i pi'âti pê'u enjó'inopi” kíxoane.

²³ —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti yuixóvoti ítuke. Koeku kó'yeane ítike yane kali mboréxpoke, mborexópitinemo yéxi koeku koati xu'ínatia. Yókopone, kaha'iné íxepanu ya elókeyea ongóvo” kíxoane.

²⁴ —Koati hunókokuke, simóne ne namúkoti pöhuti pe'u tiûketi. Hara koéne: “Unaém, enjoâti itíkivo hóyeno ákoti omotóva ikómohixeokono. Iti xâne itíxoti upánini ákoya neóne. Ápemaka yêho

upánini ákoyea nêa. ²⁵ Koati mbikoâti ingó'itukexea ne tîketina, ene njé'oninoa ne pénenu. Harâ'apo kó'oyene" kíxoane.

²⁶ —Ina kixôa pátarauxa: “Koati iti váhere ahinoêti ákoti yuixápu ítuke. Yéxoanini indúkeovo xâne itíxoti xoko ákoyeaku nône, koane ápeyea ênjo xoko ákoyeaku ngurika ake nónem. ²⁷ Mani konokoâti ípihi bânkuke ne ndiûketina motovâti ikó'itukexeokono. Yane koeku nzeópea kó'oyene mani ihiyákotine” kíxoane.

²⁸ —Ina kixôa únae tiûketi ne po'ínuhiko ahínoe: “Viyápinoe tiûketina nê'e. Hane peréxapa apêti yehí koeti pê'u. ²⁹ Vo'oku uhá koeti xâne xu'íнати êho, kuri'úxinokonoatimo. Yanê'e, yupihovó koetíneoxomo êho. Itea enepone ákoti axu'ína êho, muhíkova ne kali apêti xokóyoke veyopeôkonoatimo. ³⁰ Kene ne ahínoe ákoti yuixápu ítuke, kiríkanoe xapa êno hahákuti, óvokumo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku êno tiveko koêku” kíxoane pátarauxa —kôe éxetina Jesus.

*Yonópokumo pohutihiko xâne hunókokuke ra mêmum
Ap 20.11-12*

³¹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepomo aungápapune, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, exákanane indúkeovo koati hána'iti ihayú'uti nâti, anjenápanemaka uhá koeti ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti, ínamo ivandákapa xoko ivândakoku nandínea koeku indúkeovo hána'iti nâti. ³² Yane ho'uxóvotimo uhá koeti xâne nonénguke ukeâti pohutihiko poké'e, koékuti óvohikoku yara kúveu mêmum. Ínamo nzaxakéxapa ne xanéhiko kuteâti

kíxoaku koyónoti su'ûso hágakexopea ne su'ûso yoko váxikita. ³³ Haramo injíkopahiko ne njanéna, enepohikone ínzokoke su'ûso, énjopeke xoko óvokumo ne ngahána'iu. Kene ne ínzokoke váxikitahiko, lombékukemo injíkopahiko. ³⁴ Yane ínamo injâ ne ovotíhiko énjopeke yaneko exákanane indúkeovo koati hána'iti náti: "Kiná'akapa, itínoe itúkinokemo únati ne Nzá'a. Yûrukappa ra natíxoku Itukó'oviti koúnaenopine ukeâti inâ apê ra kúveu mêmum. ³⁵ Vo'oku yaneko épekeonuku himakati, peréxonunoe nînga. Epékonu úne, peréxonunoemaka úne. Koeku úngea po'i poké'e, peréxonu óngea yóvokuke. ³⁶ Akô'o ímbovo, peréxonunoemaka ímbovo. Nga'aríne, kétarakonunoe. Óvom ika'ákovokutike, neíxopononu" ngixoâtihikomo.

³⁷ —Yane ínamo ixânu ne ponóvoti kixoku itúkeovo: "Unaém, ná'aye noíxeopi ûti épekeopi himakati ina porexópi uti nikokónoti? Ná'ayemaka poréxeopi uti úne epékopi? ³⁸ Ná'aye poréxeopimaka uti yóki vóvokuke yukêa po'i poké'e? Ná'aye noíxeopi ûti ákoyeaku ípevo, ina porexópi uti ípevo? ³⁹ Ná'ayemaka noíxeopi ûti ké'arineyi yoko iké'akivo ina noixóponopi ûti?"

⁴⁰ —Ínamo injâ yaneko exákanane indúkeovo koati hána'iti náti: "Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Heú koeti apê ítikeinoa ra kálighunoe hokónuti, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko, koati undímaka kixéneye."

⁴¹ —Ínamakamo injâ ne ovoti lombékuke: "Yahíkuxipununoe, itínoe imbíhopononemo. Yenápanoe ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku koúsokinokonoake ne Ndeâpu yoko uhá

koeti ndémoniuhiko ovóxe. **42** Vo'oku yaneko épekeonuku hímakati, ákonoe peréxanu nînga. Epékonu úne, ákonoe makaperéxanu úne. **43** Koeku úngea po'i poké'e, ákonoe peréxanu óngea yóvokuke. Akô'o ímbovo, ákonoe peréxanu ímbovo. Nga'aríne koane óvom ika'ákovokutike, ákonoe neíxapananu" ngixoâtimos.

44 —Ínamo ixanúhiko: “Unaém, ná'aye noíxeopi ûti épekeopi hímakati, áko'o epékopi úne? Ná'ayemaka noíxeopi ûti yukîti po'i poké'e, itukovo ákoti ípevo, áko'o itukovo ke'aríneti itukovo ike'ákovoti, ákoti katarákapi ûti?”

45 —Yane ínamo injáhiko: “Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Heú koeti akô'o ketaráka ne koati kálihunoe hokónuti, koati undínemaka kixéneye” ngixoâtihikomo.

46 —Yane yonópotihikomo ipihóponovokutike nekôyo ákotinemo hunókoku. Kene ne ponóvoti kixoku itúkeovo, ákonemo hunókoku ópea xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

26

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Xu 11.45-53

1 Uke'exoane Jesus íhikaxea uhá koêti ra ihíkauvoti íhikaxone, hara kíxovokoxo íhikauhiko:

2 —Yéxoanoe pí'ayeane káxe âvoti simóvinemo kaxena kóyuipe ûti, enepone Páskoa. Yane nguri'ókokonotinemo xanéhiko kuruhúxonutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne — kíxovokoxoane.

3 Yoko enepohikone tuti sasedótí inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko teyonéti xapákupe tuti

jûdeu, ho'úxovonehiko yane óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti koéhati Kaífa. ⁴ Yane opósikonehiko isóneu kixókumo omé kíxeahiko Jesus iká'akea koane koépekeea. ⁵ Hara koéhiko:

—It ea ako yusíka itúkeovo xapa ayuítí mará'inamo ímaikexapu ra xanéhiko —koénehiko.

*Jesus ya Mbétanea
Mk 14.3-9; Xu 12.1-8*

⁶ Yoko Mbétanea óvoheixo ne Jesus óvokuke Símaum, eneponeko unatípeati koati vâhere arinéti iháxoneti lépara. ⁷ Yane ahí'okovane sêno omoti íhaku xêru, itukéti ya hopú'iti mopôi iháxoneti alabásturu. Yoko puhí kôa êno kohépiti xêru iháxoneti báusamu. Ina ovopú'iko Jesus yane xêru koeku vatá kóyeyea xe'ókuke mësa. ⁸ Noixoâne íhikauhiko Jesus, êno poé'ainoahiko isóneu neko sêno. Hara koéhiko:

—Na koeti évokinovo ra êno kohépiti xêru? ⁹ Mani êno tiûketi ovâti akavánevo, ínani parekékakan xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'i —koénehiko.

¹⁰ Yoko kámeane Jesus neko yûho. Yane hara kixovokoxoa:

—Na koeti ikétivexinoanoe koêku ra sêno? Koati únati koekúti ítukeinonu. ¹¹ Vo'oku kóyekunemo xepákukanoe ne xâne ákoti apeínoati. Kene ûndi, áromo ángoyeneye xepákukanoe. ¹² Koeku óvo'okeonoa ra xêru, koati inúxinonoatine ne kixókonokumo mûyom engaxápune. ¹³ Koati emo'uti ra yunzó'inopinoe: Ya uhá koeti kúveu mêmum, koêkutimo koyúhovoku ra inámati ihíkauvoti ínzikaxone, koyuhókonotimakamo ítukeinonu ra sêno, puyákoponeovakemo okóvo xâne ra sêno — kixovokoxoane.

Oposíkoane Njûda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti

Mk 14.10-11; Lk 22.3-6

¹⁴ Yanê'e, ápe pôhuti yane nduse koeti íhikau Jesus, enepone koéhati Njuda Iskarióti, pihôti yúho'ixoponea neko tutíhiko sasedótí inuxínoti jûdeu hó'eke. Hara kôe yuhópoinoa:

¹⁵ —Namo yé'aye peréxonuke nguri'ákapeanoe ne Jesus? —kíxovokoxoane.

Yane poréxoanehiko tirinta koeti pe'u tiûketi péhu. ¹⁶ Ukeátine neko káxe, opósi'ixoane Njûda kíxoaku kuríkea Jesus xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kójuseyeovo níkokuhikomo xapa ayuítí

Mk 14.12-16; Lk 22.7-13

¹⁷ Yaneko inúxoti káxe xapa áyui jûdeu hó'eke, níkeakuhiko pâum ákoti kohiyákoati, ahí'okovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Na kehá'a kójuseoponea ûti ne vóvokumo níkea ûti xapa ayuítí? —kíxobanehiko.

¹⁸ Ina yumopâ Jesus:

—Pîhe pitivókoke xoko xâne ngixínopike. Hara íxepana: “Pahukó'oviti yâyeke ne Ihíkaxoti. Hara koe páhoenovi koyúhopoinopea ûti: ‘Simóvone oránam. Yóvokukemo óvom níngea xapa ayuítí, ûndi yoko ínzikauhiko’ íxeamo” —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁹ Koane itúkoahiko ne páhoenoa Jesus. Yane koúsokoanehiko neko nikámo xapa áyui Páskoa.

Exóka Jesus itukóvotiyé ne kurikoâtimó xoko xanéhiko puvâti

Mk 14.17-21; Lk 22.21-23; Xu 13.21-30

20 Hahaméne yanekôyoke, ivátakone ne Jesus xe'o mësa, koáne neko nduse koeti íhikau xánena.
21 Koeku níkeahiko, hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Anéye pöhuti xepákukenoe itûkoheovoti koeku hókeonu, yoko kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti — kíxovokoxoane.

22 Yane yupihovó koénehiko ikáxu'iyea okóvo koane turíxeovonehiko pohú pohu kó'iyea kínea Jesus:

—Unaém, undíperameamo?

23 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepone xané kixónuti yendémekea utókuke, énomone itûkoheovoti koeku hókeonu nê'e, kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. **24** Koati kaná'uti ngoépekeokonomo kuteâti koeku yutóxeovo ya emó'uke Itukó'oviti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea koati kotívetimo koéku ne kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. Yusikóneni ákoyea ipúhika yara kúveu mêm — koéne.

25 Yane ina kôe ne Njûda, enepone kurikoâtímo xoko xanéhiko puvâti:

—Ihikaxotí, undíperameamo?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kaúhapu'ikoa itúkeovomo îti —kíxoane.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoa

Mk 14.22-26; Lk 22.15-20; 1 Ko 11.23-25

26 Koeku níkeahiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoaa ne pâum, ina porekéxoamaka íhikau koane kíxovokoxea:

—Víyanoe, níkeanoe. Enepora pâum, mûyom kixó'eko —kíxovokoxoane.

²⁷ Yane ina namukôa Jesus ne enovópeti koane íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. Yane pôrekexoane íhikau koane kíxovokoxea:

—Yénapa, heú ketínoe. ²⁸ Vo'oku enepora víyum, hane kixó'eko indína ovokínovotimo êno xâne, ésa'i (inámati) kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti motovâti itúyopea pahúnevo. ²⁹ Koati ngixópitinoe: Ukeátine ra káxe kó'oyene ákoyeanemo énoyeovangu hô'o ra ha'i úva tukú koetímo neko káxe angahá'inepopinenoe vénoyeovomaka inámati ho'o úva ya natíxoku Nzá'a vanúkeke —kíxovokoxoane.

³⁰ Ina imokóvohiko akenéti. Ikénepoke, ina pi-hohíko ouke kali mopôi iháxoneti Olívera.

*Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Pêturu
Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Xu 13.36-38*

³¹ Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikau:

—Enepoyara yóti, hána'itimo poé'ayeanoe iséneunonu, koane uhá ketínoemo kiríkinu kuteâti koeku yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Ngoepékoatimo ne koyónoti su'ûso, yane uhá koetimo itóhineheyea ne óyonone” kôe — kíxovokoxoane Jesus ihókovati ne koyónoti su'ûso. *Zacarias 13.7*

³² Ina kixovókoxopakomaka:

—Itea enjepúkapane ungópea xapa ivokóvoti, inuxó ngoépotimo timúnekenoe ya Ngalíleya.

³³ Yane ina kixôa Pêturu:

—Yusíkotimo poé'ayea isóneunopi ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koane kuríkeopihiko, itea ûndi, ákomo kalíhuina nguríkea nzókeopi.

³⁴ Ina kixôa Jesus ne Pêturu:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi: Kó'oyene yara yótí tumúnekemo éneyea tapí'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu —kíxoane.

35 Ina kixopâmaka Pêturu:

—Áromo kalíhuina ngoyúhoya ákoyea énjapi, muhíkova okonókovo xané ngíxeopi képekikono —kíxoane.

Kúteanemaka yûho ne po'ínuhiko íhikau Jesus.

*Koeku Jesus koitóponovo kotíveti ya Njetisémani
Mk 14.32-42; Lk 22.39-46*

36 Úkeane pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya xoko omómikokuti iháxoneti Njetisémani. Simoánehiko, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

—Ivétakavonoe yâye koeku indúkoponeako orásau yâko tumûneke —kíxovokoxoane.

37 Ina ómo Pêturu yóko'o neko pi'âti xé'a Nzebêdeu. Yane turíxovone ikáxu'iyea okóvo ne Jesus yoko yupíheovo kotíveyea isóneu. **38** Hara kíxoahiko Jesus:

—Yupihovó koéne êno hána'iko ra ikáxu'ine ongóvo, kutí koe tiveko pevóti. Yavânenoye njokóyoke. Hákonoe imêko koeku kehá'ineyinu —koéne.

39 Kali ahikú koéne ne Jesus, yane ipúyukexo xaneâti ísu'okea nône poké'eke epémoti Itukó'oviti. Hara koe yûho:

—Pai, yáhikuxapinana ra êno hána'iti tiveko ngoêkumo enepo yakahá'a. Itea haináya anjáke itea itúkapu yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

40 Yane ina kayukópovo xoko íhikauhiko. Inu'í kixópane imókeahiko. Ina kíxo Pêturu:

—Ákonoe ite ákoyea iméka koeku kehá'ineyinu ya kúveu póhuti kali ôra? ⁴¹ Hákonoe imêko, koane itíkanoe orásau makan hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti hixépikonoke. Vo'oku ya iséneuke, usó kényenoe, itea ya oránake mani kénokiku kétiu'ikivoxo, ú'uso koyéneexo muyá'iyea iséneunoe —kíxoanehiko Jesus.

⁴² Ina kayukópovamaka itúkoponea orásau. Hara koépomaka yûho:

—Pai, enepora êno tiveko ngoêkumo, itukapu konokoâti ákoyea ahíkuxéapunu, ongonókoo véngeako, itúkapuikopo yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

⁴³ Yane káyukopovonemaka xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanemaka ímohikea. Koáhati yupihóvoti uheko ixépahiko. ⁴⁴ Ina kayukópovomaka itúkoponea orásau. Yoko mopó'apene ituko orásau. Kuteâti koeku yûho inúxotike, énomoponemaka koéneye.

⁴⁵ Ina kayukópovomaka xoko íhikauhiko. Hara kíxoahiko:

—Yanéyeikonoe iméki koane yómomiki? Simóvone ne ôra, nguri'lókokonotinemo xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, undi íhae vanúke ikútipesikoponovoti xâne. ⁴⁶ Yexépukanoe, hingá! Kenó'okone ne itûkoheovoti ingéneke, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxoanehiko.

Ika'ákokonone Jesus

Mk 14.43-50; Lk 22.47-53; Xu 18.3-12

⁴⁷ Ixómoiko koyûho ne Jesus, simóne Njûda, póhuti yane nduse koeti íhikau. Yoko koati opoíkovoti xánena omotíhiko hána'itinoe piríttau yoko pulô'i isukópeti. Aínovo páhoe tutíhiko

sasedótí inuxínoti jûdeu hó'eke koane po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. ⁴⁸ Yoko enepone hóyeno kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, ápe emó'uinoa ne xánena tumúneke píheahiko. Hara kíoxa: "Enepone hóyeno nziúnnoneumo, énomonemo nê'e. Iké'akanenoemo" kíxoanehiko. ⁴⁹ Ehá'axo sîmo ne Njûda, ahí'okovone Jesus koane yúhoikea:

—Únati Ihikaxotí —kíxoane, koane siunoné kíxeane. ⁵⁰ Itea hara kíoxa Jesus:

—Iningoné, enepone simíneke, ípiheane kó'oyene, hákone ike'ókorixoa —kíxoane.

Ina ahi'ókovo Jesus ne xanéhiko, yane namúkoanehiko, ina ika'ákoa. ⁵¹ Itea apé koene pohuti yane xáneheixone Jesus hekotí hâna'iti pirítau. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedótí inuxínoti jûdeu hó'eke. ⁵² Ina kixôa Jesus:

—Yunákapa ne hâna'iti piríteuna. Vo'oku uhá koeti xâne ikoítukexoti hâna'iti pirítau isúkea, pirítaumakamo veyópinokono koépekeokono. ⁵³ Ikítixati mani ákoti pahukínantu Nzá'a ákoti yumaxápu ovóxe, enepone áuju íhae vanúke kotíxoponeonu yara ókoku ôra eneponi embemâ? ⁵⁴ Itea eneponi akoéneye, ákoní kaúsakapu ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhoti kónokea ngíxeokononeye —kíxoane.

⁵⁵ Yane hara kíxovokoxoa Jesus neko êno xâne:

—Undí'ikopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hâna'iti pirítau yoko pulô'i isukópeti nemúkoponinunoe? Uhá koeti káxe, koati óvonzeixokunepo xepákukenoe ya hâna'itke imokóvokuti inzíkaxoti, yoko ákonoe iké'akanu. ⁵⁶ Itea kó'inokeneye uhá koêti ra koekútihiko, koati

simóvotine kuteâti ne yútoehiko porófeta nóvo ya emó'uke Itukó'oviti –kíxovokoxoane.

Yane kuri kixone Jesus ne íhikauhiko, kohó'ikene.

Omokóno Jesus nonékuke koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko

Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Xu 18.12-14, 19-24

⁵⁷ Yane enepohikone ika'ákoti Jesus, omópanehiko óvokuke Kaífa, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínnoti jûdeu hó'eke. Yoko ho'úxovanemakaya ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. ⁵⁸ Kene Pêtu, ácone malíka kixoku hókea Jesus. Tukú kíxoá kíndanake óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti. Yane ûrukovone, ina ivatáko xapákuke neko ahinoêtihiko kaha'âti noínea kixókonokumo ne Jesus. ⁵⁹ Yóko'o neko tutíhiko sasedóti inuxínnoti jûdeu hó'eke, koane uhá koëti neko pahúkotihiko xoko koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko, opósiko xâne usó koyêti itúkoheyeamo koeku Jesus motovâti koyúhoya motókeyea koépekeokono. ⁶⁰ Itea aka ínixahiko kuteâti ne âha upánini enó'yea koyúhoti nonekútike yane yuhoíkovokuti, itukóheyeyati koêku. Ehane ápe pi'âti hóyeno koëti:

⁶¹ —Hara koe yûho ra hóyeno: “Motóva ngotóhineyea ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane ngoéxepukopeamaka ya kúveu mopo'âti káxe” kôe —koénehiko.

⁶² Yane exépuko ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínnoti jûdeuhiko hó'eke. Hara kixo Jesus:

—Ákomo se'íkapa yûho ra xanéhiko koyúhoti ápeyea váhere ítike?

63 Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ina koepómaka ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti:

—Ya iháke koati kaná'uti Itukó'oviti mbahúkopi yimópinu. Iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone Xe'exa Itukó'oviti?

64 Ina kixôa Jesus:

—Koati yépemonuke kouhápu'ikoa indúkeova. Yoko koati ngixópitinoe: Keno'ókoti káxe neixóponutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne vatá ngoyépotimo éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti. Neixónutimo ungapeâne vanúke koeku evénzekopea xapa kapásihiko —kíxoane.

65 Énomone yanê'e, kávarerekexopone ípovo muyókuke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, éxokovope yupíheovo ímaikinova neko yuho Jesus, ina kôe:

—Koati itûkovoti Itukó'oviti râ'a. Ákone vokónoko po'i koyuhó'inoveati pahúnevo. Kéminenoe yûho. Koati itûkovoti Itukó'oviti. **66** Ná'ikopo kó'inoayenoe iséneu kó'oyene?

Ina yumopâ po'ínuhiko tuti jûdeu:

—Konókoti koépekeokono —koénehiko.

67 Yane ápenehiko apurúnoneati. Kene po'ínuhiko ipúsokoa. Ina apémaka po'ínuhiko isukoâti koeku kó'iyehiko:

68 —Mahí'ipepo iti koati Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Xu 18.15-18, 25-27

69 Yoko vaata kóye Pêturu meúkeke kíndanake ne ovokúti. Yane apé koéne seno ahinoêti ahi'ókovati. Hara kíxoane:

—Koati itímaka xáneheixone ne Jesus, enepone íhae Ngalíleya.

70 Itea hara kíxoa Pêturu nonékuke uhá koêti neko xâne:

—Ako énja ne kíxene —koéne.

71 Ina pihôpo xoko vekokúti xe'ókupe pahapéti. Yane apé koéponemaka po'i seno ahinoêti noixoâti. Ina kixôa neko po'ínuhiko xanéya:

—Enepora hóyeno, xáneheixonemaka Jesus, enepone íhae Nazâre —koéne.

72 Yane ina koepómaka ne Pêturu:

—Ako énja ne hóyeno kíxene —koéne.

Yoko ihákemaka Itukó'oviti koyúhoyea itúkeovo koati kaná'uti ne yûho ákoyea éxa. **73** Avo áxu'ikene, ina ahi'ókovohikomaka Pêturu ne xanéhiko yane óvoheixoku. Hara kíxoahiko:

—Koati kaná'uti itíkivo po'ínumaka xáneheixone ne hóyeno vo'oku íiyuse kóyeyea ya kixeku keyúhoyi — kíxoanehiko.

74 Yane ina ikaná'uxoaxo Pêturu koyúhoyea ákoyea éxa. Hara koépomaka:

—Ako énja ne kíxeneno. Ngayumákapunemo, ipihápananu Itukó'oviti enepo nzemekékexinapinoe — koéne.

Ehá'axo koyúhoa Pêturu nê'e, éneone tapî'i.

75 Yane puyákoponovane okóvo neko yuhó'inoa Jesus, enepone koêti: “Tumúneke éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu” koêti.

Ina ipuhíkopea Pêtu neko óvoheixoku. Koati iyôti koeku yupíheovo kotíveyea isóneu.

27

*Omokónone Jesus xoko Pilátu
Mk 15.1; Lk 23.1-2; Xu 18.28-32*

¹ Yuponíne, ho'úxovone uhá koêti neko tutíhiko sasedóti inuxínati jûdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, oposíkinoati isóneu kixókumo koépekea Jesus. ² Yane iká'akonehiko Jesus koane ómea xoko Pilátu, enepone ngovenâdo, kurikoâtihiko xokóyoke.

Koepékopovo Njûda

Át 1.16-19

³ Yóko'o ne Njûda, enepone kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, noixoâne koúsokeanehiko isóneu koépekeamo Jesus, yupihovó koene ikótivexea isóneuke ne ítuke. Úkeane aukópovo xoko tutíhiko sasedóti yoko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yane kuríkopa neko tirinta koeti pe'u tiûketi, péhu xokóyokehiko koane kíxovokoxea:

⁴ —Koati hána'iti mbahúnevo, vo'oku ako váhere ítuke ne hóyeno ngurí'okopikenoe.

Ina kixoáhiko:

—Keyumákapune. Yoúkekemo yóno ne koekúti — kíxoanehiko.

⁵ Ina kurihíkopa Njûda ne tiûketi kúveuke neko hána'iti imokóvokuti. Yane ipúhikopeanehiko ina kotitínoponovo.

⁶ Yane veyópane tutíhiko sasedóti neko tiûketi koane kó'iyehiko:

—Ako yusíka vípihea ra tiûketi xoko unákovoku tiûketi íparaxeokonoke Itukó'oviti, pôreu xanéhiko, vo'oku itúkeovo ésa'i óvokeovo íti —koénehiko.

⁷ Kousókonehiko isóneunoa, ina vanêxo itátane poké'e yane tiûketi xoko véyokuhiko móte ne ipôti, itukópatihiko ekóxopoku ivokóvotihiko ákoti itukapu íhae ne poké'exa. ⁸ Énomone kutí'ino iháxeokonoti “Poké'exa Íti” neko itátane poké'e tukú koeti kó'oyene. ⁹ Énomone yanê'e, kouúsokovone neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, yútoe porofeta Njerémiya, enepone koêti: “Eneponeko tirinta koeti pe'u péhu, ésa'ixeake po'ínuhiko íhae Izarâe neko hóyeno, ¹⁰ énomone veínoa vanéxeahiko itátane poké'e xoko véyokuhiko móte ne ipôti, kuteâti páhoenonu Vúnae kó'iyeaneye” koêti.

Epemó'ikoa Pilátu ne Jesus

Mk 15.2-5; Lk 23.3-5; Xu 18.33-38

¹¹ Yoko xe'ó kóyene ne Jesus nonékuke Pilátu, enepone ngovenâdo. Ina kixôa Pilátu:

—Íti'oxo natina jûdeuhiko?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kaúhapu'ikoa indúkeova —kíxoane.

¹² Yane koyúhoa tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke ápeyea váhere ítuke ne Jesus. Kúteanemaka yûho ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, itea ako yumápa Jesus. ¹³ Ina kixôa Pilátu:

—Ako kéma ra êno yihó'inokono?

¹⁴ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ako ápahuina yumópeake. Koati hána'iti iyúpaxeova Pilátu.

Pahukókono Jesus kurúhuxueokono

Mk 15.6-15; Lk 23.13-25; Xu 18.39-19.16

15 Yóko'o yaneko káxehiko, kaxena áyui jûdeuhiko, kóyekune kuríkopea pôhuti iká'aeti ne Pilátu, koêkuti épemone xanéhiko kuríkopeokono. **16** Yaneko káxehiko, ápe iká'aeti koéhati Mbarâba, éxone heú koeti xâne vo'oku váhere ítuqe, **17** Koeku ho'uxoké kóyeyea neko xanéhiko, hara kixovokoxoane Pilátu:

—Kuti kehá'a nguríkopinopeanoe, Mbarâba? áko'o Jesus, enepone iháxoneti páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone Méсиya kixoneti —kixovokoxoanehiko.

18 Yoko éxoa Pilátu ímaikinovo Jesus ne tuti jûdeu vo'oku íyokeovahiko xunáko kutí'inoke kurikoâtihiko xokóyoke. **19** Koeku óvoheixeia Pilátu yuhoíkovokutike, apé koene omimoâti yuho yêno. Hara koe yuho páhoenoa:

—Néxipa ne yâha kíxi ra hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo, vo'oku yara yótí, ngoítoponovo kotíveti ya njopúneke vo'ókuke ra hóyeno —kôe.

20 Itea enepohikoneko tuti sasedóti yóko'o neko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, ítokuxo okóvo xanéhiko épemea itúkeovo Mbarâba kurikópokono koeku koépekeokonomo ne Jesus.

21 Ina kixovókoxopamaka Pilátu neko xâne:

—Kuti kehá'a nguríkopea yara pi'âti?

Ina yumopâhiko:

—Hane kiríkapinavi Mbarâba.

22 Ina koepómaka ne Pilátu:

—Kene ra Jesus iháxoneti Méсиya, na Ínjaye?

—Kirúhxu —koénehiko uhá koêti neko xâne.

23 —Kutí'ikopo itúko pahúnevo ra hóyeno? — kixovokoxopanemaka Pilátu.

Itea inamá'axo koxunáko vaúkexea neko xanéhiko kónokea kurúhxueokono ne Jesus.

24 Noixoâne Pilátu ákoyeanemo íta ípokea isóneuhiko koane yupíheovo ukóponea omoxohí kó'iyea yoko ímaikexeovo neko xanéhiko, yane pahúkone veyóponeokono úne. Ina kipovó'uxovo nonéuke neko xanéhiko koane kó'iyea:

—Hainamo oúngeke yóno itína ra hóyeno (ponóvoti kixoku itúkeovo). Itínenomo exâ koêku enepo yakahá'a képeki —kíxovokoxoane Pilátu.

25 Yane hara koéne uhá koêti neko xanéhiko:

—Kayumákapunemo itúkeovo voúkeke yóno itína yoko oúkeke xe'éxaxapa ûti —koénehiko.

26 Yane kuríkopinoanehiko Pilátu neko Mbarâba. Ina pahûko yehépoke'exeokono Jesus yane kuri'okoanehikomaka kurúhuxoponea.

Koemóke'ea húndaruhiko ne Jesus

Mk 15.16-20; Xu 19.2-3

27 Énomone yanê'e, enepohikone húndaruna Pilátu, omopo Jesus óvokuke Pilátu, enepone óvokumaka natínea. Yane heú kíxoane ho'úxea ne po'ínuhiko húndaru xoko Jesus. Yakuku-yakukú kíxoanehiko. **28** Yane veyónehiko ípovo Jesus, ina iko'ípovoxoahiko harará'iti ipovótí kuteâti ípovo náti hamá koêti, **29** ínamaka itukínoahiko kôroa. Yoko ainóvoti ka'áveti káva'o tikótí veínoa úhekexea, ina ipíhea tutíkuke koane itúkinoahikomaka puló'ina, ómo'ixone éxopeke vô'u kuteâti koeku ómo'ixone náti, hoénaxovope itúkeovo pahúkoti. Yane ina ipuyúkexinoahiko húndaru koemóke'eati koane kó'iyeahiko:

—Iháyu'ikakana ra natina jûdeuhiko —koénehiko koémoke'eyea.

30 Ínamaka apurú'okoahiko koane ipúsopu'ikeahiko yane pulô'i ómo'ixone. **31** Uke'éxoanehiko komóhiyea, ina veyopeâhiko ne harará'iti hamá koeti ípovoxeakemekuhiko, ina itukópinoamaka ne koati ípovo. Úkeane omáhiko kurúhxoponea.

Kuruhúxokonone Jesus

Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Xu 19.17-27

32 Koeku píheahiko kurúhxoponea Jesus, tokononé koénehiko hóyeno koéhati Símaum, íhae pitivóko koéhati Síreni. Énomone íkoinoxohiko kurúhuna Jesus. **33** Yane simónehiko ya xoko iháxoneti Ngoûgota. Yoko “óvoku opepú'iti” koëti ne Ngoûgota koëti. **34** Ina porexóhiko Jesus víyum apëti ánahi kosuvá'ikoati, iyuhii kixoti ohonéti. Itea hixopâne Jesus, aka akáha'a. Ákomaka énapa. **35** Yane kurúhxoanehiko. Ínamaka haxakéxokokoahiko ne ípovo Jesus. Yoko kuríkohiko inúxotike komomâti itukóvotiye ítukemo pöhutihiko kó'yeovoku ípovo Jesus. **36** Yane vaataka kóyenehiko ne húndaru koyonoâti ne kurúhxone. **37** Ápemaka yutoéti tutíkuje ne kurûhu ípiphonehiko, koyuhoâti kurúhxinokonoke. Hara kôe neko yutoéti: “Jesus râ'a, natina jûdeuhiko” kôe. **38** Yoko ápemaka piâti ómevoti, ha'ine Jesus kurúhuxeokono. Poéha éxopeke, poéhamaka lopékuke.

39 Ápemaka xâne hunoneâti, koemóke'eti Jesus koane kayakákinoati tûti. Hara koéhiko:

40 —Mahi ketohíneatimo ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane mahi kexépukopatimakamo ya kúveu mopo'âti káxe, keítapapuikopo itikápxo koati

Xe'exá Itukó'oviti, koane yevésekapi ne kurûhu –kíxoanehiko.

⁴¹ Kúteanemaka kíxoaku tutíhiko sasedótí koémoke'yea, koánemaka ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Hara koéhiko:

⁴² —Eneporâ'a, koítovopepo po'ínuhiko xâne itea kó'oyene ákone xunáko koítopeovovo. Hainá'ikopo natina Izarâe? Evésekapeakopo ne kurûhu, ínamo vakutípoa. ⁴³ Hainá'ikopo koati kuvóvoti Itukó'oviti râ'a? Naíxavo ûti kahá'aya koíteova Itukó'oviti kó'oyene, vo'oku koyúhopepo itúkeovo Xe'exá Itukó'oviti –koénehiko.

⁴⁴ Koánemaka neko ómevoti ha'ine Jesus kurúhuxéokono, koémoke'eamaka.

Koeku Jesus ivokívone

Mk 15.33-41; Lk 23.44-49; Xu 19.28-30

⁴⁵ Ukeâti itumúkoti káxe tukú koeti mopo'âti ôra ya kiyakáxe, hahamó kôe uhá koeti kúveu mêmum.

⁴⁶ Ya kuteâti mopo'âtimea ôra ya kíyo'i káxe, koati kohonókoti emó'u ne Jesus. Hara koe yûho:

—“Eli, Eli, lema sabakitâni?” koéne. Yoko “Unaém, Unaém, na koeti kuri kixínenu?” koêti neko yûho.

⁴⁷ —Îliya iháxico nê'e –koéhiko ne po'ínuhiko xâne kamoâti.

⁴⁸ Ina ehakóvo pöhuti xapákuke neko xâne veypónoti esponja kalaká'ikopoinoati xoko viyum-hí koéti, ina ipíhoa kirípuhike étakati ipíhoati pahákuke Jesus iyúkoati. ⁴⁹ Itea ápe po'ínuhiko xapákuke neko xâne koéti:

—Hákoxovo. Vokómomavó koíteovaxomo Îliya – koéhiko.

50 Ina apépomaka koati êno hónoti emó'u ne Jesus. Yane ïhunokoane ne omíxone kuri'ókopati xoko Itukó'oviti. Yane ivókovone.

51 Yoko énomone yaneko ókoku ôra, ívarereo neko êno kopópoti váhere haxakoâti kúveu neko hána'iti imokóvokuti. Koati kukúkeke ívarereo ukeâti vanúkeke yonoti poké'ake. Iyúyomaka ne poké'e epó'oxo ítaukexomaka ne mopôi.
52 Koane imíhe'okopohikomaka ne ekóxovoku kasása'iupo Itukó'oviti ivokóvotine, yoko enómaka exepúhikopotiya. **53** Ike exépukopine ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, exépuhikopomaka neko ivokóvoti ukopeâti xoko ekóxovoku, koane úsa'ixovahiko ne Njeruzálem, enepone iháxoneti Sasá'iti Pitivóko, koane êno xâne noixópatihiko.

54 Eneponeko tuti húndaru yóko'o neko po'ínuhiko húndaru, ha'íne kóyonoyea Jesus xoko kurúhuxovoku, noixoânehiko iyúyoyea ne poké'e koane ápeyea uhá koêti neko po'ínuhiko koekúti, yupihovó koénehiko píkea. Hara koéhiko:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo Xe'ixa Itukó'oviti ra hóyeno —koéhiko.

55 Yoko enómaka senóhikoya ákoti malíka okínoaku ixómoyea komóma. Aínovonehiko neko xâneheixone Jesus ukeâti Ngálíleyake ixómotihiko katarákoa ya nökoneke. **56** Xapákuke neko senóhiko, ápe Mariya Mandâlena; koane po'ímaka Mâriya, enepone êno ne kopo'ínukokoti Teâku yoko Yûse; yoko yêno Nzebêdeu.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mk 15.42-47; Lk 23.50-56; Xu 19.38-42

57 Kiyoné'e káxe, sîmo hóyeno iríku koéhati Yûse íhae pitivóko koéhati Arimáteya. Enepone

hóyeno, íhikaumaka Jesus. ⁵⁸ Eneponê'e, pîho xoko Pilátu epemóponoati yusíkea veýopea muyo Jesus kuruhúke. Yane pahúkoane Pilátu poréxopeokonoa ne muyo Jesus. ⁵⁹ Veyopâne Yûse, ina aupíxoa ya koati sasá'iti kalísoti ipovótí líyum, ⁶⁰ ina ipíhponoa kúveuke neko uhôro kehoéti mopoíke âvoti ekoxóvati, ínamaka kohokôroroko êno pú'iti mopôi exéxeake ne uhôro. Yane pihópone. ⁶¹ Yoko ápe ne Mariya Mandâlena koáne ne po'inu koéhatimaka Mâriya vataká koyêtihiko nonékuke ne ekóxovoku Jesus.

Húndaruhiko koyonoâti ne ekóxovoku Jesus

⁶² Poéhapoane káxe ikéne, énomone yaneko sâputu, ho'úxovonehiko ne tutíhiko sasedótí inuxínoti jûdeu hó'eke yóko'o ne farízeuhiko. Ina pihohíko xoko Pilátu. Hara kixóponoahiko:

⁶³ —Puyákoponova vokóvo emó'u neko semékenovo'iti avô'o ivakápu. Hara koé'epepo: "Mopó'amo káxe ike engóxinevo, enjepükopotinemo" kôe. ⁶⁴ Poéhane pehúki kókoyuse kíxeokono kóyonoyeokono ne ekóxovoku tukú koéti neko mopó'ape káxe, mará'inamo améxapanea íhikauhiko mûyo, okóyuhoinoamo xanéhiko itúkeovo exepükopotine. Yane mani yupihovó koeti váherexea hunókokuke yane inúxoti semékenovo'i —kíxoanehiko.

⁶⁵ Ina kixoáhiko Pilátu:

—Anéye ra húndaruhiko. Pihénenoe. Koêkuti yâha motovâti títiu kóyeyea kóyonoyeokono, itínenoe exâ kíxoaku —kíxoanehiko.

⁶⁶ Úkeane pihohíko. Ixíkoahikoya koyonoâti neko ekóxovoku Jesus. Ípihinoamaka hoénaxope xoko êxe

ne ekóxovoku motovâti iyúseyea áva yuhó'ixoati.
Yane ôvoheixoanehiko ne húndaru koyonoâti.

28

*Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti
Mk 16.1-10; Lk 24.1-12; Xu 20.1-10*

¹ Evesékone ne sâputu, yuponii koeti lûmingu, pîho Mariya Mandâlena koánemaka ne po'i koéhati Mâriya, noixóponoati ne ekóxokonoku Jesus. ² Yoko apé koéne xúnati iyuyôti poké'e vo'oku símeane áuju ukeâti vanúke, ovoxe Vúnae veyopâti neko mopôi, exéxeokonoke ne ekóxokonoku Jesus, ina ivatâko oúkeke. ³ Kutí koe uhápu'ine ipixéneneoti neko áuju. Hóhopu kóye ípovo kuteâti koeku hopú'iko imatákoti. ⁴ Yupihovó koene píkea ne koyónotihiko, koane ínaya honóno'okohiko. Kutí koénehiko ivokóvotine. ⁵ Yane ina kixôa áuju ne senóhiko:

—Hákonoe píke. Énjoa itúkeovo Jesus yopósikopono, eneponeko kuruhúxoneti. ⁶ Áko'one yâyeke nê'e. Exépukopone kuteâti yuhó'inopi yanekôyoke. Yókoneno, yokómomoponoapihi ra ekóxokonoku. ⁷ Yéhakapunoe, yéta'akapana íhikauhiko exépukopeane Únae ukópea xapa ivokóvoti koane inuxó koépea tumúnekehiko ya Ngalíleya. Yâkonoye, noixópatihikomo. Koati kaná'uti ra yunzó'inopinoe —kíxoanehiko áuju.

⁸ Úkeane pihopóhiko ehákopeovo ukópea xoko ekóxokonoku Jesus. Koati konóko'itihiko xaneâti êno hána'iti elókeko okóvo koeku ehákeovo éto'okoponea ne íhikauhiko Jesus. ⁹ Yane apé kó'inoane Jesus tumúneke.

—Aúhepeponoe iséneu —kíxoanehiko.

Yane ahí'okovane senóhiko. Ipuyuké kó'inoanemaka koane opóno'ekea hêve ihayú'ikoati.

10 Ina kixoáhiko Jesus:

—Hákonoe píke, itea íxepana ne ínzikauhiko, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko, píheamo ya Ngalíleya. Énomonemo noíxopeonuhiko — kíxoanehiko.

Namûko tiûketi ésa'i semékekexea ne húndaruhiko

11 Koeku píheako ne senóhiko, ápe xapákuke neko koyónoti ekóxokonoku Jesus aukópovoti pitivókoke éto'okoponea ne tutíhiko sasedótí uhá koêtí neko koekúti. **12** Ina ho'uxóvohiko neko sasedótí koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yane poréxoahiko êno tiûketi ne húndaruhiko koyónoti ekóxovoku Jesus koane kíxeahiko:

13 —Yokóyuhoanoemo itúkeovo íhikauhiko omexóponea mûyo ya yótí koeku imékinoe. **14** Enepomo eyekáxa ngovenâdo ne koekúti, kotixópitimo ûti nonékuke. Síkeanemo, vexoâtimos kíxoaku ûti. Yane ákonoemo yuvópiti —kíxoanehiko.

15 Yane namúkoane koyónotihiko neko tiûketi. Úkeane pihohíko itukoâti kuteâti ne íhikaxokonoke koyúhoyea. Énomone koéneye itóhineyea xapa jûdeu oméxponeokono ne muyo Jesus. Yoko anéyeiko tukú koeti kó'oyene.

Exókopova Jesus neko íhikauhiko

Mk 16.14-18; Lk 24.36-49; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

16 Úkeane pihohíko ya Ngalíleya neko unze koeti íhikau Jesus xokóyoke neko kali mopôi kixínoake Jesus. **17** Noixónehiko Jesus, ipuyuké kó'inoane

iháyu'ikea, itea ápe xapákukehiko ákoti koâti kutípea itúkeovo Jesus. ¹⁸ Ina ahi'ókovahiko Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Mborexokonoane ne uhá koeti xunakóti ya vanúke koáne ya poké'e. ¹⁹ Pihénenoekopo xapa uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvozikoku yara kúveu mêmum. Íhikexahiko hókeonu koane yáhikamaka ya iháke Itukó'oviti Nzá'a, koáne ya inzáke, undi Xe'éxa, yoko ya iháke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²⁰ Íhikexamaka itúkea uhá koeti mbáhoenopinoe itíki. Yoko anéyemom xikóyokenoe uhá koeti káxe tukú koeti hunókokukemo ra mêmum —kíxovokoxoane Jesus.

Hunókokune.

**Emo'u Itukó'oviti
New Testament in Terêna (BR:ter:Terêna)**

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Terêna

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Terêna [ter], Brazil

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Terêna

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files
dated 29 Jan 2022

9434667b-9ee2-59e4-93dc-3a75fa6b3851